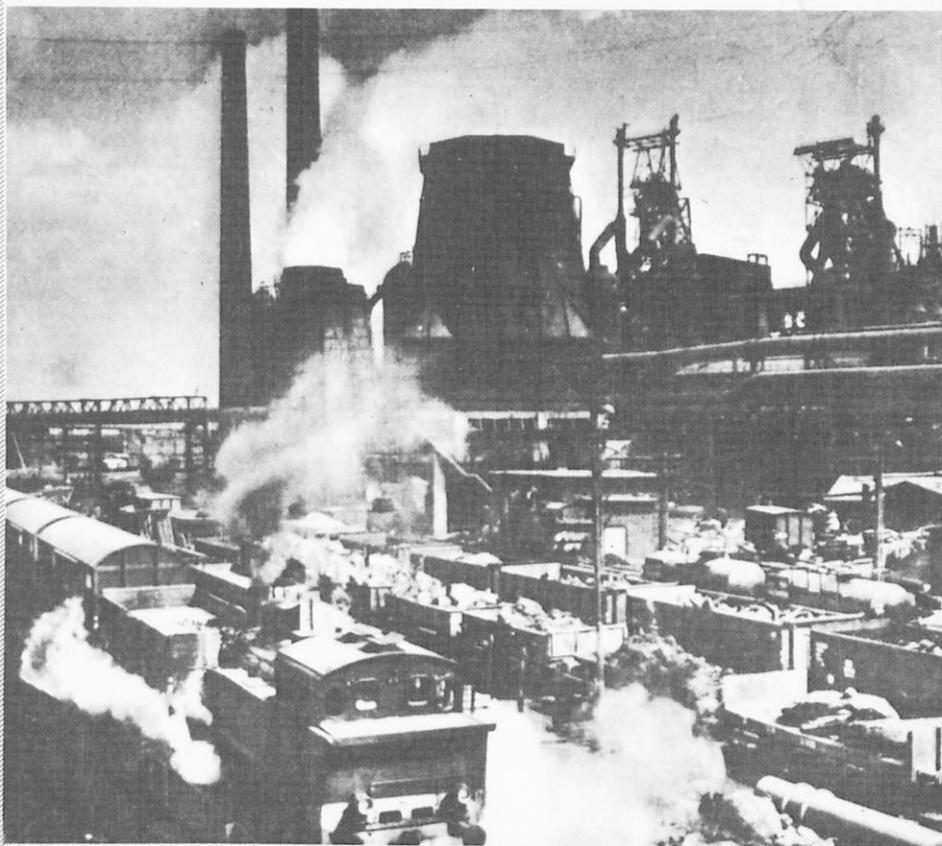

ΑΛΚΙΝΟΥ ΜΑΖΗ

ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Β΄ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ - ΑΘΗΝΑ 1981

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ
Β' ΛΥΚΕΙΟΥ

ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

ΑΙΘΡΑΦΙΑ

ΑΛΚΙΝΟΟΥ ΜΑΖΗ

ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Β' ΛΥΚΕΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ
ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ 1981

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ

Βιβλιογραφία Στατιστικῶν στοιχείων :

1. STATISTICAL YEARBOOK 1975.
UNITED NATIONS.
2. ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΕΤΗΡΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ 1977.
ΕΘΝΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ὁ μεταγλωττισμὸς τοῦ βιβλίου ἔγινε ἀπὸ τὸ συγγραφεὶα μὲ τὴ συνεργασία τοῦ κ. Κων. Μικροῦδη, φιλολόγου Γενικοῦ Ἐπιθεωρητῆ Μ.Ε.

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
2007-2013

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΟΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΔΙΑΙΡΕΣΗ ΤΗΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ

1. Όρισμός τῆς Γεωγραφίας.

Ἡ σύγχρονη Γεωγραφία δέν ἀρκεῖται στό νά περιγράφει τή θέση τῶν διαφόρων τόπων, τή μορφολογία, τό κλίμα ἑνός τόπου κλπ., ἀλλά ζητεῖ νά ἐξηγήσει τά διάφορα γεωγραφικά φαινόμενα. Ἡ Γεωγραφία εἶναι κλάδος τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν καί ἐρευνᾷ τά φαινόμενα πού συμβαίνουν στήν ἐπιφάνεια τῆς Γῆς προσπαθώντας νά βρεῖ τήν αἰτιώδη σχέση πού συνδέει αὐτά τά φαινόμενα.

2. Διάρθρωση τῆς Γεωγραφίας.

Ἐπειδή τό πεδίο πού ἐρευνᾷ ἡ Γεωγραφία εἶναι εὐρύτατο γι' αὐτό ἡ Γεωγραφία διαιρεῖται σέ τρεῖς μεγάλους κλάδους, τή Φυσική Γεωγραφία, τήν Ἀνθρωπογεωγραφία καί τήν Οἰκονομική Γεωγραφία.

α) Ἡ Φυσική Γεωγραφία ἐξετάζει διάφορα φυσικά φαινόμενα, πού παρατηροῦνται στήν ἐπιφάνεια τῆς Γῆς, π.χ. ἐξετάζει τή μορφολογία τῆς ἐπιφάνειας τῆς Γῆς, τά κλίματα, τίς κινήσεις τῆς θάλασσας, τή γεωγραφική κατανομή τῶν φυτῶν καί τῶν ζώων κλπ.

β) Ἡ Ἀνθρωπογεωγραφία ἐξετάζει τήν ἐπίδραση πού ἐξασκεῖ τό φυσικό περιβάλλον στή ζωή καί στόν πολιτισμό τῶν ἀνθρώπων καί, ἀντίστροφα, τήν ἐπίδραση πού ἐξασκεῖ καί τίς μεταβολές πού προκαλεῖ ὁ ἀνθρώπος στό φυσικό περιβάλλον.

γ) Ἡ Οἰκονομική Γεωγραφία ἐξετάζει τήν οἰκονομική ζωή κάθε χώρας καί τίς οἰκονομικές σχέσεις πού ἀναπτύσσονται μεταξύ τῶν διαφόρων χωρῶν, γιατί ὁ φυσικός πλοῦτος κάθε Χώρας καί οἱ ἀνάγκες τῆς κάθε ἀνθρώπινης κοινωνίας εἶναι διαφορετικές.

(*) Σημείωση. Στοιχεῖα ἀπό τή Φυσική Γεωγραφία διδάχτηκαν σέ προηγούμενες τάξεις.

ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Ο ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ

3. 'Ο άνθρωπος πάνω στη Γῆ.

'Ο άνθρωπος είναι παλιός κάτοικος τοῦ πλανήτη μας, ἐμφανίστηκε ὅμως πάνω σ' αὐτόν τελευταῖος ἀπό ὅλα τὰ ὄργανικά ὄντα. Γιὰ τοὺς προϊστορικούς χρόνους δέν υπάρχουν γραπτὰ μνημεῖα. Ἔτσι ἡ μελέτη τῆς προϊστορικήs ἀνθρωπότηs στηρίζεται στά ἀπολιθωμένα σωματικά ὑπολείμματα τῶν προϊστορικῶν ἀνθρώπων καί ἀκόμα στά ἀρχαιολογικά εὐρήματα, πού φανερώνουν τήν πνευματική ἀνάπτυξη καί τόν ψυχικό βίο τοῦ προϊστορικοῦ ἀνθρώπου.

'Η ἐπιστημονική ἔρευνα κατέληξε στό συμπέρασμα ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὑπάρχει πάνω στη Γῆ ἀπό τίς ἀρχές τοῦ τεταρτογενοῦs αἰῶνα. Ἀπό τὰ παλαιοντολογικά εὐρήματα φαίνεται ὅτι στίς ἀρχές τοῦ τεταρτογενοῦs αἰῶνα ἔζησαν δύο τύποι ἀνθρώπων, πού τοὺς διακρίνουμε μέ τὰ ὀνόματα **πρωτόγονος ἄνθρωπος** καί **σοφός ἄνθρωπος**. Ἀπολιθώματα τοῦ πρωτόγονου ἀνθρώπου βρέθηκαν σέ πολλά σημεῖα τοῦ πλανήτη (Δ. Εὐρώπη, Κροατία, Ροδεσία, Κίνα κ.ἄ.). Τό γεγονός αὐτό φανεώνει ὅτι ὁ πρωτόγονος ἄνθρωπος ἔζησε γιά πολύ χρόνο, κι ἔτσι μπόρεσε νά ἐξαπλωθεῖ πάνω στη Γῆ. Ὁ πρωτόγονος ἄνθρωπος ἐξαφανίστηκε στά μέσα τῆς πλειστόκαινης ἐποχῆs (βλ. πίνακα 1). Ἀλλά ὁ πρωτόγονος ἄνθρωπος, πρὶν ἐξαφανιστεῖ, ἔζησε γιά ἀρκετό χρόνο παράλληλα μέ τό σοφό ἄνθρωπο, πού εἶχε ἀνώτερες σωματικές καί πνευματικές ἱκανότητες. Ὁλόκληρη ἡ ἀνθρωπότητα ἔχει κοινή καταγωγή. Ἀκόμα ὅμως δέν ξέρουμε θετικά πού ἐμφανίστηκε γιά πρώτη φορά ὁ ἄνθρωπος.

4. Τό φυσικό περιβάλλον τοῦ προϊστορικοῦ ἀνθρώπου.

Στή διάρκεια τοῦ τεταρτογενοῦs αἰῶνα πολλά καί σημαντικά γεωλογικά φαινόμενα ἔδωσαν στίς ἡπείρους τή σημερινή μορφή τους (π.χ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Διαιρέσεις του τεταρτογενούς αιώνα - Δυτική Εύρωπη

Γεωλογική διαιρέση	Κλίμα	Ζώα	Άπολιθωμένοι άνθρωποι	Άρχαιολογική διαιρέση		
Τριτογενής αιώνας	Α' Παγετώδης Α' Μεσοπαγετώδης Β' Παγετώδης Β' Μεσοπαγετώδης	Μεσημβρινός ελέφαντας Μεσημβρινός ελέφαντας	"Ανθρωπος ; ;	"Ηωλιθική εποχή (:)		
	Κατώτερη	Γ' Παγετώδης (ή ισχυρότερη) Γ' Μεσοπαγετώδης (κλίμα γλυκό)			Πρωτογονος Ανηρώπος "Ανθρωπος Νεάντερταλ (δολιχοκέφαλος)	Χελλάια "Αχιλία Μουστιαία
Τεταρτογενής αιώνας	Μέση	Πανίδα ψυχρού κλιματος, Μάμμουθ	ΠΑΛΑΙΟΝΤΟΛΟΓΙΚΟΣ "Ανθρωπος	Μεσολιθική εποχή (:)		
	Κατώτερη	Πανίδα θερμού κλιματος, Ίπποπόταμος			Σοφος Ανηρώπος Φυλή Γκριμάλντι (δολιχοκέφαλος)	Γρινιατικός Σολουτραία Μαγδαληναία
	"Ανώτερη	Πανίδα ψυχρού κλιματος, Μάμμουθ και ύψρο)			Φυλή Κρομανιόν (δολιχοκέφαλος)	
"Ολόκαινη	Μεσοπαγετώδης (κλίμα ψυχρό και ξηρό)	Πανίδα στέππας ή τούντρας Ταράνδος	Κλίμα γλυκύτερο	Μεσολιθική εποχή (:)		
	Κλίμα γλυκύτερο	"Ελάφι			Νεολιθική εποχή "Ορειχάλκου Σιδήρου	
	Κλίμα όμοιο μέ το σημερινό	Πανίδα και χλωρίδα όμοια με τη σημερινή, Εξημέρωση ζώων, καλλιέργεια	Κατά Α. GIBERT και G. TURLOT	ΙΣΤΟΡΙΑ		

ή καταβύθιση της Αιγίδας, ο βαθμιαίος περιορισμός της Κασπίας, ο αποχωρισμός της Μ. Βρετανίας από την ηπειρωτική Ευρώπη, η καταβύθιση των τελευταίων λειψάνων της ηπείρου που άλλοτε ήταν στο Β. Ατλαντικό ωκεανό).

Ο τεταρτογενής αιώνας διακρίνεται και για τις διαδοχικές εξαπλώσεις των παγετώνων, που περιοδικά σκέπασαν μεγάλες επιφάνειες των ηπείρων. Έγιναν τέσσερις εξαπλώσεις παγετώνων. Έπειτα όμως από κάθε εξάπλωση των παγετώνων ακολουθούσε μία μεσοπαγετώδης εποχή με κλίμα εύκρατο. Αυτές οι εναλλαγές των κλιματολογικών όρων είχαν πολύ μεγάλη επίδραση στη ζωή των φυτών, των ζώων και των ανθρώπων που ζούσαν τον τεταρτογενή αιώνα.

5. Οί προϊστορικοί χρόνοι.

Οί προϊστορικοί χρόνοι διακρίνονται σε δύο μεγάλες εποχές, την εποχή του λίθου και την εποχή των μετάλλων.

α) Η εποχή του λίθου. Ανάλογα με την εξέλιξη της ζωής του ανθρώπου διαιρούμε την εποχή του λίθου σε δύο βαθμίδες, την παλαιολιθική και τη νεολιθική εποχή.

Η παλαιολιθική εποχή είχε τη μεγαλύτερη διάρκεια από κάθε άλλη περίοδο της προϊστορίας. Στην αρχή το κλίμα ήταν θερμό και ο άνθρωπος ζούσε με τό κυνήγι, τό ψάρεμα και με καρπούς. Αργότερα τό κρύο της παγετώδους εποχής ανάγκασε τόν άνθρωπο νά καταφύγει μέσα σε σπηλιές και νά φτιάξει ενδύματα με δέρματα ζώων. Όσο περνούσε ό χρόνος, ό άνθρωπος αποχτούσε ανώτερη φυσική εμφάνιση, ικανότητα νά χρησιμοποιεί καλύτερα τό χέρι του και πνεύμα εφευρετικό. Κατά τό τέλος της παλαιολιθικής εποχής ό άνθρωπος ζούσε πιά ήρεμος, γιατί ήταν εφοδιασμένος με ό,τι χρειαζόνταν για τή συντήρησή του. Τότε για πρώτη φορά στράφηκε πρός τήν τέχνη και έγινε χαράκτης, ζωγράφος, γλύπτης. Ό «σοφός άνθρωπος» εμφανίστηκε στά μέσα της παλαιολιθικής εποχής και άποτελοϋσε δύο φυλές, τή φυλή Κρομανιόν, μέ χαρακτηριστικά της λευκής φυλής, και τή φυλή Γκριμάλντι, μέ νεγροειδή χαρακτηριστικά(*).

Η νεολιθική εποχή χαρακτηρίζεται από τήν εξάπλωση του «σο-

(*) Οί φυλές πῆραν τά όνόματα από τίς σπηλιές Κρομανιόν (Γαλλία) και Γκριμάλντι (Ιταλία) όπου βρέθηκαν οί πρώτοι σκελετοί.

φοῦ ἀνθρώπου», ἀπό τόν ὅποιο προέρχεται ἡ σύγχρονη ἀνθρωπότητα. Αὐτή τήν ἐποχή τό κλίμα ἦταν εὐνοϊκό γιά τήν ἐξέλιξη τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου. Τότε ὁ ἄνθρωπος ἐγκαταστάθηκε σέ καλύβες πού ἐπλεκε μέ κλαδιά ἢ ἔχιζε μέ πλίνθους. Οἱ μικροί συνοικισμοί γιά ἀσφάλεια εἶχαν ἕνα περίφραγμα ἀπό πασσάλους. Γιά μεγαλύτερη ἀσφάλεια δημιουργήθηκαν μέσα σέ λίμνες οἰκισμοί, πού ἦταν ὀλόκληρες πόλεις. Ὁ ἄνθρωπος τῆς νεολιθικῆς ἐποχῆς ἐξημέρωσε ὀρισμένα ζῶα (τό σκύλο, τό βόδι, τό πρόβατο, τή γίδα, τήν κότα) καί ἄρχισε νά καλλιεργεῖ διάφορα φυτά (σιτάρι, κριθάρι, σίκαλη, λινάρι κ.ἄ.). Κατά τήν νεολιθική ἐποχή ὀργανώθηκε ἡ ἀγροτική ζωή.

β) Ἡ ἐποχή τῶν μετάλλων. Ἡ μεταλλουργία φαίνεται ὅτι γεννήθηκε στό ἐσωτερικό τῆς Ἀσίας καί ἀπό ἐκεῖ διδάχθηκε στούς ἄλλους λαούς ἢ κατεργασία καί ἡ χρησιμοποίηση τῶν μετάλλων. Στήν Εὐρώπη ὁ χαλκός ἄρχισε νά χρησιμοποιεῖται στά μέσα περίπου τῆς τρίτης χιλιετηρίδας πρό Χριστοῦ. Ἐπειτα γενικεύθηκε ἡ χρήση τοῦ ὀρείχαλκου (κράμα χαλκοῦ καί κασσίτερου). Τέλος ἄρχισε ἡ χρήση τοῦ σιδήρου πού συμπίπτει μέ τήν ἑναρξη τῆς Ἱστορίας. Κάθε λαός ἄρχισε νά χρησιμοποιεῖ τό σίδηρο σέ διαφορετική χρονική στιγμή. Ἐτσι στήν Ἑλλάδα ἡ χρήση τοῦ σιδήρου ἄρχισε κατά τό ΙΒ' π.Χ. αἰώνα, ἐνῶ στήν Κεντρική Εὐρώπη ἄρχισε κατά τόν Η' π.Χ. αἰώνα.

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

6. Ἡ ἐπίδραση τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος στόν ἄνθρωπο.

Τό φυσικό περιβάλλον μέσα στό ὅποιο ζεῖ ὁ ἄνθρωπος, ἐξασκεῖ μεγάλη ἐπίδραση σ' ὅλα τά φαινόμενα τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Ἰδιαιτερα ἡ ζωή τοῦ ἀνθρώπου βρίσκεται σέ ἄμεση ἐξάρτηση ἀπό τό ἔδαφος, τό ὑπέδαφος, τό κλίμα, τό νερό καί τόν ὀργανικό κόσμο.

α) Ἡ μορφολογία καί ἡ φύση τοῦ ἐδάφους προσδιορίζουν τίς ἀσχολίες τῶν ἀνθρώπων καί τά εἶδη τῶν φυτῶν πού καλλιεργοῦνται. Ἀπό τή μορφολογία ἐξαρτᾶται πολύ καί ἡ ἀνάπτυξη τῆς συγκοινωνίας.

β) Ἀπό τό ὑπέδαφος ἀντλεῖ ὁ ἄνθρωπος διάφορα ὀρυκτά χρήσιμα γιά τή ζωή του (μεταλλεύματα, γαιάνθρακα, πετρέλαιο, γαιαέρια).

γ) Τό κλίμα προσδιορίζει τό φυτικό καί ζωικό κόσμο μιᾶς χώρας καί ἐπιδρᾷ στό νευρικό σύστημα καί τίς φυσιολογικές λειτουργίες τοῦ ἀνθρώπου. Παρατηρήθηκε ὅτι μερικά κλίματα διεγείρουν ἢ ἀντίθετα καταστέλλουν τήν ἀνθρώπινη ἐνεργητικότητα. Ἔτσι ὅλες οἱ ἀνώτερες μορφές πολιτισμοῦ ἀναπτύχθηκαν μέσα σέ περιοχές πού ἔχουν εὐκρατο κλίμα, μέ ψυχρή ἐποχή (χειμῶνας).

δ) Τό νερό εἶναι βασικός παράγοντας τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Γι' αὐτό οἱ ἄνθρωποι δημιουργοῦν τίς ἐγκαταστάσεις τους γύρω ἀπό πηγές, πηγάδια, λίμνες καί κατά μήκος ποταμῶν. Ἀπό τά πιό παλιά χρόνια οἱ ποταμοί χρησιμοποιοῦνταν σάν δρόμοι γιά τή μεταφορά ἀνθρώπων, ἐμπορευμάτων καί πολιτισμοῦ. Ἡ θάλασσα ἐξάσκησε τεράστια ἐπίδραση στή ζωή τοῦ ἀνθρώπου. Διευκόλυνε τίς ἐμπορικές συναλλαγές καί τήν ἐπαφή τῶν πολιτισμῶν. Ἐνα ἀπό τά σημαντικότερα γεγονότα τῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητας ἦταν τά πρῶτα ταξίδια τοῦ ἀνθρώπου στοὺς μεγάλους ὠκεανούς.

ε) Ἡ ζωή τοῦ ἀνθρώπου ἐξαρτᾶται ἀπό τά φυτά καί τά ζῶα, γιατί ἀπό αὐτά ὁ ἄνθρωπος παίρνει τροφή, ὕφαντικές ὕλες, καύσιμα, οἰκοδομικά ὑλικά καί χρησιμοποιεῖ τά ζῶα ὡς μέσα μεταφορᾶς.

7. Ἡ ἐπίδραση τοῦ ἀνθρώπου στό φυσικό περιβάλλον.

Μέ τό πέρασμα τοῦ χρόνου ὁ ἄνθρωπος ἀπόκτησε πολύτιμες γνώσεις γιά τή Φύση κι ἀκόμα ἔγινε ἱκανός νά ἐπεμβαίνει στό φυσικό περιβάλλον καί νά προκαλεῖ ἀποτελέσματα εὐνοϊκά γιά τήν ἀνθρώπινη ζωή. Ἡ ἐπίδραση τοῦ ἀνθρώπου στό φυσικό περιβάλλον εἶναι τόσο μεγαλύτερη, ὅσο μεγαλύτερες εἶναι οἱ ἐπιστημονικές καί τεχνικές κατακτήσεις του.

α) Σήμερα ἡ μορφολογία τοῦ ἐδάφους δέν ἀποτελεῖ ἀξεπέραστο ἐμπόδιο γιά τοὺς σκοπούς τοῦ ἀνθρώπου, γιατί γέφυρες, σήραγγες καί διώρυγες διευκολύνουν τή συγκοινωνία, ἐνῶ τά ἀεροπλάνα πετοῦν πάνω ἀπό ὄροσειρές καί ἐρήμους.

β) Ὁ ἄνθρωπος μέ διάφορα τεχνικά ἔργα ὑποτάσσει τά νερά στή θέλησή του. Ἔτσι κατασκευάζει φράγματα καί σχηματίζει τεχνητές λίμνες (λίμνη Μαραθῶνα) ἢ ἀντίθετα ἐξαφανίζει λίμνες (λίμνη Κωπαΐδας). Στήν Ὀλλανδία ὁ ἄνθρωπος ἀπόσπασε ἀπό τή θάλασσα μεγάλη ἔκταση ξηρᾶς. Μέ μεγάλα τεχνικά ἔργα προστατεύει τοὺς λιμένες ἢ δημιουργεῖ τεχνητοὺς λιμένες.

γ) **Ἡ ἐπίδραση τοῦ ἀνθρώπου στὸν ὀργανικὸ κόσμον εἶναι πολὺ μεγάλη.** Ὅσα εἶδη τοῦ εἶναι χρήσιμα, ὁ ἄνθρωπος τὰ προστατεύει, ἐνῶ ἄλλα εἶδη συστηματικὰ τὰ ἐξαφανίζει. Τεχνητὰ δημιουργεῖ νέες ποικιλίες καὶ μεταφέρει καινούρια εἶδη ἀπὸ ἄλλες χῶρες. Ἐτσι στὴν Εὐρώπη μεταφέρθηκαν ὀπωροφόρα δέντρα (κερασιά, ροδακινιά, δαμασκηνιά) ἀπὸ τὶς χῶρες τῆς Ἀνατολῆς, ἢ πατάτα, ὁ καπνός, τὸ καλαμπόκι ἀπὸ τὴν Ἀμερική, τὸ ρύζι ἀπὸ τὴν Ἀσία, ὁ εὐκάλυπτος ἀπὸ τὴν Αὐστραλία κ.λ. Ἀντίθετα, ἀπὸ τὴν Εὐρώπη τὸ σιτᾶρι μεταφέρθηκε στὴν Ἀμερική καὶ τὴν Αὐστραλία, τὸ πρόβατο στὴν Αὐστραλία. Μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀνέτρεψε τὴν κατανομὴ τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζῶων πάνω στὸν πλανήτη μας. Αὐτὴ ἡ ἀνατροπὴ δὲν γίνεται αἰσθητὴ στὴν Εὐρώπη, γιατί συντελέστηκε πολὺ ἀργά. Γίνεται ὅμως αἰσθητὴ στὶς νέες χῶρες (Ἀμερική, Αὐστραλία, Σιβηρία), ὅπου οἱ Εὐρωπαῖοι μετανάστες προκάλεσαν ραγδαῖες καὶ καταπληκτικὲς μεταμορφώσεις τοῦ γεωγραφικοῦ τοπίου.

8. Ἡ Γῆ ὡς κατοικία τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ ἄνθρωπος συνδέεται πολὺ στενά μὲ τὸ φυσικὸ περιβάλλον πού ζεῖ. Ἡ Γῆ ὡς κατοικία τῶν ἀνθρώπων δὲν προσφέρει σ' ὅλους τοὺς ἴδιους ὅρους ζωῆς καὶ τὶς ἴδιες δυνατότητες γιὰ ἐξέλιξη. Κατὰ προσέγγιση ἡ ἀνθρωπότητα χωρίζεται σὲ γεωγραφικὲς ζῶνες, πού συμπίπτουν μὲ τὶς μεγάλες φυσικὲς ζῶνες τοῦ κλίματος καὶ τῆς βλαστήσεως. Ἄν λάβουμε ὑπόψη τὴ σχέση τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴ φύση πού βρίσκεται γύρω του, τότε διακρίνουμε πάνω στὴ Γῆ δύο κατηγορίες ζῶνῶν:

- ζῶνες πού μέσα σ' αὐτὲς ἡ φύση κυριαρχεῖ πάνω στὸν ἄνθρωπο καὶ
- ζῶνες πού μέσα σ' αὐτὲς ὁ ἄνθρωπος κυριαρχεῖ πάνω στὴ φύση.

α) **Ζῶνες ὅπου κυριαρχεῖ ἡ φύση.** Στὰ παρθένα δάση τοῦ ἰσημερινοῦ ἢ θερμοκρασία εἶναι πάντοτε ψηλὴ, οἱ βροχές εἶναι συνεχεῖς καὶ καταρρακτώδεις, ἡ βλάστηση εἶναι πυκνότατη καὶ ὀργιώδης. Ἐκεῖ ὁ ἄνθρωπος ζεῖ σχηματίζοντας μικρὲς ὀμάδες, πού εἶναι ἀπομονωμένες. Συντηρεῖται ἀπὸ τὸ κυνήγι καὶ κυρίως μαζεύοντας καρπούς. Γι' αὐτὸ συνεχῶς περιφέρεται ἀναζητώντας τὴν τροφή του. Ζεῖ στὸ βυθὸ μᾶς θάλασσας ἀπὸ πράσινο, ὅπου ἐπικρατεῖ καταθλιπτικὴ ὁμοιομορφία. Οἱ ἄνθρωποι τῶν παρθένων δασῶν ἔμειναν πρωτόγονοι καὶ ἀπολίτιστοι.

Στις **πολικές ζώνες** ο άνθρωπος ζει από τό κυνήγι καί τό ψάρεμα. Ἡ νότια πολική ζώνη εἶναι ἀκατοίκητη. Στή βόρεια πολική ζώνη ὑπάρχει ἀραιότατος πληθυσμός (Ἐσκιμῶι, Σαμογέτες), πού μέχρι πρὶν ἀπό λίγο χρόνο ζοῦσε στήν ἐποχή τοῦ χαλκοῦ ἢ τοῦ ὀρειχαλκοῦ.

Στήν **ἔρημο** ἀναπτύχθηκαν δύο τρόποι ζωῆς. Γύρω ἀπό τίς ὀάσεις ἔχουν ἐγκατασταθεῖ μόνιμα ἄνθρωποι, πού ζοῦν ἀπό τή γεωργία καί τήν κτηνοτροφία. Στις ἡμιστεπώδεις περιοχές τῆς ἐρήμου ζοῦν ἐλάχιστες ὀμάδες ἀπό νομάδες κτηνοτρόφους. Ἡ ἔρημος εἶναι ἀνάλογη μέ τή θάλασσα, γιατί ἀποτελεῖ μιά ἔκταση πού ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νά τή διασχίσει. Ἐτσι ἡ ἔρημος εἶναι ἀνοιχτή στό ἐμπόριο, τίς νέες ἰδέες καί τίς ἐφευρέσεις.

β) Ζώνες ὅπου κυριαρχεῖ ὁ ἄνθρωπος. Στις εὐκρατες ζώνες ὁ ἄνθρωπος ἀσχολεῖται μέ τήν καλλιέργεια τῶν πεδιάδων, τήν ὀργανωμένη ἔκτατική κτηνοτροφία, τή βιομηχανία, τή ναυτιλία καί τό ἐμπόριο. Στις ζώνες αὐτές ὁ ἄνθρωπος ἐξαφάνισε μεγάλα δάση, γιά νά δημιουργήσει καλλιεργήσιμες ἐκτάσεις καί χώρους γιά τούς οἰκισμούς του. Μέσα στήν εὐκρατη ζώνη ὁ ἄνθρωπος ἀνέπτυξε διάφορες μορφές στούς τρόπους ζωῆς καί στή συγκρότηση κοινωνιῶν. Τό εὐκратο κλίμα, ἡ ποικιλία τοῦ περιβάλλοντος καί ἡ περιοδική μεταβολή πού συμβαίνει στήν ἐξωτερική φύση κατά τίς διάφορες ἐποχές τοῦ ἔτους, ἦταν πάντοτε ἐκεῖνο τό φυσικό περιβάλλον πού διεγείρει τό ἀνθρώπινο πνεῦμα γιά πολιτιστικές κατακτήσεις.

ΟΙ ΒΑΘΜΟΙ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

9. Βαθμός πολιτισμοῦ καί οικονομικές ἐνέργειες.

Ἄλλοι οἱ σύγχρονοι λαοί δέν ἔχουν τόν ἴδιο τρόπο ζωῆς, οὔτε τίς ἴδιες πνευματικές καί ψυχικές ἐκδηλώσεις. Γι' αὐτό λέμε ὅτι οἱ διάφοροι σύγχρονοι λαοί βρίσκονται σέ διαφορετικούς βαθμούς **πολιτισμοῦ**. Ὁ ἄνθρωπος, γιά νά συντηρηθεῖ, πρέπει νά ἱκανοποιήσει ὀρισμένες θεμελιώδεις ἀνάγκες τῆς ζωῆς του (τροφή, ἐνδυμασία, κατοικία, ἐργαλεῖα, μεταφορικά μέσα κ.ἄ.). Γιά νά ἱκανοποιήσει τίς ἀνάγκες τῆς ζωῆς του, ὁ ἄνθρωπος καταβάλλει πολλές ἐνέργειες, πού τίς ὀνομάζουμε **οἰκονομικές ἐνέργειες**. Οἱ οἰκονομικές ἐνέργειες ἑνός

λαού είναι ανάλογες με τόν πολιτισμό πού ἔχει αὐτός ὁ λαός. Μποροῦμε λοιπόν νά κατατάξουμε τούς διάφορους λαούς σέ βαθμίδες πολιτισμοῦ ἀνάλογα μέ τίς οἰκονομικές ἐνέργειες πού καταβάλλουν οἱ λαοί αὐτοί.

10. Ληλασία τῆς φύσεως καί παραγωγή.

Ἐπάρχουν σήμερα ἄνθρωποι, πού συντηροῦνται στή ζωὴ μόνο μέ ὅσα ἀγαθὰ κατορθώνουν νά ἀποσπάσουν ἀπὸ τὴ φύση. Αὐτὰ τὰ ἀγαθὰ τὰ ἀποκοτῶν οἱ ἄνθρωποι, χωρὶς νά κάνουν καμιὰ πρόβλεψη γιὰ τὴν ἀναπαραγωγή τους ἢ τὴ συντήρησή τους. Οἱ λαοὶ αὐτοὶ συντηροῦνται στή ζωὴ ἀπὸ τὴ **ληλασία τῆς φύσεως**, δηλαδή μέ τὴ συλλογὴ καρπῶν, τὸ κυνήγι καὶ τὸ ψάρεμα. Ἀντίθετα οἱ περισσότεροι σύγχρονοι λαοὶ θεωροῦν τὴ φύση ὡς κεφάλαιο, πού προσπαθοῦν νά τὸ διατηρήσουν ἄθικτο. Οἱ οἰκονομικές ἐνέργειες αὐτῶν τῶν λαῶν ἀποβλέπουν στή συνεχή **παραγωγή ἀγαθῶν**, χωρὶς νά καταστρέφονται τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως πού ἐξασφαλίζουν τὴν παραγωγή. Ἔτσι οἱ σύγχρονοι λαοὶ κατατάσσονται σέ **τρεῖς βαθμοὺς πολιτισμοῦ, τὸν κατώτερο, τὸ μέσο καὶ τὸν ἀνώτερο βαθμὸ πολιτισμοῦ**.

11. Κατώτερος βαθμὸς πολιτισμοῦ.

Στὸν κατώτερο βαθμὸ πολιτισμοῦ κατατάσσονται οἱ **πρωτόγονοι λαοί**. Αὐτοὶ εἶναι οἱ πιὸ ἀπολίτιστοι λαοὶ καὶ ζοῦν κυρίως ἀπὸ τὴ ληλασία τῆς φύσεως. Οἱ πρωτόγονοι λαοὶ ζοῦν ἐκεῖ, ὅπου ἡ φύση ἐξασκεῖ καταθλιπτικὴ κυριαρχία πάνω στὸν ἄνθρωπο (παρθένα δάση, πολικές χῶρες). Σ' αὐτές τίς περιοχές ὁ ἄνθρωπος δέν μπορεῖ νά ἀντιδράσει ἀποτελεσματικὰ στοὺς σκληροὺς ὄρους τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος. Οἱ πρωτόγονοι λαοὶ ἔχουν ὡς καθημερινὴ φροντίδα τὴν ἐξασφάλιση τῆς τροφῆς καὶ γι' αὐτὸ δέν ἔχουν μόνιμη ἐγκατάσταση, ἀλλὰ διαρκῶς περιφέρονται ὡς νομάδες. Στους πρωτόγονους λαοὺς εἶναι ἄγνωστες ἡ γεωργία καὶ ἡ κτηνοτροφία. Τὴν πιὸ πρωτόγονη ἀνθρώπινη ζωὴ βρίσκουμε στοὺς Βουσμάνους τῆς Ν. Ἀφρικῆς, τοὺς Νεγρίλλους τῶν τροπικῶν δασῶν, τοὺς Νεγρίτες τοῦ ἀσιατικοῦ ἀρχιπελάγους καὶ τοὺς ἰθαγενεῖς τῆς Γῆς τοῦ Πυρός. Σέ λίγο ἀνώτερο ἐπίπεδο πολιτισμοῦ ζοῦν οἱ ἰθαγενεῖς τῆς Αὐστραλίας. Ἰδιαίτερα αὐτοὶ πού ζοῦν στή Ν. Αὐστραλία εἶναι ντυμένοι μέ δέρματα καγκουρώ, ἔχουν μισοεξημερώσει ἓνα μόνο ζῶο, τὸ σκύλο, καὶ γενικὰ ἡ ζωὴ τους μοιάζει

μέ τη ζωή της ανθρωπότητας κατά τη λίθινη εποχή. Σέ ακόμα ανώτερο επίπεδο πολιτισμού ζοῦν οί λαοί πού κατοικοῦν στίς πολικές χῶρες. Ἄλλοι ἀπό αὐτούς (Λάπωνες, Σαμογέτες) ἐξημέρωσαν τόν τάρανδο καί ἄλλοι (Ἐσκιμῶοι) ὀργάνωσαν τό κυνήγι καί τό ψάρεμα σέ ἀξιοθαύμαστο βαθμό μέ ἐργαλεῖα τελειοποιημένα.

Μερικοί πρωτόγονοι λαοί τῆς τροπικῆς Ἄφρικῆς, τοῦ ἀσιατικοῦ ἀρχιπελάγους, τῆς Μελανησίας καί τῆς τροπικῆς Ἀμερικῆς ἀσχολοῦνται μέ τήν καλλιέργεια τῆς γῆς χρησιμοποιοῦντας ὑποτυπώδη μέσα καί κυρίως τήν ἀξίνα.

12. Μέσος βαθμός πολιτισμοῦ.

Στό μέσο βαθμό πολιτισμοῦ κατατάσσονται κυρίως οί **νομάδες κτηνοτρόφοι**. Οί λαοί αὐτοί ἐξημέρωσαν ὀρισμένα εἶδη ζῶων (πρόβατο, βόδι, ἄλογο, καμήλα) κι ἔτσι σχημάτισαν πολυάριθμα κοπάδια. Οί νομάδες κτηνοτρόφοι ἀναγκάζονται νά μετακινοῦνται κάθε ἐποχή, γιά νά ἐξασφαλίσουν τροφή στά κοπάδια τους. Οί λαοί αὐτοί δέν μποροῦν νά ἀναπτύξουν γεωργία καί γι' αὐτό ὅλη ἡ ζωή τους στηρίζεται στά ζῶα, πού προσφέρουν τήν τροφή, τήν ἐνδυσμασία, τή στέγη (δηλαδή μία φορητή σκηνή) καί προϊόντα γιά ἀνταλλαγῆ ἢ γιά πώληση. Ὁ νομαδικός βίος διαμορφώνει τούς ἀνθρώπους πολύ φιλελεύθερους καί πολεμικούς. Πολλές φορές ὁ πολιτισμός τῆς ἀνθρωπότητας κινδύνεψε ἀπό τέτοιους νομαδικούς λαούς. Ὁ Ἀτίλας, ἡγέτης τῶν Οὔννων καί ὁ Τζεγγίς - Χάν, ἡγέτης τῶν Μογγόλων, κατατρόμαξαν ἄλλοτε τούς πολιτισμένους λαούς. Σήμερα ὁ νομαδικός βίος εἶναι πολύ περιορισμένος. Μερικοί νομάδες κτηνοτρόφοι περιφέρονται ἀκόμα στήν Κεντρική καί τή ΝΔ. Ἀσία καί στίς σαβάνες καί τίς στέπες τῆς Ἀφρικῆς.

13. Ἀνώτερος βαθμός πολιτισμοῦ.

Τό μεγαλύτερο μέρος, τῆς σύγχρονης ἀνθρωπότητας ζεῖ στόν ἀνώτερο βαθμό πολιτισμοῦ. Οί οἰκονομικές ἐνέργειες τῶν πολιτισμένων ἀνθρώπων ἀποβλέπουν στήν παραγωγή ἀγαθῶν καί χαρακτηρίζονται ἀπό τρεῖς ἐπιδιώξεις:

- α) τήν ὑποδούλωση τῶν ζῶων στόν ἄνθρωπο (κτηνοτροφία)·
- β) τόν ἐξαναγκασμό τοῦ ἐδάφους νά παράγει ὀρισμένα φυτικά προϊόντα (γεωργία) καί

γ) τό μετασχηματισμό τῶν πρώτων ὑλῶν, πού παρέχουν τό ἔδαφος, τά φυτά καί τά ζῶα, σέ προϊόντα χρήσιμα γιά τόν ἄνθρωπο (βιομηχανία).

Ἡ ἀνάπτυξη τῆς κτηνοτροφίας, τῆς γεωργίας καί τῆς βιομηχανίας δέν εἶναι ἡ ἴδια σέ ὅλους τούς λαούς.

α) Γεωργία ὀνομάζεται τό σύνολο τῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἀνθρώπου μέ τίς ὁποῖες παράγονται ὀρισμένα φυτικά προϊόντα. Οἱ ἐνέργειες αὐτές ἀποβλέπουν στήν ἐκλογή καί τήν καλλιέργεια τοῦ φυτοῦ. Ἡ ἐκλογή τοῦ κατάλληλου φυτοῦ ἐξαρτᾶται ἀπό πολλούς παράγοντες (τή φύση τοῦ ἐδάφους, τό κλίμα, τήν ἀποκτημένη πείρα, τήν οἰκογενειακή καί τήν ἐθνική οἰκονομία κ.ἄ.). Γιά τήν καλλιέργεια καταβάλλονται πολλές προσπάθειες καί διαρρυθμίζονται οἱ φυσικοὶ ὄροι (ἔργα γιά πότισμα ἢ ἀποστράγγιση, βελτίωση τοῦ ἐδάφους). Ἡ σύγχρονη γεωργία ἐπιδιώκει νά πάρει ἄφθονα καί καλῆς ποιότητος προϊόντα. Γι' αὐτό, στηρίζεται στά συμπεράσματα τῆς ἐπιστήμης, γιά νά δημιουργήσει καινούριες ποικιλίες, καί χρησιμοποιεῖ μηχανές, γιά νά γίνονται γρήγορα καί τέλεια οἱ διάφορες ἐργασίες. Στούς περισσότερο πολιτισμένους λαούς ἡ γεωργία τείνει νά εἰδικευτεῖ. Ἔτσι σέ ὀρισμένες περιοχές ἔχουμε τή μονοκαλλιέργεια (στήν Αἴγυπτο βαμβάκι, στήν Ξάνθη καπνά, στή Βραζιλία καφέ κ.ἄ.).

β) Κτηνοτροφία ὀνομάζεται τό σύνολο τῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἀνθρώπου μέ τίς ὁποῖες παράγονται ὀρισμένα ζωϊκά προϊόντα. Οἱ ἐνέργειες αὐτές ἀποβλέπουν στήν ἐκλογή καί τή συντήρηση τῶν ζῶων, ὥστε νά μπορέσει ὁ ἄνθρωπος νά πάρει ἀπό αὐτά ἄφθονα καί καλῆς ποιότητος προϊόντα.

γ) Βιομηχανία ὀνομάζεται τό σύνολο τῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἀνθρώπου, μέ τίς ὁποῖες μετασχηματίζονται οἱ φυσικές πρῶτες ὕλες σέ προϊόντα πού ἱκανοποιοῦν καλύτερα τίς ἀνάγκες τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ πρῶτες ὕλες προέρχονται ἀπό τόν ἀνόργανο καί τόν ὀργανικό κόσμο. Διακρίνουμε δύο μορφές βιομηχανίας, τήν **οἰκιακή βιομηχανία** καί τήν **εἰδικευμένη βιομηχανία**.

1) Ἡ οἰκιακή βιομηχανία (ἡ οἰκοτεχνία) γίνεται μέσα στό σπίτι. Τά προϊόντα πού παράγονται χρησιμοποιοῦνται γιά τίς ἀνάγκες τῆς οἰκογένειας (τρόφιμα, ἐνδύματα, ἐργαλεῖα, ἐπιπλα κ.ἄ.). Ἡ οἰκιακή

βιομηχανία είναι πολύ περιορισμένη και εφαρμόζεται από λαούς, που δέν έχουν μεγάλο βαθμό πολιτισμοῦ.

2) **Ἡ εἰδικευμένη βιομηχανία** παράγει προϊόντα γιά πώληση καί διακρίνεται σέ **μικρή** καί σέ **μεγάλη** βιομηχανία.

Στή **μικρή βιομηχανία** ἡ κατεργασία γίνεται μέσα σέ μικρά ἐργαστήρια, οἱ πρῶτες ὕλες παίρνονται ἀπό τό ἄμεσο περιβάλλον, ἡ ποιότητα τῶν προϊόντων εἶναι μέτρια καί ἡ κατανάλωσή τους εἶναι περιορισμένη σέ μιά μικρή περιοχή.

Στή **μεγάλη βιομηχανία** ἡ κατεργασία γίνεται μέσα σέ μεγάλα ἐργοστάσια μέ τέλειο μηχανικό ἐξοπλισμό. Ἡ κινητήρια δύναμη καί οἱ πρῶτες ὕλες ἢ παίρνονται ἀπό τό ἄμεσο περιβάλλον ἢ τό ἔνα ἀπό αὐτά μεταφέρεται πολλές φορές ἀπό μεγάλη ἀπόσταση (π.χ. τό μαλλί ἀπό τήν Αὐστραλία μεταφέρεται στήν Ἀγγλία). Τά προϊόντα τῆς μεγάλης βιομηχανίας εἶναι ἄφθονα, ἡ ποιότητά τους εἶναι ἐξαιρετική καί ἡ κατανάλωσή τους ἀπλώνεται σέ πάρα πολύ μεγάλες περιοχές. Αὐτή ἡ μορφή τῆς βιομηχανίας ἀπαιτεῖ εὐκολη συγκοινωνία (μεγάλα λιμάνια, πυκνό δίκτυο σιδηροδρόμων, πλωτοῦς ποταμούς, διώρυγες). Ἐπίσης χρειάζεται μεγάλο πλῆθος ἐργατῶν, πού πρέπει νά εἶναι εἰδικευμένοι, γιὰτί ἡ σύγχρονη βιομηχανία εφαρμόζει ἀπόλυτο καταμερισμό τῆς ἐργασίας. Χαρακτηριστικό γνώρισμα τῆς μεγάλης βιομηχανίας εἶναι ἡ **τυποποίηση** τῆς παραγωγῆς, δηλαδή ἡ παραγωγή τοῦ ἴδιου προϊόντος σέ μεγάλες ποσότητες. Ἐτσι ἡ μεγάλη βιομηχανία πετυχαίνει μεγάλη ταχύτητα παραγωγῆς καί χαμηλό κόστος παραγωγῆς.

14. Φαινόμενα τοῦ ἀνώτερου πολιτισμοῦ.

Σέ πολλές πολιτισμένες χώρες δημιουργήθηκαν συνθήκες πού ἐπιτρέπουν σέ ὅλους τοὺς κλάδους νά παράγουν πάρα πολλά ἀγαθά. Αὐτή ὅμως ἡ τάση γιά διαρκή αὐξηση τῆς παραγωγῆς ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τήν παραγωγή ἀγαθῶν σέ τεράστιες ποσότητες, πού δέν μπορεῖ νά τίς ἀπορροφήσει ἡ καταναλωτική δύναμη τῶν λαῶν. Τότε ἀναγκαστικά γίνεται ὑποτίμηση τῶν προϊόντων, τά ἐργοστάσια κλείνουν, δημιουργεῖται ἀνεργία καί ἔτσι προκαλεῖται οἰκονομική κρίση. Ἡ ὑπερπαραγωγή πού πραγματοποιήθηκε τό 1929 προκάλεσέ τό 1930 μιά παγκόσμια οἰκονομική κρίση, πού βάστηξε πολλά χρόνια.

Στόν ἀνώτερο πολιτισμό ἡ ζωή ἔχει εὐκολίες καί ἀνέσεις, εἶναι

όμως πολύ έντονη και πολλές φορές πυρετώδης. Στα μεγάλα έμπορικά και βιομηχανικά κέντρα οί οικογενειακές και κοινωνικές συνθήκες μεταβλήθηκαν. Ή τελειοποίηση τών μέσων μεταφοράς και ή εύκολη σήμερα μετάδοση τών ιδεών (τύπος, ραδιοφωνία, τηλεόραση, κινηματογράφος) τείνουν νά εξομοιώσουν τή ζωή όλων τών πολιτισμένων λαών.

ΤΑ ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ

15. Ό πληθυσμός τής Γής.

Σύμφωνα μέ τούς ύπολογισμούς τής στατιστικής ύπηρεσίας του ΟΗΕ ό πληθυσμός τής Γής κατά τό 1973 έφτανε σέ 3.860.000.000. Μέσα σ' έναν αιώνα ό πληθυσμός τής Γής αύξήθηκε κατά 2 δισεκατομμύρια. Τά τελευταία χρόνια ή μέση έτήσια αύξηση του πληθυσμού τής Γής είναι 60 έκατομμύρια περίπου. Ή γρήγορη αύξηση του πληθυσμού τής Γής οφείλεται στη μεγάλη έλάττωση τής θνησιμότητας εξαιτίας τών προόδων τής ιατρικής και τής διαδόσεως τών άρχών τής ύγιεινής.

16. Γεωγραφική κατανομή του πληθυσμού τής Γής.

Τά 57% του πληθυσμού τής Γής ζούν στην Άσία και τά 12% ζούν στην Εύρώπη (δέν συμπεριλαμβάνονται ή εύρωπαϊκή και ή άσιατική Ρωσία). Ή γεωγραφική κατανομή τής άνθρωπότητας κατά ήπειρους φαίνεται στόν πίνακα 2.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

1974. Κατανομή του πληθυσμού τής Γής κατά ήπειρους

Ήπειροι	Πληθυσμός (έκατομμύρια)	Έκταση (χιλιάδες km ²)	Πυκνότητα κάτοικοι (κατά km ²)
Άφρική	391	30.366	13
Άμερική	550	42.041	13
Άσία	2.206	26.940	80
Εύρώπη	470	4.955	95
Όκεανία	21	8.558	2
Σοβιετική Ένωση	252	22.402	11
Όλικός	3.890	135.262	29

Ο πληθυσμός της Γης δέν κατανέμεται ομοιόμορφα πάνω στην ξηρά, γιατί περισσότερο από τή μισή επιφάνεια τής ξηράς είναι εκτάσεις άκατάλληλες για τή ζωή του ανθρώπου και σχεδόν είναι άκατοίκητες. Τελείως άκατοίκητα είναι τά πολύ ψηλά βουνά και οί περιοχές τών πόλων. Στίς παγωμένες εκτάσεις τής τούντρας, στίς έρημους τών τροπικών, στά δάση του ίσημερινού και στά ψηλά βουνά αναλογούν 1 - 20 κάτοικοι κατά 100 τετραγωνικά χιλιόμετρα και στίς μεγάλες στέπες αναλογούν 1 - 10 κάτοικοι κατά τετραγωνικό χιλιόμετρο.

Η μέγιστη πυκνότητα πληθυσμού εμφανίζεται σέ δύο ζώνες. Στην πρώτη ανήκουν ή Κίνα, ή Ίαπωνία, ή Ίνδία και ή Ίνδονησία, στή δεύτερη ανήκουν ή Δυτική, ή Κεντρική και Νότια Εϋρώπη καθώς και ή περιοχή τών Ήν. Πολιτειών που βρίσκεται πρός τό μέρος του Άτλαντικού. Η πρώτη ζώνη περιλαμβάνει παλιές γεωργικές χώρες, ένω ή δεύτερη περιλαμβάνει κυρίως τίς μεγάλες βιομηχανικές περιοχές. Η μέση πυκνότητα σ' αυτές τίς δύο ζώνες είναι 100 - 300 κάτοικοι κατά τετραγωνικό χιλιόμετρο.

17. Η αύξηση του πληθυσμού μιās χώρας.

Η φυσική αύξηση του πληθυσμού μιās χώρας έξαρτάται από τόν αριθμό τών γεννήσεων και τών θανάτων. Για νά είναι εύκολη ή σύγκριση, βρίσκουμε πόσες γεννήσεις και πόσοι θάνατοι αναλογούν σέ 1000 κατοίκους (πίνακας 3). Οί στατιστικές παρατηρήσεις δείχνουν ότι στίς βιομηχανικές χώρες ό αριθμός τών γεννήσεων είναι μικρός ($6 - 10^0/100$) και έπομένως σ' αυτές τίς χώρες ή αύξηση του πληθυσμού γίνεται μέ άργό ρυθμό. Η όλική έτήσια αύξηση του πληθυσμού μιās χώρας είναι άνάλογη μέ τόν πληθυσμό που έχει αυτή ή χώρα, π.χ. ή έτήσια αύξηση του πληθυσμού τής Κίνας είναι 14 έκατομμύρια περίπου.

18. Διάρκεια ζωής και πυραμίδα τών ηλικιών.

Πρίν από έναν αιώνα ή μέση διάρκεια ζωής στίς χώρες τής Δυτικής Εϋρώπης ήταν 40 έτη. Οί πρόοδοι τής ιατρικής και ή βελτίωση τών όρων που επικρατούν στή διαβίωση και τήν εργασία είχαν ως άποτέλεσμα νά αύξηθει ή διάρκεια τής ζωής. Σήμερα ή μέση διάρκεια ζωής στίς πολιτισμένες χώρες είναι 70 ή και 75 έτη (πίνακας 4).

Ίδιαίτερη σημασία έχει για μιιά χώρα ή σύνθεση του πληθυσμού κατά ηλικίες. Συνήθως αυτή ή σύνθεση του πληθυσμού τής χώρας έκ-

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

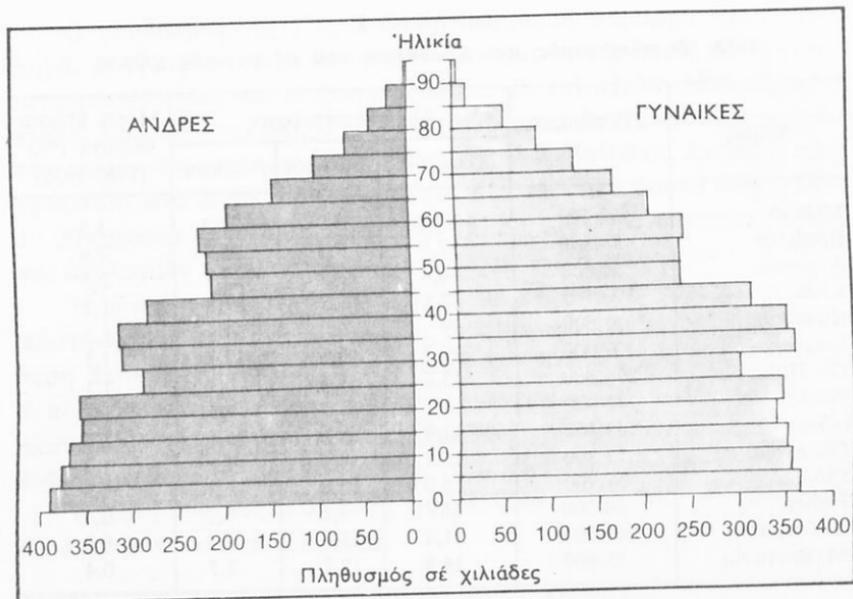
1972. Ό πληθυσμός και η αύξησή του σε μερικές χώρες

Χώρες	Πληθυσμός (χιλιάδες)	Σε 1000 κατοίκους			Μέση ετήσια αύξηση (%) (1963-1972)
		Γεννήσεις	Θάνατοι	Αύξηση	
Μεξικό	52.600	43,2	8,9	34,3	3,5
Βραζιλία	98.900	37,8	9,5	28,3	2,9
Αίγυπτος	34.800	34,8	13,1	21,7	2,5
Κίνα	800.700	33,1	15,3	17,8	1,8
Καναδάς	21.800	30	6	24	1,6
Ίαπωνία	107.000	19,3	6,6	12,7	1,1
Ήν. Πολιτείες	208.800	15,6	9,4	6,2	1,1
Ρωσία	242.000	18	8,5	9,5	1,1
Ίνδία	563.500	42,8	16,7	26,1	2,2
Όλλανδία	13.300	16,1	8,5	7,6	1,2
Γαλλία	51.700	16,9	10,8	6,1	0,9
Ίταλία	54.300	16	9,6	6,7	0,7
Δ. Γερμανία	61.700	11,4	11,8	- 0,4	0,8
Μ. Βρετανία	55.800	14,8	12,1	2,7	0,4

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

Ή μέση διάρκεια τής ζωής σε μερικές χώρες

Χώρες	Μέση διάρκεια ζωής (σε Έτη)	
	Άνδρες	Γυναίκες
Όλλανδία	71	76,7
Σουηδία	71,7	76,5
Αυστραλία	67,9	74,2
Μ. Βρετανία	68,8	75,1
Καναδάς	68,8	75,2
Ν. Ζηλανδία	68,4	73,8
Γαλλία	68,6	76,1
Ήν. Πολιτείες	67,4	74,8
Νορβηγία	71	76,8
Δ. Γερμανία	67,2	73,4
Βέλγιο	67,7	73,5
Ίταλία	67,9	73,4
Ίαπωνία	69	74,3
Ρωσία	65	74
Έλλάδα	67,5	70,7
Αίγυπτος	51,6	53,8
Ίνδία	41,9	40,6

Σχ. 1. Πυραμίδα του πραγματικού πληθυσμού της Ελλάδος. Δειγματοληπτική επεξεργασία των στοιχείων της Απογραφής του 1971.

φράζεται με μία γραφική παράσταση που τη λέμε **πυραμίδα των ηλικιών**. Οι κάτοικοι της χώρας κατανέμονται σε οριζόντιες ζώνες κατά φύλο και ηλικία (σχ. 1). Όταν σε μία χώρα ο αριθμός των γεννήσεων είναι μεγάλος, τότε η βάση της πυραμίδας των ηλικιών είναι μεγάλη. Αυτό σημαίνει ότι για πολλές δεκάδες ετών ο πληθυσμός της χώρας θα αυξάνεται. Αντίθετα, αν η βάση της πυραμίδας των ηλικιών είναι μικρή, τότε για αρκετές δεκάδες ετών ο πληθυσμός της χώρας συνεχώς θα ελαττώνεται.

19. Οι μετακινήσεις του πληθυσμού.

Όταν μία χώρα δεν μπορεί να εξασφαλίσει τα μέσα της ζωής σε όλους τους κατοίκους της, τότε ένα μέρος του πληθυσμού αυτής της χώρας αναγκάζεται να αναζητήσει την εξασφάλιση των μέσων της ζωής σε άλλες χώρες. Η έξοδος από μία χώρα ενός μέρους του πληθυσμού της για την αναζήτηση καλύτερης τύχης λέγεται **άποδημία**. Η προσωρινή ή μόνιμη εγκατάσταση σε μία χώρα ανθρώπων που ήρθαν

από άλλες χώρες λέγεται **μετανάστευση**. Σε μερικές περιπτώσεις πολλοί άνθρωποι αναγκάζονται να εγκαταλείψουν την πατρίδα τους και για άλλους λόγους, όπως είναι οι πολιτικές και θρησκευτικές καταπίεσεις ή διεθνείς συμφωνίες που όριζαν την ανταλλαγή πληθυσμών (π.χ. η ανταλλαγή πληθυσμών μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας).

Μετακινήσεις πληθυσμών έγιναν σε όλες τις εποχές. Οι μεγάλες όμως μετακινήσεις, που άλλαξαν την παλιά όψη του κόσμου, έγιναν μέσα στο δέκατο ένατο αιώνα.

20. Ἡ ἀποδημία καί ἡ μετανάστευση.

α) Ἡ ἀποδημία. Στόν περασμένο αἰώνα ἡ ἀποδημία ἀπό τήν Εὐρώπη ἐγίνε κατά διαδοχικά κύματα. Ἀπό τό 1815 ὡς τό 1850 ἀποκλειστικό κέντρο ἀποδημίας ἦταν ἡ Μ. Βρετανία. Ἐπειτα ἐγίνε ἀποδημία ἀπό τή Γερμανία καί τίς Σκανδιναβικές χώρες καί στίς ἀρχές τοῦ εἰκοστοῦ αἰώνα ἀκολούθησε ἀποδημία ἀπό τή Νότια καί Ἀνατολική Εὐρώπη. Ἡ ἀποδημία ἀπό τήν Εὐρώπη ἦταν ὀγκώδης. Μέσα σ' ἕναν αἰώνα ἡ Εὐρώπη ἔστειλε μόνο στή Βόρεια Ἀμερική 55 ἑκατομμύρια ἀνθρώπους, ἀπό τούς ὁποίους τά 15 ἑκατομμύρια ἦταν Βρετανοί. Τή μαζική ἀποδημία Εὐρωπαίων διευκόλυναν οἱ ἐξῆς παράγοντες:

α) Ἡ ἀνάπτυξη τῆς ὑπερωκεάνιας συγκοινωνίας.

β) Ἡ πολιτική τῶν μεγάλων κρατῶν γιά τή δημιουργία ἀποικιῶν.

γ) Ἡ μεγάλη ἔλλειψη ἐργατῶν στίς νέες χώρες.

δ) Δέν ὑπῆρχε κανένας ἔλεγχος ἢ περιορισμός οὔτε γιά τήν ἀναχώρηση ἀπό μιὰ χώρα, οὔτε γιά τήν εἴσοδο στίς νέες χώρες.

Ἡ ἀποδημία ἀπό τήν Ἄνω Ἀνατολή ἦταν ἀσήμαντη (3 ἑκατομμύρια Κινέζοι καί λίγες χιλιάδες Ἰάπωνες καί Ἰνδοί).

β) Ἡ μετανάστευση. Στή διάρκεια τοῦ 19ου αἰώνα οἱ Ἕν. Πολιτείες ὑπῆρξαν τό μεγαλύτερο κέντρο μεταναστεύσεως, γιατί οἱ ἀπερραντες γιά καλλιέργεια ἐκτάσεις, οἱ ἀναπτυσσόμενες τεράστιες βιομηχανίες καί τά ἐκτελούμενα μεγάλα ἔργα εἶχαν ἀνάγκη ἀπό ἐργατικά χέρια.

Στήν Ἀμερική ὑπῆρξαν ἄλλα τρία κέντρα πού δέχτηκαν μετανάστες: 1) Στόν Καναδά ἐγκαταστάθηκαν Γάλλοι καί Ἀγγλοσάξονες. 2) Στή Βραζιλία, τήν Οὐρουγουάη καί τήν Ἀργεντινή ἐγκαταστάθηκαν Ἰταλοί, Ἰσπανοί, καί Πορτογάλοι. 3) Στό Μεξικό ἐγκαταστάθηκαν

Ίσπανοί. Στήν Ἀφρική ὑπῆρξαν δύο μεγάλα κέντρα πού δέχτηκαν μετανάστες: Στή Β. Ἀφρική ἐγκαταστάθηκαν Γάλλοι, Ἴταλοί καί Ἴσπανοί ἐνῶ στή Ν. Ἀφρική ἐγκαταστάθηκαν Βρετανοί καί ἐλάχιστοι Ἴνδοί.

γ) **Περιορισμός τῶν μετακινήσεων.** Μετά τόν Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο ὅλες οἱ χῶρες, πού ἄλλοτε δέχονταν μετανάστες, ἔβαλαν αὐστηροῦς περιορισμούς. Οἱ χῶρες αὐτές σήμερα δέχονται πολύ μικρό ἀριθμό μεταναστῶν καί κατά προτίμηση ἀπό ὀρισμένες χῶρες. Οἱ νέες χῶρες ἀναγκάστηκαν νά περιορίσουν τή μετανάστευση, γιατί ἔθελαν νά προστατέψουν τήν ἐργασία τῶν πολιτῶν τους καί νά διαφυλάξουν τόν ἐθνογραφικό χαρακτήρα τῆς χώρας τους. Σήμερα στήν Εὐρώπη ὑπάρχουν μικρά κέντρα μεταναστεύσεως. Ἡ Δυτική Γερμανία, ἡ Γαλλία καί τό Βέλγιο δέχονται μερικές χιλιάδες ἐργατῶν, πού χρησιμοποιοῦνται στίς βαριές ἐργασίες τῶν ὀρυχείων καί τῆς βιομηχανίας.

δ) **Ἀποτελέσματα τῶν μετακινήσεων.** Οἱ μετακινήσεις πληθυσμοῦ ἔχουν τά ἀκόλουθα εὐνοϊκά ἀποτελέσματα:

α) Προκαλοῦν τόνωση τῆς παγκόσμιας οἰκονομικῆς ἐνεργητικότητας, γιατί οἱ πυκνοκατοικημένες χῶρες ἀπαλλάσσονται ἀπό τό βάρος τοῦ πληθυσμοῦ πού πλεονάζει, ἐνῶ σύγχρονα καινούρια τμήματα τοῦ πλανήτη ἀξιοποιοῦνται ἀπό τοὺς μετανάστες.

β) Προκαλοῦν διάχυση τοῦ πολιτισμοῦ καί ἀλλαγὴ στή νοοτροπία τῶν λαῶν.

γ) Δημιουργοῦν ἰσόρροπη κατανομή τοῦ πληθυσμοῦ πάνω στή Γῆ καί ρυθμίζουν τή ζήτηση ἐργασίας. Ἀλλά οἱ περιορισμοί, πού διαρκῶς αὐξάνονται, τείνουν νά καταργήσουν τά ρεύματα μετακινήσεων τοῦ πληθυσμοῦ. Ἔτσι δημιουργοῦνται συγκρούσεις μεταξύ τῶν πυκνοκατοικημένων χωρῶν, πού θέλουν νά ἐξασφαλίσουν ἐργασία σέ μέρος τοῦ πληθυσμοῦ τους, καί τῶν ἐξελιγμένων χωρῶν, πού ὑπερασπίζονται τό δικαίωμά τους νά ζοῦν καλύτερα καί νά μὴ διαταραχεῖ ἡ ἐθνογραφική τους σύνθεση.

21. Ἡ συγκέντρωση τῶν ἀνθρώπων.

Ὁ πληθυσμός μιᾶς χώρας σχηματίζει συγκεντρώσεις σέ ὀρισμένα σημεῖα τῆς χώρας, πού καθορίζονται ἀπό λόγους ἱστορικούς, φυσικούς καί οἰκονομικούς. Στίς ἀρχές τοῦ 19ου αἰῶνα τά 75% τοῦ πληθυσμοῦ

των χωρών της Ευρώπης ήταν **άγροτικός πληθυσμός** και μόνο τὰ 25% ήταν **άστικός πληθυσμός**. Από τὰ μέσα όμως του 19ου αιώνα άρχισε η συγκέντρωση των ανθρώπων στα μεγάλα αστικά κέντρα. Η συνεχής ελάττωση του άγροτικού πληθυσμού και ή αύξηση του άστικού πληθυσμού προκάλεσε σε μερικές χώρες αντίστροφη στήν κατανομή του πληθυσμού. Έτσι σήμερα ο άστικός πληθυσμός αποτελεί στή Μ. Βρετανία τὰ 80% του όλικού πληθυσμού, στή Σουηδία τὰ 82%, στή Γαλλία τὰ 70% και στίς Ήνωμ. Πολιτείες τὰ 75%.

Χαρακτηριστικό είναι ότι στίς υπανάπτυκτες χώρες λείπουν οί μικρές ή μεσαίες πόλεις. Αυτό όφείλεται στό ότι οί επικοινωνίες και οί ανταλλαγές μεταξύ της ύπαιθρου και των πόλεων είναι πολύ περιορισμένες. Σ' αυτές τίς χώρες έχουν αναπτυχθεί κυρίως μόνο μεγάλες πόλεις. Έτσι από όλες τίς πόλεις πού έχουν πληθυσμό πάνω από ένα εκατομμύριο, οί μισές (δηλαδή 53 πόλεις) βρίσκονται σε υπανάπτυκτες χώρες.

22. Η ανάπτυξη των μεγάλων πόλεων.

Η τάση του πληθυσμού, νά συγκεντρωθεί στίς μεγάλες πόλεις (**άστυφυλία**) έχει ως κυριότερα αίτια τὰ εξής:

α) Οί γεωργικές μηχανές αντικαθιστούν πάρα πολλά εργατικά χέρια. Έτσι ένα μέρος των εργατών της ύπαιθρου έρχεται στίς πόλεις για νά βρει εργασία.

β) Η μεγάλη βιομηχανία προσελκύει εργατικά χέρια από την ύπαιθρο για τίς ανάγκες της. Ταυτόχρονα όμως καταστρέφει τίς μικρές βιομηχανίες πού ήταν στήν ύπαιθρο, μέ αποτέλεσμα οί εργάτες τους νά αναγκάζονται νά τραπούν προς τίς μεγάλες πόλεις.

γ) Η μεγάλη πόλη διαθέτει πάρα πολλά επαγγέλματα, πού είναι λιγότερο κουραστικά από τὰ επαγγέλματα της ύπαιθρου και έχουν πολύ πιό τακτικό εισόδημα.

δ) Στή μεγάλη πόλη δημιουργούνται διάφοροι πόροι ζωής, υπάρχουν οργανωμένη κοινωνική πρόνοια, εύκολη προστασία από τίς ασθένειες, μεγάλες ευκολίες για μόρφωση, πολλές και φτηνές διασκεδάσεις.

ε) Έξαιτίας της εύκολης συγκοινωνίας ή μεγάλη πόλη απορροφά ολόκληρη τή ζωή μιās μεγάλης περιοχής πού βρίσκεται γύρω από αυτήν.

Σήμερα υπάρχουν άρκετές πόλεις μέ πληθυσμό πάνω από 5 εκατομμύρια (Λονδίνο, Νέα Ύόρκη, Τόκιο, Μόσχα, Σαγγάη, Πεκίνο κ.ά.).

23. Τά χαρακτηριστικά τῶν μεγάλων πόλεων.

Οἱ σύγχρονες μεγάλες πόλεις εἶναι ἓνα ἀπό τά πῖό σημαντικά γνωρίσματα τῆς γεωγραφίας τοῦ νεώτερου κόσμου. Γενικά οἱ μεγάλες πόλεις βρίσκονται μέσα σέ περιοχές μέ ἄφθονες πρῶτες ὕλες ἢ σέ θέσεις πού εἶναι κατάλληλες γιά τίς ἐμπορικές συναλλαγές. Ἔτσι ἡ Νέα Ὑόρκη καί τό Λονδίνο εἶναι λιμάνια, πού βρίσκονται σύγχρονα σέ θάλασσα καί σέ ποταμό, ἐνῶ τό Παρίσι καί τό Βερολίνο εἶναι μέγала κέντρα φυσικῶν καί τεχνητῶν ὁδῶν συγκοινωνίας. Ἡ εὐκολία τῶν συγκοινωνιῶν καί ἡ ἀφθονία τῶν εἰδικευμένων ἐργατῶν συντελοῦν στό νά εἶναι ὅλες οἱ μεγάλες πόλεις κέντρα μεγάλης βιομηχανίας.

Στίς μεγάλες πόλεις εἶναι ἀπαραίτητη ἡ εἰδική ὀργάνωση διαφόρων ὑπηρεσιῶν γιά τήν ὑγιεινή, τήν ἀσφάλεια, τήν προστασία ἀπό πυρκαγιές, τήν ὑδρευση, τό φωτισμό, τίς τηλεπικοινωνίες, τή συγκοινωνία, τόν ἀνεφοδιασμό κλπ.

Οἱ μεγάλες πόλεις ἔλκουν τόν πλοῦτο καί χαρακτηρίζονται ἀπό πολύ μεγάλη κατανάλωση ἀγαθῶν. Εἶναι ἀκόμα μεγάλες πνευματικές ἐστίες, γιατί διαθέτουν τά μέσα γιά καλλιτεχνική καί ἐπιστημονική ἀνάπτυξη (ἀρχεῖα, βιβλιοθήκες, μουσεῖα, ἐργαστήρια κάθε εἶδους). Εἶναι τά κέντρα τῆς μεγάλης δημοσιογραφίας, τῆς πολιτικῆς ζωῆς καί οἱ τόποι, ὅπου διαμορφώνεται ἡ κοινή γνώμη.

Ἄλλά παρά τά τόσα πλεονεκτήματα τῆς ζωῆς στίς μεγάλες πόλεις ὑπάρχουν καί σοβαρά **μειονεκτήματα**. Ἔτσι στίς μεγάλες πόλεις ἡ θνησιμότητα εἶναι μεγαλύτερη, γιατί ἡ διαμονή καί ἡ διατροφή μεγάλων λαϊκῶν μαζῶν εἶναι ἀνθυγιεινή, ἐπειδή ἡ στέγη εἶναι ἀκριβή καί τά ἡμερομίσθια ἀνεπαρκή. Ὁ ἀδιάκοπος ἀγώνας γιά τήν ἐξασφάλιση τῶν μέσων τῆς ζωῆς ὀδηγεῖ στή νευρασθένεια καί τήν ὑπερκόπωση. Ὅσο ὁ πλοῦτος τῶν μεγάλων πόλεων αὐξάνει, τόσο ἀναπτύσσεται καί ἡ πολυτέλεια κι ἔτσι ἡ ζωή γίνεται διαρκῶς πῖό δύσκολη.

Ἡ μεγάλη πόλη συνέχεια ἐπεκτείνεται. Σέ μερικές περιπτώσεις οἱ ἐπεκτάσεις διαφόρων πόλεων συμπλέκονται καί τότε σχηματίζεται ἓνα τεράστιο σέ ἔκταση ἀστικό συγκρότημα. Τέτοιο παράδειγμα ἀποτελοῦν οἱ μεγάλες πόλεις πού ὑπάρχουν μεταξύ τῆς Βοστώνης καί τῆς Οὐάσιγκτων. Κατά μήκος 350 χιλιομέτρων ὑπάρχει μιὰ ἀδιάκοπη σειρά ἀπό συνεχόμενες μεγάλες πόλεις. Ἡ περιοχή αὐτή, στήν ὁποία ζοῦν 40 ἑκατομμύρια ἄνθρωποι, ἀποτελεῖ τή μεγαλύτερη ἀστική συγκέντρωση τοῦ κόσμου.

ΟΙ ΜΕΓΑΛΕΣ ΔΙΑΙΡΕΣΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΘΡΩΠΟΤΗΤΑΣ

24. Οι φυλές.

Ἡ ὀλόκληρη ἡ ἀνθρωπότητα ἔχει κοινὴ καταγωγή καὶ ὁ διαχωρισμὸς τῆς σὲ φυλές ὀφείλεται σὲ διάφορα βιολογικὰ αἷτια. Ἡ ἀνθρωπότητα διακρίνεται σήμερα σὲ τρεῖς μεγάλες φυλές, τὴ λευκὴ, τὴν κίτρινη καὶ τὴ μαύρη. Κάθε φυλὴ περικλείει μερικοὺς διαφορετικοὺς τύπους. Ἡ Γεωγραφία ἐξετάζει τὴ γεωγραφικὴ κατανομὴ τῶν φυλῶν.

α) Ἡ λευκὴ φυλὴ ἀποτελεῖ τὸ μισὸ πληθυσμὸ τῆς Γῆς καὶ εἶναι ἡ πιὸ διαδομένη φυλὴ στὸν κόσμον. Ἀπλώνεται σ' ὀλόκληρη τὴν Εὐρώπη, τὴ Ν. καὶ Δ. Ἀσία, τὴ ΒΑ καὶ Β. Ἀφρικὴ. Μὲ τίς μεταναστεύσεις ἡ λευκὴ φυλὴ ἀπλώθηκε στὴ Β. καὶ Ν. Ἀμερικὴ, τὴ Ν. Ἀφρικὴ, τὴ Σιβηρία, τὴν Αὐστραλία καὶ τὴ Νέα Ζηλανδία.

β) Ἡ κίτρινη φυλὴ ἀποτελεῖ τὸ ἕνα τρίτο τῆς ἀνθρωπότητας καὶ ἀπλώνεται στὴν Κεντρικὴ καὶ Α. Ἀσία, τὴν Ἰνδοκίνα, τὴν Ἰνδονησία καὶ σὲ ὄλο τὸ μῆκος τῆς Β. Ἀσίας καὶ τῆς Β. Εὐρώπης. Μικρὰ τμήματα τῆς κίτρινης φυλῆς προχώρησαν πρὸς Δυσμὰς καὶ σχημάτισαν νησίδες ἀπὸ κίτρινους λαοὺς (Βούλγαροι, Οὐγγροι, Τοῦρκοι) μέσα στὸ πλῆθος τῶν λευκῶν πού ἐπικρατοῦν σ' αὐτὲς τίς περιοχές. Ἐνα τμήμα τῆς κίτρινης φυλῆς εἶναι καὶ οἱ λίγοι Ἐρυθρόδερμοι τῆς Ἀμερικῆς (8 ἑκατομμύρια περίπου).

γ) Ἡ μαύρη φυλὴ ἀποτελεῖ τὸ ἕνα ἕκτο τῆς ἀνθρωπότητας καὶ ἀπλώνεται στὴν Κεντρικὴ Ἀφρικὴ, σ' ἕνα τμήμα τῆς χερσονήσου τοῦ Δεκάν καὶ στὰ νησιά τῆς ΝΑ. Ἀσίας. Οἱ μαῦροι τῆς Ἀμερικῆς (20 ἑκατομμύρια περίπου) προέρχονται ἀπὸ τοὺς δούλους, πού μεταφέρθηκαν ἀπὸ τὴν Ἀφρικὴ. Στὴ μαύρη φυλὴ ἀνήκουν καὶ οἱ λίγοι πρωτόγονοι λαοί, πού ζοῦν στὰ δάση τῆς Κεντρικῆς Ἀφρικῆς, τῆς Βόρνεο καὶ τῆς Νέας Γουϊνέας.

25. Οἱ γλώσσες.

Οἱ λαοὶ πού ζοῦν σήμερα πάνω στὴ Γῆ μιλοῦν πάρα πολλές γλώσσες. Ἡ Γεωγραφία ἐξετάζει τὴ γεωγραφικὴ κατανομὴ ὀρισμένων γλωσσῶν, δηλαδὴ ἐξετάζει ποιὲς γλώσσες μιλοῦνται σὲ πολλὰ σημεῖα τοῦ κόσμου ἢ μιλοῦνται ἀπὸ μεγάλα ἀθροίσματα ἀνθρώπων. Οἱ πιὸ διαδομένες γλώσσες στὸν κόσμον εἶναι οἱ ἑξῆς:

α) Ἡ ἀγγλική γλώσσα ἀναγνωρίζεται ὡς ἡ πιό ἰσχυρή γλώσσα τοῦ κόσμου, γιατί τή μιλοῦν σέ κάθε σημεῖο τῆς Γῆς καί εἶναι ἡ γλώσσα τοῦ παγκόσμιου ἐμπορίου.

β) Ἡ γαλλική ἐκτός ἀπό τή Γαλλία μιλιέται καί στό Βέλγιο, τήν Ἑλβετία, τόν Καναδά, τή Β. Ἀφρική καί στίς παλιές γαλλικές ἀποικίες. Ἡ γαλλική γλώσσα χρησιμοποιεῖται ἀπό τή διπλωματία καί ἀπό τή διεθνή ἐπιστήμη.

γ) Ἡ ἰσπανική ἐκτός ἀπό τήν Ἰσπανία μιλιέται καί στίς παλιές ἰσπανικές ἀποικίες τῆς Ἀμερικῆς καί τοῦ Εἰρηνικοῦ.

Ἡ γερμανική, ἡ ρωσική, ἡ Ἰνδουστanicή καί ἡ κινεζική εἶναι γλώσσες πού μιλοῦνται ἀπό μεγάλα ἀθροίσματα ἀνθρώπων, εἶναι ὁμως ἐντοπισμένες καί δέν ἔχουν τήν παγκόσμια ἐξάπλωση τῆς ἀγγλικῆς, τῆς γαλλικῆς καί τῆς ἰσπανικῆς γλώσσας.

26. Οἱ θρησκείες.

Μερικές θρησκείες βοήθησαν στή διάδοση τοῦ πολιτισμοῦ καί στήν ἐξάπλωση ὀρισμένων λαῶν. Ἐτσι οἱ θρησκευτικές ἀποστολές στήν Ἀφρική, τήν Ἀσία καί τήν Ὠκεανία βοήθησαν στή διάδοση τοῦ πολιτισμοῦ καί στήν οἰκονομική ἀνάπτυξη ὀρισμένων λαῶν. Ἐξάλλου ἡ ἐπιθυμία νά διαδοθεῖ ὀρισμένη θρησκεία ἐσπρωξε ὀλόκληρους λαούς σέ κατακτητικές ἐξορμήσεις κι ἔτσι βοήθησε στήν ἐξάπλωση ὀρισμένων λαῶν (*Αραβες, Τοῦρκοι). Σήμερα ὑπάρχουν στόν κόσμο τρεῖς κατηγορίες θρησκείων, ὁ ἀνιμισμός, ὁ πολυθεϊσμός καί ὁ μονοθεϊσμός.

α) Ὁ ἀνιμισμός (ἡ ψυχολατρεία) δέχεται ὅτι ὑπάρχει ψυχή μέσα σ' ὄλα τά ὄντα, ὀργανικά καί ἀνόργανα. Εἶναι ἡ θρησκεία τῶν λαῶν μέ πολύ χαμηλό πολιτισμό καί ἀπλώνεται στήν τροπική Ἀφρική, τή Βόρεια καί Κεντρική Ἀσία καί μέρος τῆς Κίνας.

β) Ὁ πολυθεϊσμός δέχεται ὅτι ὑπάρχουν πολλοί θεοί. Σ' αὐτή τήν κατηγορία ἀνήκουν ὁ Βραχμανισμός καί ὁ Βουδισμός. Ὁ Βραχμανισμός (λέγεται καί Ἰνδουϊσμός) ἐπικρατεῖ στήν Ἰνδία καί ἔχει ὡς ἱερή πόλη τή Μπεναρές. Ὁ Βουδισμός ἀπλώνεται στό Θιβέτ, τή Μογγολία, τήν Κίνα, τήν Ἰαπωνία, τήν Ἰνδοκίνα καί τήν Κεϋλάνη καί ἔχει ὡς ἱερή πόλη τή Λάσσα.

γ) Ὁ μονοθεϊσμός δέχεται ὅτι ὑπάρχει ἕνας θεός. Σ' αὐτή τήν κατηγορία ἀνήκουν ὁ Χριστιανισμός, ὁ Μωσαμεθανισμός καί ὁ Ἰουδαϊσμός.

Ὁ Χριστιανισμός ἔχει διαδοθεῖ σ' ὅλοκληρο τόν κόσμο, ἐνῶ ὁ Μωαμεθανισμός ἀπλώνεται στή Β. Ἀφρική, τή Δ. καί Ν. Ἀσία. Ὁ Ἰουδαϊσμός εἶναι ἐντοπισμένος σέ λίγα ἀστικά κέντρα τῆς Εὐρώπης καί τῆς Ἀμερικῆς καί στό κράτος του Ἰσραήλ. Οἱ μονοθεϊστικές θρησκείες εἶναι οἱ θρησκείες τῶν πολιτισμένων λαῶν. Στόν πίνακα 5 φαίνεται ἡ ἐξάπλωση τῶν διαφόρων θρησκειῶν.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

Ἡ ἐξάπλωση τῶν θρησκειῶν
(ποσοστά ἐπί τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Γῆς)

Θρησκεία	(%)
Χριστιανισμός	33
Βουδισμός	31
Βραχμανισμός	14
Μωαμεθανισμός	13
Ἀνιμισμός	8
Ἰουδαϊσμός	1

27. Οἱ ἐθνικές ομάδες.

Ἡ ἀνθρωπότητα διακρίνεται σήμερα σέ ὀρισμένες ἐθνικές ομάδες. Καθεμιά ἀπό αὐτές ἔχει ἰδιαίτερη προσωπικότητα, πού διαμορφώθηκε ἀπό τήν ἱστορική ἐξέλιξη τῆς ομάδας. Μερικές ἐθνικές ομάδες παίζουν πρωτεύοντα ρόλο στήν ἐξέλιξη τῶν ἱστορικῶν γεγονότων. Οἱ κυριότερες ἐθνικές ομάδες εἶναι οἱ ἑξῆς:

α) Οἱ Ἀγγλοσάξονες εἶναι μία ομάδα λευκῶν, πού μιλοῦν τήν ἀγγλική γλῶσσα καί εἶναι χριστιανοί (κυρίως διαμαρτυρόμενοι). Ἡ ομάδα αὐτή ἀπλώνεται στή Μ. Βρετανία, τίς χῶρες τῆς Βρετανικῆς Κοινοπολιτείας καί τίς Ἡν. Πολιτείες.

β) Οἱ Λατίνοι εἶναι κι αὐτοί μία ομάδα λευκῶν πού μιλοῦν γλῶσσες προερχόμενες ἀπό τή λατινική γλῶσσα. Εἶναι χριστιανοί (κυρίως καθολικοί). Ἡ ομάδα αὐτή ἀπλώνεται στή Ν. καί Δ. Εὐρώπη καί στή Β. Ἀφρική. Οἱ Ρουμάνοι εἶναι ἓνα τμήμα τῆς λατινικῆς ομάδας, πού ἀπομονώθηκε.

γ) Οἱ Σλάβοι εἶναι ομάδα λευκῶν, πού εἶναι χριστιανοί (κυρίως ὀρθόδοξοι) καί μιλοῦν γλῶσσες πού προέρχονται ἀπό τή ρωσική γλῶσσα.

σα. Αυτή ή ομάδα άπλώνεται σέ μεγάλη έκταση τής Εύρώπης καί στή Σιβηρία.

δ) Οί Κινέζοι καί οί Ίάπωνες είναι ομάδα κίτρινων, πού είναι βουδιστές καί μιλούν δύο γλώσσες πού έχουν ανάλογη γραφή.

Έκτός από τίς παραπάνω τέσσερις μεγάλες έθνικές ομάδες υπάρχουν κι άλλες μικρότερες, πού κι αυτές παίζουν τό ρόλο τους στήν ιστορική εξέλιξη τής ανθρωπότητας. Τέτοιες ομάδες είναι οί Γερμανοί, οί Άραβες, οί Έλληνες κ.ά.

Ο ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

28. Ο πολιτισμός.

Ο άνθρωπος καταβάλλει πάντοτε πολλές ενέργειες, πού έχουν σκοπό τή συντήρησή του καί τόν εξωραϊσμό τής ζωής του. Μέ τίς διάφορες ενέργειές του ο άνθρωπος παράγει αγαθά (τρόφιμα, ένδύματα, σπίτια, μηχανές κλπ.) καί δημιουργεί αξίες (κανόνες δικαίου ή ήθικης, έργα τέχνης, έπιστήμες κλπ.). Όνομάζουμε πολιτισμό τό σύνολο τών αξιών καί τών αγαθών, πού παράγει ο άνθρωπος μέ τίς διάφορες ενέργειές του.

Σέ κάθε πολιτισμό διακρίνουμε δύο όψεις, τόν υλικό πολιτισμό καί τόν πνευματικό πολιτισμό. Ο υλικός πολιτισμός είναι τό σύνολο τών ενεργειών, μέ τίς όποίες ο άνθρωπος μεταβάλλει τή φύση, τή χρησιμοποιεί γιά τήν έξυπνότητά του καί προφυλάσσεται από τούς κινδύνους πού περικλείει ή φύση. Ο πνευματικός πολιτισμός προκύπτει από όρισμένες πνευματικές προδιαθέσεις, πού πάντοτε υπάρχουν μέσα στόν άνθρωπο. Αυτές οί προδιαθέσεις είναι ή λογική, τό ήθικό φρόνημα, τό αίσθημα του καλού καί ή συναίσθηση τής αξίας τής έλευθερίας. Ο πνευματικός πολιτισμός οδηγεί τόν άνθρωπο σέ ένσυνείδητο ήθικό, πνευματικό καί καλαισθητικό βίο καί κατευθύνει τήν ανθρώπινη ζωή πρós ένα άνώτερο ίδανικό.

29. Τά στοιχειά του πνευματικού πολιτισμού.

Στόν πνευματικό πολιτισμό διακρίνουμε όρισμένα στοιχειά, πού είναι τά εξής: ή κοινωνία, τό κράτος, ή θρησκεία, ή οικονομία, ή

ἐπιστήμη καί ἡ τέχνη. Καθένα ἀπό αὐτά τά στοιχεῖα ἀνταποκρίνεται σέ μιά ὀρισμένη τάση τοῦ πνευματικοῦ βίου τοῦ ἀνθρώπου.

α) Ἡ κοινωνία. Ἡ πιό στοιχειώδης μορφή κοινωνικοῦ βίου εἶναι ἡ οἰκογένεια. Ψυχολογικές καί βιολογικές τάσεις ἀναγκάζουν τόν ἄνθρωπο νά δημιουργήσῃ οἰκογένεια. Διάφορα ἄλλα αἷτια τόν ὀδηγοῦν στή διαμόρφωση μεγάλων κοινωνικῶν ὀμάδων. Ὁ ἄνθρωπος, παρακινούμενος ἀπό τό κοινωνικό ἔνστικτο, ζεῖ πάντα ὡς μέλος μιᾶς κοινωνίας, γιατί «ἄνθρωπος πού δέ ζεῖ μέσα σέ κοινωνία εἶναι ἢ θεός ἢ θηρίο».

β) Τό κράτος. Μέσα στήν κοινωνική ὀμάδα ἀναπτύσσεται πάντοτε ἡ ἐξουσία (τό κράτος). Στήν ὀργάνωση τῆς ἐξουσίας ἡ ὀμάδα ὀδηγεῖται γιά τήν αὐτοσυντήρησή της ἐπειδή μέ τήν ἐξουσία προφυλάγεται ἀπό τοὺς ἐχθρούς πού ὑπάρχουν μέσα καί ἔξω ἀπό αὐτήν.

γ) Ἡ θρησκεία. Στήν ψυχή κάθε ἀνθρώπου ὑπάρχει τό θρησκευτικό συναίσθημα. Αὐτό προέρχεται ἀπό τό ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀναγνωρίζει ὅτι ὑπάρχει μιά δύναμη πολύ ἀνώτερη ἀπό τίς ἀνθρώπινες δυνάμεις. Οἱ θρησκείες ἐπαιξαν σημαντικό ρόλο στήν ἐξέλιξη τῶν πολιτισμῶν.

δ) Ἡ οἰκονομία. Ὁ ἄνθρωπος δημιουργεῖ πάντοτε οἰκονομική ζωή, δηλαδή παράγει, μεταφέρει καί ἐμπορεύεται ἀγαθά. Ἔτσι συγκεντρώνει κέρδη, μέ τά ὁποῖα καλύτερεῖ ἡ ἀτομική ζωή του, ἀλλά καί ἡ ζωή τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Ὅλα τά μεγάλα κέντρα πολιτισμοῦ ἦταν κέντρα πλούτου (Ἀθῆναι, Ἀλεξάνδρεια, Ρώμη, Βυζάντιο).

ε) Ἡ ἐπιστήμη. Ἡ ἐπιστήμη προέρχεται ἀπό τήν τάση τοῦ ἀνθρώπου γιά γνώση. Αὐτή ἡ τάση πηγάζει ἀπό τά ἐρωτήματα, πού διαρκῶς γεννιοῦνται στήν ἐλεύθερη ἀνθρώπινη σκέψη καί ἀναφέρονται εἴτε σέ φαινόμενα τῆς ἐξωτερικῆς φύσεως, εἴτε σέ φαινόμενα τοῦ ψυχικοῦ βίου τοῦ ἀνθρώπου.

στ) Ἡ τέχνη. Ἡ τέχνη πηγάζει ἀπό τό αἶσθημα τοῦ καλοῦ, πού πάντα ὑπάρχει μέσα στήν ἀνθρώπινη ψυχή. Δέν νοεῖται ἀνθρώπινη ζωή χωρίς τόν ἐξωραϊσμό πού τῆς δίνουν οἱ διάφορες μορφές τῆς τέχνης. Μέ τήν ἐπιστήμη καί τήν τέχνη ὑψώνεται ὁ ἄνθρωπος στίς ὑψηλές σφαῖρες τοῦ Ἀληθινοῦ καί τοῦ Ὁραίου.

30. Ἀρχαῖες κοιτίδες τοῦ πολιτισμοῦ.

Οἱ πιό παλιές κοιτίδες τοῦ πολιτισμοῦ εἶναι ἡ Κίνα, ἡ Ἰνδία, ἡ Μεσοποταμία, ἡ Αἴγυπτος, ἡ Κρήτη καί οἱ Μυκῆνες. Αὐτοί οἱ πολιτι-

σμοί αναπτύχθηκαν μεταξύ της Δ' και της Α' χιλιετηρίδας πρό Χριστού. Στη διάρκεια αυτής της περιόδου ο άνθρωπος πέτυχε μεγάλες πολιτιστικές κατακτήσεις. Όπως αποδείχτηκε από τις αρχαιολογικές έρευνες, στίς παραπάνω χώρες οργανώθηκαν ισχυρές πολιτείες, διαμορφώθηκαν κοινωνικοί θεσμοί, μπήκαν οι βάσεις πολλών επιστημών, αναπτύχθηκαν οι καλές τέχνες και κατασκευάστηκαν μεγάλα τεχνικά έργα.

Τά παλιά κέντρα πολιτισμού άσκησαν πολύ μεγάλη επίδραση στους γύρω λαούς και σέ μεγάλη απόσταση. Ο πολιτισμός της Κρήτης αναπτύχθηκε σέ νησί και ο πολιτισμός τών Μυκηνών αναπτύχθηκε σέ χώρα πού είχε μικρή γεωργική παραγωγή. Έπομένως ή οικονομική ζωή θά στηρίχτηκε στό εμπόριο, τή ναυτιλία και πιθανόν στή δημιουργία αποικιών. Αντίθετα οι άλλοι τέσσερις παλιοί πολιτισμοί αναπτύχθηκαν σέ εύφορες παραποτάμιες χώρες, όπου οι λαοί διαμόρφωσαν ήρεμο και όμαλό γεωργικό βίο.

Κατά τούς ιστορικούς χρόνους αναπτύχθηκαν ο Έλληνικός, ο Ρωμαϊκός, ο Βυζαντινός και ο Άραβικός πολιτισμός, πού άνοιξαν τό δρόμο γιά τήν πολιτιστική εξέλιξη τής ανθρωπότητας. Έπειτα από τούς σκοτεινούς χρόνους του Μεσαίωνα, άρχισαν νά εμφανίζονται στή Δύση κατά τούς χρόνους τής Άναγεννήσεως νέα κέντρα πολιτισμού, όπου προπαρασκευάστηκε ο σύγχρονος ή δυτικός πολιτισμός.

31. Τά κέντρα του σύγχρονου πολιτισμού.

Σήμερα μόνο όρισμένοι λαοί δημιουργούν άξίες και άγαθά άνώτερης μορφής. Αυτοί οι λαοί βρίσκονται στον άνώτατο βαθμό πολιτισμού, πού τόν ονομάζουμε σύγχρονο πολιτισμό ή και δυτικό πολιτισμό. Τά κέντρα του σύγχρονου πολιτισμού βρίσκονται σέ πέντε περιοχές τής Γης. Στην πρώτη περιοχή ανήκουν ή Άγγλία, ή Γαλλία, ή Γερμανία, ή Βόρεια Ιταλία, ή Έλβετία, τό Βέλγιο, ή Όλλανδία, τά παράλια τής Βαλτικής και οι Σκανδιναβικές χώρες. Η περιοχή αυτή έδωσε τά πιό πολλά στοιχεία του σύγχρονου πολιτισμού και έχει σημαντικά κέντρα προαγωγής του πολιτισμού. Στη δεύτερη περιοχή ανήκουν τό ΒΑ τμήμα τών Ήν. Πολιτειών και τό ΝΑ τμήμα του Καναδά. Η περιοχή αυτή πρόσφερε στό νεώτερο πολιτισμό πολλές νέες ιδέες και σημαντικές εφευρέσεις. Στην τρίτη περιοχή ανήκουν τό τμήμα τών Ήν. Πολιτειών πού βρίσκεται προς τόν Ειρηνικό. Στην τέ-

ταρτη περιοχή ανήκουν ή Αυστραλία και ή Νέα Ζηλανδία και στην πέμπτη περιοχή ανήκει ή Ίαπωνία. Στίς παραπάνω πέντε περιοχές ζει τό ένα τέταρτο όλης τής ανθρωπότητας. Τά κέντρα τοῦ σύγχρονου πολιτισμοῦ βρίσκονται σέ περιοχές πού ἔχουν εὐκρατο κλίμα, όμαλή μορφολογία, γεωργικό και όρυκτό πλούτο, φυσική εὐκολία συγκοινωνιῶν, πυκνό πληθυσμό κι ακόμα κοινωνική, πολιτική και οικονομική ζωή ἐξελιγμένη.

32. Τά κέντρα τής καλλιέργειας τῶν καλῶν τεχνῶν και τῶν ἐπιστημῶν.

Οί καλές τέχνες και οί ἐπιστήμες καλλιεργοῦνται σήμερα σέ όρισμένα κέντρα, πού βρίσκονται μέσα στίς περιοχές μέ τό σύγχρονο πολιτισμό. Τέτοια κέντρα ὑπάρχουν στίς χῶρες τής Εὐρώπης και κυρίως στήν Ἄγγλία, τή Γαλλία, τή Γερμανία, τήν Ἰταλία. Οί χῶρες αὐτές ἔχουν μακροχρόνιο ἐλεύθερο πολιτικό βίο και κατά τούς τελευταίους αἰῶνες ἀνέδειξαν πάρα πολλούς μεγάλους συγγραφείς, καλλιτέχνες και ἐπιστήμονες. Ἔτσι σέ αὐτές τίς χῶρες δημιουργήθηκε μεγάλη καλλιτεχνική και ἐπιστημονική παράδοση και συσσωρεύτηκε ἄφθοно καλλιτεχνικό και ἐπιστημονικό ὕλικό. Κάθε χρόνο σπουδαστές ἀπό όλες τίς χῶρες τοῦ κόσμου κατακλύζουν τίς πολυάριθμες Ἀνώτατες Σχολές, τά Μουσεία, τίς Βιβλιοθήκες και τά Ὁδεῖα, πού ὑπάρχουν στά εὐρωπαϊκά κέντρα πολιτισμοῦ. Ὅρισμένα πανεπιστήμια (π.χ. τής Σορβόνης και τής Ὁξφόρδης) ἀναγνωρίζονται ὡς μέγιστα πνευματικά κέντρα στό σύγχρονο κόσμο.

Οί Ἕν. Πολιτείες εἶναι σήμερα τεράστιο κέντρο καλλιέργειας τῶν καλῶν τεχνῶν και τῶν ἐπιστημῶν. Δέν ἔχουν βέβαια τή μακροχρόνια καλλιτεχνική και ἐπιστημονική παράδοση τῶν χωρῶν τής Δ. Εὐρώπης, ἀλλά ή ἀνάδειξή τους ὀφείλεται στά ἄφθονα ὕλικά μέσα, τό ἀνώτερο βιοτικό ἐπίπεδο τοῦ λαοῦ και τήν ἀνάπτυξη τής τεχνικῆς σέ μέγιστο βαθμό. Σήμερα οί Ἕν. Πολιτείες κατέχουν τήν πρώτη θέση στήν ἐπιστημονική ἔρευνα και στίς κατακτήσεις τής τεχνικῆς. Τελευταία ή Ρωσία και ή Ίαπωνία ἀπέδειξαν ὅτι διαθέτουν σημαντικά κέντρα καλλιέργειας τῶν ἐπιστημῶν και τής τεχνικῆς.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΖΩΗ

33. Ἡ οἰκονομική ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου.

Μιά ομάδα ἀνθρώπων, γιά νά συντηρηθεῖ πάνω στή Γῆ, ἔχει ἀνάγκη ἀπό πολλά ἀγαθά (τροφή, ἐνδυμασία, στέγη, ἐργαλεῖα κ.ἄ.). Γιά νά ἐξυπηρετηθοῦν οἱ διάφορες ἀνάγκες μιᾶς ομάδας ἀνθρώπων χρειάζονται πάρα πολλές προσπάθειες. Αὐτές οἱ προσπάθειες καταβάλλονται γιά τήν ἀπόκτηση ὑλικῶν ἀγαθῶν ἀπό τό περιβάλλον, γιά τήν κατεργασία, τή μεταφορά καί τήν ἀνταλλαγή τῶν ἀγαθῶν. Τό σύνολο τῶν ἐνεργειῶν πού καταβάλλει ὁ ἄνθρωπος γιά νά ἐξυπηρετησεῖ τίς ἀνάγκες μιᾶς ομάδας ἀνθρώπων, ὀνομάζεται **οἰκονομική ζωή**. Τά προϊόντα τῆς ἀνθρώπινης ἐργασίας ὀνομάζονται **οἰκονομικά ἀγαθά**.

Ἡ οἰκονομική ζωὴ ἀναλύεται σέ τρία θεμελιώδη προβλήματα, πού εἶναι τά ἑξῆς:

α) Ἡ δημιουργία τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν (**παραγωγή**).

β) Ἡ μεταβίβαση τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν ἀπό ἐκεῖνον πού τά παράγει καί τά κατέχει στόν καταναλωτή (**ἐμπόριο**).

γ) Ἡ ὑπερνίκηση τῆς ἀποστάσεως πού χωρίζει τόν τόπο τῆς παραγωγῆς ἀπό τόν τόπο τῆς καταναλώσεως (**μεταφορές**).

34. Ἡ παραγωγή.

Ἀνάλογα μέ τό εἶδος τῶν παραγόμενων οἰκονομικῶν ἀγαθῶν διακρίνουμε διάφορους κλάδους παραγωγῆς. Συνήθως διακρίνουμε δύο βασικούς κλάδους τῆς παραγωγῆς, τή **γεωργική παραγωγή** καί τή **βιομηχανική παραγωγή**. Ἡ γεωργική παραγωγή ἱστορικά εἶναι ἡ ἀρχαιότερη καί γεωγραφικά εἶναι ἡ πιό διαδομένη μορφή παραγωγῆς. Στή σύγχρονη ὁμως ζωὴ τῶν λαῶν ἡ οἰκονομική ζωὴ ρυθμίζεται κατά ἓνα μεγάλο μέρος ἀπό τήν ἀνάπτυξη τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς. Πρωταρχικός συντελεστής τῆς παραγωγῆς εἶναι ὁ **ἄνθρωπος**, γιατί αὐτός προκαλεῖ τήν παραγωγή καί τήν κατανάλωση τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν. Ἄλλοι συντελεστές τῆς παραγωγῆς εἶναι **τά στοιχεῖα τῆς φύσεως** καί **τά συστήματα παραγωγῆς**.

35. Άναπτυγμένες και υπανάπτυκτες χώρες.

Σήμερα διεθνώς αναγνωρίζονται δύο μεγάλες κατηγορίες χωρών, οί οικονομικά **άναπτυγμένες** και οί οικονομικά **υπανάπτυκτες** χώρες.

α) Οί οικονομικά άναπτυγμένες χώρες έχουν πραγματοποιήσει την ανάπτυξη τής βιομηχανίας τους πάνω σε εθνική βάση (δηλαδή κεφάλαια, πρώτες ύλες, κινητήρια δύναμη, μηχανήματα και τεχνικό προσωπικό υπάρχουν μέσα στη χώρα). Σ' αυτές τις χώρες ή γεωργική παραγωγή χαρακτηρίζεται από τή μεγάλη απόδοση κατά μονάδα επιφάνειας και κατά μονάδα χρόνου εργασίας (3 - 10 φορές μεγαλύτερη απόδοση κατά μονάδα επιφάνειας και 100 φορές μεγαλύτερη απόδοση κατά μονάδα χρόνου εργασίας). Ή μέση στάθμη τής ζωής τών ανθρώπων είναι ύψηλή και ό αστικός πληθυσμός είναι πολύ μεγάλος. Οί οικονομικά άναπτυγμένες χώρες έχουν συγκεντρώσει μεγάλα κεφάλαια, μέ τά όποια δημιουργοῦν επιχειρήσεις στό έξωτερικό.

β) Οί οικονομικά υπανάπτυκτες χώρες είναι αποκλειστικά γεωργικές χώρες ή έχουν αναπτύξει βιομηχανία πάνω σε μή εθνική βάση (κεφάλαια, πρώτες ύλες, καύσιμα, μηχανήματα κλπ. τά παίρνουν από τό έξωτερικό). Σ' αυτές τις χώρες βάση τής οικονομικής ζωής είναι ή γεωργική παραγωγή, πού χαρακτηρίζεται από μικρή απόδοση κατά μονάδα επιφάνειας και κατά μονάδα χρόνο.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6

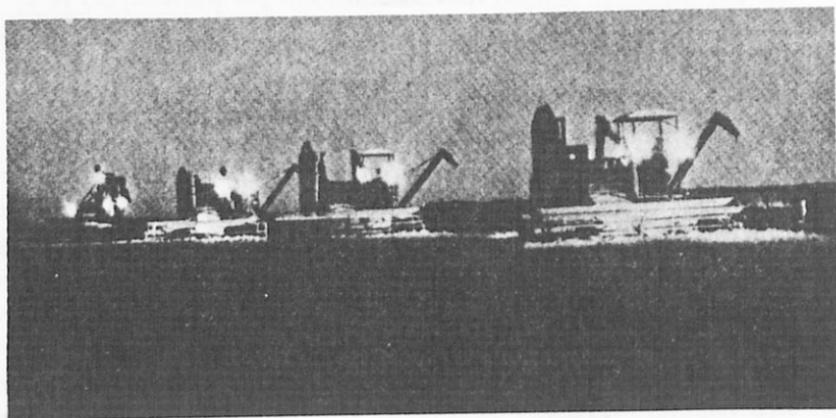
1974. Ή κατανάλωση ενέργειας κατά κάτοικο
(σε χιλιόγραμμα λιθάνθρακα)

Ήν. Πολιτείες	11.485
Καναδάς	9.816
Βέλγιο	6.637
Ή. Γερμανία	6.946
Σουηδία	5.804
Όλλανδία	6.191
Δ. Γερμανία	5.689
Μ. Βρετανία	5.464
Ρωσία	5.252
Ήαπωνία	3.839
Έλλάδα	2.048

1974. Παγκόσμια 2.054 kg/κάτοικο

Ἡ πρωτόγονη γεωργία (Λίθιοπια).

Ἡ σύγχρονη Γεωργία, θερισο-άλωνιστικές μηχανές ἐργαζόμενες καί κατά τή νύχτα (Ὀκλαχόμα ΗΠΑ).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ός δείκτη της οικονομικής ανάπτυξεως μιᾶς χώρας συνήθως παίρνομε τήν κατανάλωση ἐνέργειας πού ἀναλογεῖ σέ καθένα κάτοικο τῆς χώρας (ὅλες οἱ μορφές ἐνέργειας ὑπολογίζονται σέ ἰσοδύναμη μάζα λιθάνθρακα, πίνακας 6).

ΟΙ ΔΙΑΦΟΡΟΙ ΚΛΑΔΟΙ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ

36. Ἡ γεωργική παραγωγή.

Σ' ὁλόκληρο τόν κόσμο παράγονται σήμερα σέ μεγάλες ποσότητες διάφορα γεωργικά προϊόντα. Ἀπό αὐτά ἄλλα χρησιμοποιοῦνται γιά διατροφή τοῦ ἀνθρώπου καί τῶν ζώων (σιτάρι, δημητριακά, κλπ.) καί ἄλλα χρησιμοποιοῦνται ὡς πρῶτες ὕλες ἀπό τή βιομηχανία (βαμβάκι, ἔλαια, κ.ἄ.). Ἡ ἀνάπτυξη τῶν μέσων μεταφοῶς καί ἡ ὕψωση τοῦ

ΠΙΝΑΚΑΣ 7

Ἡ αὐξηση τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς
(1961 - 65 = 100)

Χῶρες	Δείκτης τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς (1974)
Ἰσραήλ	186
Ὁλλανδία	147
Ἑλλάδα	145
Γιουγκοσλαβία	150
Αἴγυπτος	129
Τουρκία	143
Γαλλία	130
Ἰνδία	121
Βέλγιο	128
Μ. Βρετανία	130
Ἡν. Πολιτεῖες	122
Ἰταλία	123
Ἰαπωνία	123
Καναδάς	108

βιοτικού επιπέδου των λαών προκάλεσαν αύξηση της καταναλώσεως πολλών γεωργικών προϊόντων. Έτσι η γεωργική παραγωγή, βοηθούμενη και από τις προόδους της επιστήμης και της τεχνικής, συνεχώς αυξάνει (πίνακας 7). Σέ πολλές χώρες παρατηρείται μία τάση για ειδικεύση στην παραγωγή ορισμένων γεωργικών προϊόντων. Θά εξετάσουμε μόνο ορισμένα είδη της γεωργικής παραγωγής, πού αποτελούν τή βάση της διατροφής των λαών ή είναι αντικείμενα μεγάλου διεθνούς εμπορίου.

37. Τό σιτάρι.

Τό σιτάρι καλλιεργείται από τήν αρχαιότητα και έγινε τό χαρακτηριστικό φυτό της λευκής φυλής. Οί ὄροι πού απαιτεί τό σιτάρι για τήν ανάπτυξη του (ἔδαφος μαλακό και εὐφορο, ἄνοιξη ὑγρή, θέρος θερμό και ξηρό) ὑπάρχουν σέ πολλά σημεῖα τῶν ἡπείρων. Γι' αὐτό ἡ καλλιέργεια τοῦ σιταριοῦ ἀπλώνεται και στά δύο ἡμισφαίρια ἀπό τήν ὑποτροπική ζώνη ὡς τόν πολικό κύκλο περίπου. Μέσα σ' αὐτά τά ὄρια καλλιεργοῦνται διάφορες ποικιλίες σιταριοῦ, πού προσαρμόζονται στά διάφορα κλίματα. Ἐπειδή ἡ καλλιέργεια τοῦ σιταριοῦ ἀπλώνεται και στά δύο ἡμισφαίρια, γι' αὐτό σέ κάθε ἐποχή τοῦ ἔτους γίνεται συγκομιδή σιταριοῦ σέ κάποιο σημεῖο τοῦ πλανήτη μας.

Τά μεγάλα κέντρα παραγωγής. Στίς παλιές χώρες, ὅπου ὁ πληθυσμός εἶναι πυκνός (Εὐρώπη, Ἀσία), ἐφαρμόζεται ἡ ἐντατική καλλιέργεια, μέ τήν ὁποία ἐπιδιώκεται ἡ μεγαλύτερη δυνατή ἀπόδοση (250-350 kg κατά στρέμμα). Στίς νέες χώρες, ὅπου ὁ πληθυσμός εἶναι ἀκόμα ἀραιός (Ἀμερική, Καναδάς, Αὐστραλία, Ρωσία) ἐφαρμόζεται ἡ ἐκτατική καλλιέργεια, μέ τήν ὁποία ἐπιδιώκεται ἡ συγκομιδή μεγάλης ποσότητας ἀπό τήν καλλιέργεια μεγάλων ἐκτάσεων μέ τή βοήθεια μηχανῶν (ἀπόδοση σχετικά μικρή, 50 - 100 kg κατά στρέμμα).

Ἀπό τήν παγκόσμια παραγωγή σιταριοῦ ἡ Ρωσία παράγει τά 25%, οί Ἡν. Πολιτεῖες τά 12% και ἡ Κίνα τά 10%. Ἐτσι ἡ παραγωγή αὐτῶν τῶν τριῶν χωρῶν ἀντιπροσωπεύει τή μισή παγκόσμια παραγωγή. Ἄλλα μεγάλα κέντρα παραγωγής σιταριοῦ εἶναι:

- στήν Εὐρώπη ἡ Γαλλία, ἡ Ἰταλία, ἡ Δ. Γερμανία,
- στήν Ἀσία ἡ Ἰνδία, ἡ Τουρκία, τό Πακιστάν,
- στό νότιο ἡμισφαίριο ἡ Ἀργεντινή και ἡ Αὐστραλία (πίνακας 8).

Τά μεγάλα κέντρα εξαγωγής. Μεγάλα κέντρα εξαγωγής σιταριού είναι γενικά δύο κατηγορίες χωρών:

α) Οί χώρες πού παράγουν σιτάρι περισσότερο από όσο χρειάζεται-ται για τή διατροφή του πληθυσμού τους (Καναδάς, Αυστραλία).

β) Οί χώρες πού παράγουν καί άλλα δημητριακά κατώτερης αξίας, πού χρησιμοποιούνται από τούς κατοίκους αντί του σιταριού (Άργεντινή, Ήν. Πολιτείες, όπου χρησιμοποιείται καλαμπόκι). Ή ποσότητα σιταριού, πού προσφέρεται στο διεθνές εμπόριο, εξαρτάται από διάφορους παράγοντες (καιρικές συνθήκες, πολιτικοί λόγοι κ.ά.). Τό μεγαλύτερο μέρος τής εξαγόμενης ποσότητας σιταριού εξάγεται από τίσ Ήν. Πολιτείες καί τόν Καναδά. Οί δύο αυτές χώρες έγιναν οί κυριότεροι εξαγωγείς σιταριού, γιατί διαθέτουν μεγάλα πλεονάσματα καί τελειότατη όργάνωση του εμπορίου του σιταριού. Τά άλλα δύο κέντρα εξαγωγής σιταριού είναι ή Άργεντινή καί ή Αυστραλία, πού ποροδν νά εξάγουν τή μισή παραγωγή τους.

Τά μεγάλα κέντρα εισαγωγής. Τά μεγαλύτερα κέντρα εισαγωγής σιταριού είναι οί βιομηχανικές καί πυκνοκατοικημένες χώρες τής Δ. καί Ν. Ευρώπης, ή Ίαπωνία καί ή Βραζιλία. Τό μεγαλύτερο κέντρο εισαγωγής σιταριού είναι ή Μ. Βρετανία, πού εισάγει περίπου τά 20% τής παγκόσμιας εξαγωγής σιταριού.

ΠΙΝΑΚΑΣ 8

1974. Τα μεγαλύτερα κέντρα παραγωγής σιταριού

(έκατομύρια τόνοι)

Ρωσία	83,90	Ίταλία	9,58
Ήν. Πολιτείες	48,80	Πακιστάν	7,62
Κίνα	37,00	Δ. Γερμανία	7,76
Ίνδία	22,00	Άργεντινή	5,97
Γαλλία	19,10	Πολωνία	6,14
Καναδάς	13,30	Ρουμανία	4,97
Αυστραλία	11,25	Ίράν	4,70
Τουρκία	11,08	Έλλάδα	2,14

1974. Παγκόσμια παραγωγή 360 εκατ. τόνοι

38. Τό ρύζι.

Στίς θερμές καί υγρές περιοχές τῆς Ἀσίας, ὅπου ἐπικρατοῦν οἱ μουσσοῶνες εὐδοκιμεῖ ἡ καλλιέργεια τοῦ ρυζιοῦ, πού ἀποτελεῖ τή βάση τῆς διατροφῆς γιά χίλια ἑκατομμύρια ἀνθρώπους. Σέ μερικά σημεῖα τῆς θερμῆς ζώνης γίνονται πέντε συγκομιδές ρυζιοῦ μέσα σέ μιά διετία. Ἡ καλλιέργεια τοῦ ρυζιοῦ ἀπαιτεῖ πολλή καί συνεχῆ ἐργασία. Τά μεγαλύτερα κέντρα παραγωγῆς ρυζιοῦ βρίσκονται στίς Ν. καί Α. Ἀσία (Νότια Κίνα, Ἰνδοκίνα, Ἰνδονησία, Ἰαπωνία, Ἰνδία, Πακιστάν). Ἡ ποσότητα ρυζιοῦ πού παράγεται σ' αὐτές τίς χῶρες φτάνει στά 85% τῆς παγκόσμιας παραγωγῆς καί καταναλώνεται ἐπιτόπια. Τό ἐμπόριο τοῦ ρυζιοῦ ἐνδιαφέρει ἀποκλειστικά τόν κόσμον τῶν κίτριων λαῶν (πίνακας 9).

ΠΙΝΑΚΑΣ 9

1973. Ἡ παραγωγή ρυζιοῦ, κριθαριοῦ, καλαμποκιοῦ καί πατάτας (ἑκατομμύρια τόνοι)

Ρύζι		Κριθάρι	
Κίνα	109,00	Ρωσία	55,00
Ἰνδία	65,60	Κίνα	19,50
Ἰνδονησία	21,60	Γαλλία	10,85
Μπαγκλαντές	19,35	Καναδάς	10,20
Ἰαπωνία	15,80	Ἡν. Πολιτείες	9,25
Ταϊλάνδη	14,65	Μ. Βρετανία	9,00
Βιετνάμ	11,15	Δ. Γερμανία	6,60
Βιρμανία	8,65	Δανία	5,50
Παγκόσμια παραγωγή 321,80 ἑκατ. τόνοι		Παγκόσμια παραγωγή 169 ἑκατ. τόνοι	
Καλαμπόκι		Πατάτα	
Ἡν. Πολιτείες	143,35	Ρωσία	107,65
Κίνα	29,75	Πολωνία	51,95
Βραζιλία	14,60	Δ. Γερμανία	13,70
Ρωσία	13,45	Ἡν. Πολιτείες	13,60
Γαλλία	10,60	Α. Γερμανία	11,40
Μεξικό	9,80	Γαλλία	7,45
Γιουγκοσλαβία	8,25	Μ. Βρετανία	6,60
Ρουμανία	7,40	Ὁλλανδία	5,75
Παγκόσμια παραγωγή 310,75 ἑκατ. τόνοι		Παγκόσμια παραγωγή 315,55 ἑκατ. τόνοι	

39. Τά άλλα δημητριακά.

Ἐκτός ἀπό τό σιτάρι καί τό ρύζι καλλιεργοῦνται καί διάφορα ἄλλα δημητριακά, πού χρησιμοποιοῦνται γιά τήν ἀναπλήρωση τοῦ σιταριοῦ, ὡς τροφή τῶν ζῶων καί γιά τήν παρασκευή οἴνοπνεύματος. Στίς ψυχρές, ὑγρές καί μέ φτωχό ἔδαφος χῶρες καλλιεργοῦνται τό κριθάρι, ἡ σίκαλη καί ἡ βρώμη, ἐνῶ στίς θερμότερες χῶρες καλλιεργοῦνται τό καλαμπόκι, τό κεχρί καί τό σόργο. Στίς εὐκρατες χῶρες καλλιεργεῖται πάρα πολύ ἡ πατάτα, πού χρησιμοποιεῖται ὡς τροφή τοῦ ἀνθρώπου καί τῶν ζῶων καί γιά τήν παρασκευή ἀμύλου καί οἴνοπνεύματος (πίνακας 9).

40. Κρασί, ζάχαρη, καπνός καί φυτικά ἔλαια.

Μεταξύ τῶν γεωργικῶν προϊόντων πού εἶναι ἀντικείμενα μεγάλου διεθοῦς ἐμπορίου κατατάσσονται τό κρασί, ἡ ζάχαρη, ὁ καπνός καί τά φυτικά ἔλαια (πίνακας 10).

α) Τό κρασί. Τό ἀμπέλι εὐδοκιμεῖ σέ χῶρες μέ κλίμα μεσογειακό καί σήμερα καλλιεργεῖται σέ πολλές περιοχές τῶν δύο ἡμισφαιρίων. Τά μεγαλύτερα κέντρα παραγωγῆς κρασιοῦ εἶναι ἡ Γαλλία καί ἡ Ἰταλία, ἐνῶ τά μεγαλύτερα κέντρα εἰσαγωγῆς εἶναι οἱ χῶρες τῆς Δ. καί Β. Εὐρώπης καί οἱ Ἡν. Πολιτεῖες.

β) Ἡ ζάχαρη. Ἡ ζάχαρη εἶναι πολύτιμη τροφή τοῦ ἀνθρώπου. Τήν παίρνουμε ἢ ἀπό τό ζαχαροκάλαμο, πού εὐδοκιμεῖ στίς προσχωσιγενεῖς πεδιάδες τῆς τροπικῆς ζώνης, ἢ ἀπό τά ζαχαρότευτλα, πού εὐδοκιμοῦν στίς εὐφορες πεδιάδες τῆς εὐκρατης ζώνης. Ἐτσι ὑπάρχουν δύο περιοχές πού παράγουν ζάχαρη: ἡ μιά βρίσκεται στήν τροπική ζώνη καί ἡ ἄλλη στήν εὐκρατη ζώνη. Τῆ μεγαλύτερη παραγωγή ζάχαρης ἀπό ζαχαροκάλαμο ἔχουν ἡ Κούβα, τό Μεξικό, οἱ Φιλιππίνες, ἡ Ἰνδονησία καί ἡ Χαβάη. Τῆ μεγαλύτερη παραγωγή ζάχαρης ἀπό ζαχαρότευτλα ἔχουν ἡ Ρωσία, οἱ χῶρες τῆς Εὐρωπαϊκῆς Οἰκονομικῆς Κοινότητος καί οἱ Ἡν. Πολιτεῖες. Ἡ συνεχῆς ἀνοδος τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου τῶν λαῶν προκαλεῖ τή συνεχῆ αὐξηση στήν παραγωγή ζάχαρης. Οἱ Ἡν. Πολιτεῖες καί ἡ Μ. Βρετανία εἶναι τά μεγαλύτερα κέντρα εἰσαγωγῆς καί καταναλώσεως ζάχαρης.

γ) Ὁ καπνός. Ὁ καπνός εὐδοκιμεῖ σέ χῶρες πού ἔχουν ἀνοιξη χωρίς παγωνιές καί καλοκαίρι θερμό. Τέτοιες συνθῆκες ὑπάρχουν σέ

πολλές χώρες της τροπικής και της εύκρατης ζώνης. Τά μεγαλύτερα κέντρα παραγωγής καπνού είναι οί 'Ην. Πολιτείες, ή Κίνα, ή 'Ινδία καί ή Ρωσία. Αύτες οί τέσσερις χώρες παράγουν τά 50% τής παγκόσμιας παραγωγής καπνού. Μικρότερα κέντρα παραγωγής είναι ή Βραζιλία, ή 'Ιαπωνία, ή Βουλγαρία, ή Τουρκία, ή 'Ελλάδα κ.ά. Οί 'Ην. Πολιτείες είναι τό μεγαλύτερο κέντρο εξαγωγής καπνού (40% περίπου τής παγκόσμιας εξαγωγής), ένω ή Μ. Βρετανία είναι τό μεγαλύτερο κέντρο εισαγωγής (25% τής παγκόσμιας εισαγωγής).

δ) **Τά φυτικά έλαια.** Τά φυτικά έλαια αποτελοϋν βασικό στοιχείο διατροφής κι' άκόμα είναι πρώτη ύλη, γιά μερικές βιομηχανίες (σαποϋνια, έκρηκτικές ύλες). Γι' αυτό σέ όλες σχεδόν τίς χώρες καλλιεργοϋνται διάφορα έλαιώδη φυτά. (π.χ. στίς άκτές τής Μεσογείου καλλιεργείται ή έλιά). Οί μεγάλες όμως ποσότητες τών φυτικών ελαίων προέρχονται από έλαιώδη φυτά πού καλλιεργοϋνται στήν τροπική ζώνη (έλαιοφοίνικας, κοκοφοίνικας, σουσάμι, έλαιοκράμβη, άραχίδα - φουστίκι). Τά μεγαλύτερα κέντρα παραγωγής καί εξαγωγής έλαιόλαδου είναι ή 'Ισπανία, ή Πορτογαλία, ή 'Ιταλία, ή 'Ελλάδα καί ή Τουρκία. Γιά τά τροπικά έλαια τό μεγαλύτερο κέντρο εισαγωγής είναι ή Μασαλία.

ΠΙΝΑΚΑΣ 10

1973. 'Η παραγωγή κρασιού, ζάχαρης καί καπνού

Κρασί (έκατ. εκατόλιτρα)	Ζάχαρη (έκατομμύρια τόνοι)	Καπνός (χιλιάδες τόνοι)
Γαλλία 82,45	Ρωσία 9,60	Κίνα 965
'Ιταλία 76,70	Κοινή 'Αγορά 8,30	'Ην. Πολιτείες 790
'Ισπανία 40,00	Βραζιλία 6,95	'Ινδία 365
Ρωσία 31,80	'Ην. Πολιτείες 5,50	Ρωσία 290
'Αργεντινή 20,00	Κούβα 5,40	Βραζιλία 181
'Ην. Πολιτείες 16,25	'Ινδία 4,00	'Ιαπωνία 153
Πορτογαλία 10,35	Γαλλία 2,90	Βουλγαρία 141
Βέλγιο 9,70	Μεξικό 2,80	Τουρκία 130
'Ελλάδα 4,60	Αύστραλία 2,60	'Ελλάδα 84
Παγκόσμια παραγωγή 366 έκατ. εκατόλιτρα	Παγκόσμια παραγωγή 78 έκατ. τόνοι	Παγκόσμια παραγωγή 4.822 χιλιάδες τόνοι

ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΚΗ ΚΑΙ ΑΛΙΕΥΤΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ

41. Ἡ κτηνοτροφική παραγωγή.

Οἱ ἄνθρωποι ἐκτρέφουν διάφορα ζῶα, γιὰ νά πάρουν ἀπό αὐτά προϊόντα διατροφῆς, ἐργασία καί πρῶτες ὕλες γιὰ τή βιομηχανία. Στίς ἀραιοκατοικημένες καί τίς μή εὐφορες περιοχές ἐφαρμόζεται ἡ ἐκτατική κτηνοτροφία, ἐνῶ στίς πυκνοκατοικημένες περιοχές ἐφαρμόζεται ἡ ἐντατική κτηνοτροφία, πού συνδυάζεται μέ τή γεωργία. Μέ τήν ἐφαρμογή νέων μεθόδων γιὰ τή διατήρηση τοῦ κρέατος, τοῦ γάλακτος καί τῶν γαλακτοκομικῶν προϊόντων γίνεται εὐκολα ἡ μεταφορά τῶν προϊόντων τῆς κτηνοτροφίας σέ πολύ μεγάλες ἀποστάσεις. Σήμερα ἡ κτηνοτροφία εἶναι ἐντοπισμένη καί εἰδικευμένη (παραγωγή ὀρισμένων προϊόντων). Ἐτσι στήν Ὀλλανδία καί τό Βέλγιο ἀπό κάθε μιά ἀγελάδα παίρνουν 4 000 λίτρα γάλα τό ἔτος, ἐνῶ στήν Αὐστραλία καί τή Νέα Ζηλανδία παίρνουν μόνο 500 λίτρα. Ἀπό ὅλα τά ζῶα, πού ἐκτρέφει ὁ ἄνθρωπος τή μεγαλύτερη ἀξία ἔχουν τό βόδι καί τό πρόβατο (πίνακας 11). Τό βόδι ἐκτρέφεται στά μεγάλα λιβάδια τῆς Εὐρώπης, τῆς Ρωσίας, τῶν Ἡν. Πολιτειῶν, τῆς Βραζιλίας καί τῆς Ἀργεντινῆς.

ΠΙΝΑΚΑΣ 11

1972. Τά μεγάλα κέντρα κτηνοτροφίας βοδιῶν καί προβάτων

Βόδια (ἐκατομμύρια κεφάλια)		Πρόβατα (ἐκατομμύρια κεφάλια)	
Ἰνδία	177	Αὐστραλία	163
Ἡν. Πολιτείες	118	Ρωσία	140
Ρωσία	102	Κίνα	71
Βραζιλία	98	Ν. Ζηλανδία	61
Κίνα	63	Ἰνδία	43
Ἀργεντινή	52	Ἀργεντινή	40
Αὐστραλία	27	Τουρκία	37
Μεξικό	26	Ἰράν	36
Γαλλία	22	Ν. Ἀφρική	31
Πακιστάν	20	Βραζιλία	24
Δ. Γερμανία	14	Ἡν. Πολιτείες	19
Καναδάς	12	Ἰσπανία	18
Κόσμος 1162 ἐκατ. κεφάλια		Κόσμος 1053 ἐκατ. κεφάλια	

Στήν Ίνδία καί τήν Κίνα τό βόδι ἐκτρέφεται, γιά νά παρέχει καί ἐργασία. Τό πρόβατο ἐκτρέφεται στά ύγρά λιβάδια τῆς Δ. Εὐρώπης (γιά τήν παραγωγή κρέατος καί γάλακτος), ἤ στίς ξηρές καί στεπώδεις περιοχές τῶν ἠπειρῶν (γιά τήν παραγωγή μαλλιού). Ἡ χοιροτροφία καί ἡ πτηνοτροφία εἶναι ἀπαραίτητο συμπλήρωμα τῆς γεωργικῆς οἰκονομίας καί ἀναπτύσσονται σέ χῶρες πού παράγουν πολύ καλαμπόκι (Ἡν. Πολιτείες, Ρωσία, Γερμανία, Γιουγκοσλαβία). Τά μεγαλύτερα κέντρα ἐξαγωγῆς κρέατος εἶναι ἡ Ἀργεντινή, ἡ Αὐστραλία, ἡ Νέα Ζηλανδία, ὁ Καναδάς (πίνακας 12). Τῆ μεγαλύτερη εἰσαγωγή κρέατος ἔχει ἡ Μ. Βρετανία.

ΠΙΝΑΚΑΣ 12

1974. Ἡ παραγωγή κρέατος

(ἑκατομμύρια τόνοι)

Ἡν. Πολιτείες	17,19
Ρωσία	12,95
Κίνα	12,17
Δ. Γερμανία	3,63
Βραζιλία	2,90
Ἀργεντινή	2,61
Αὐστραλία	2,96
Πολωνία	2,54
Μ. Βρετανία	2,35
Ἑλλάδα	0,30

Παγκόσμια παραγωγή 93 ἑκατ. τόνοι

42. Ἡ ἀλιευτική παραγωγή.

Μέ τήν ἀλιεία (ψάρεμα) ὁ ἄνθρωπος προμηθεύεται πολύτιμη τροφή. Σήμερα χάρη στήν ἀνάπτυξη τῶν μέσων μεταφορᾶς καί στίς νέες μεθόδους γιά τή διατήρηση τῶν τροφίμων τά προϊόντα τῆς ἀλιείας μεταφέρονται σέ πολύ μεγάλες ἀποστάσεις. Ἀλιεία γίνεται σέ ὅλες τίς λίμνες καί τούς ποταμούς, ἰδιαίτερα ὅμως στή Ρωσία, τή Σιβηρία, τήν Ἄπω Ἀνατολή καί τόν Καναδά. Πολύ ὅμως μεγαλύτερη σημασία ἔχει ἡ ἀλιεία πού γίνεται στή θάλασσα καί διακρίνεται σέ παράκτια ἀλιεία καί σέ ἀλιεία ἀνοιχτῆς θάλασσας. Ἡ παράκτια γίνεται μέ μικρά πλοῖα κοντά στίς ἀκτές, ἀπασχολεῖ μεγάλο ἀριθμό ἀνθρώπων καί δέν εἶναι εἰδικευμένη γιά ὀρισμένα εἶδη ψαριῶν. Ἡ ἀλιεία ἀνοιχτῆς θά-

λασσας γίνεται με ειδικά πλοία έξω από τα χωρικά ύδατα και εκμεταλλεύεται τις συμπαγείς μετακινήσεις όρισμένων ψαριών (βακαλάου, σαρδέλας, τόνου, ρέγγας κ.ά.) ή ασχολείται με τό κυνήγι της φάλαινας και της φώκιας. Αυτό τό είδος της άλιείας έχει χαρακτήρα βιομηχανίας. Μεγάλα πλήθη ψαριών υπάρχουν στά σημεία πού συναντιούνται ένα ψυχρό και ένα θερμό θαλάσσιο ρεύμα. Γι' αυτό τό λόγο έξω από τή Νέα Γη και έξω από τήν 'Υεζό είναι οί δύο περιοχές με τά περισσότερα ψάρια. Τή μεγαλύτερη άλιευτική παραγωγή έχουν ή 'Ιαπωνία, ή Ρωσία και ή Κίνα (πίνακας 13).

ΠΙΝΑΚΑΣ 13

1973. 'Η άλιευτική παραγωγή

(έκατομμύρια τόνοι)

'Ιαπωνία	10,70
Ρωσία	8,62
Κίνα	7,57
Νορβηγία	2,97
'Ην. Πολιτείες	2,67
Περού	2,30
'Ισπανία	1,57
Δανία	1,47
Φιλιππίνες	1,25
Καναδάς	1,15
Μ. Βρετανία	1,14
<hr/>	
Παγκόσμια παραγωγή	65,7 έκατ. τόνοι

ΔΑΣΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ

43. 'Η παραγωγή ξυλείας.

Τό ξύλο είναι πολύτιμο στοιχείο για τή ζωή του άνθρώπου και έχει ιδιαίτερη σημασία, γιατί είναι πρώτη ύλη για πολλές χημικές βιομηχανίες (χαρτί, ξυλόπνευμα, τεχνητές ύφαντικές ύλες κ.ά.). Πάνω στή Γη υπάρχουν δύο μεγάλες δασικές ζώνες.

α) Τά δάση τής βόρειας εύκρατης ζώνης. Στίς πυκνοκατοικημένες χώρες τής βόρειας εύκρατης ζώνης (Ευρώπη, 'Ην. Πολιτείες) μεγάλο

μέρος των δασών εξαφανίστηκε, για να αναπτυχθεί η γεωργία και για να δημιουργηθούν τα μεγάλα αστικά κέντρα. Αντίθετα τις άραιοκατοικημένες χώρες της βόρειας εϋκρατης ζώνης (Σκανδιναβική, Ρωσία, Σιβηρία, Καναδάς) διατηρήθηκαν άπεραντα δάση, στά όποια επικρατούν κυρίως τά κωνοφόρα δέντρα. Τά δάση αυτά έχουν όμοιογένεια. Τά δάση της Σιβηρίας έχουν έκταση δέκα φορές μεγαλύτερη από τήν έκταση της Βαλκανικής χερσονήσου. Τά μεγαλύτερα κέντρα παραγωγής ξυλείας είναι ή Ρωσία, οί Ήν. Πολιτείες και ό Καναδάς (πίνακας 14). Τά μεγαλύτερα κέντρα εξαγωγής ξυλείας είναι ό Καναδάς, ή Φινλανδία και ή Σουηδία. Όλες οί βιομηχανικές χώρες της Δ. Εϋρώπης είναι μεγάλα κέντρα εισαγωγής ξυλείας. Στά δάση της Σιβηρίας και του Καναδά ζούν πολλά ζώα, πού τό δέρμα τους δίνει πολύτιμα γουναρικά.

β) Τά δάση της τροπικής ζώνης. Τά δάση της τροπικής ζώνης είναι πυκνά, άνομοιογενή, άναπαράγονται πολύ γρήγορα και περιέχουν άνεξάντλητα άποθέματα ξυλείας. Άλλά ή μεγάλη άνομοιογένεια και πυκνότητα πού επικρατεί σ' αυτά τά δάση, κάνουν πολύ δύσκολη και πολυδάπανη τήν έκμετάλλευσή τους. Τά μεγαλύτερα τροπικά δάση είναι στόν Άμαζόνιο, τό Κογγό, τή Γουϊνέα, τήν Ίνδία, τήν Ίνδοκίνα και τήν Ίνδονησία. Άπό τά δάση αυτά παίρνουμε πολύτιμη ξυλεία και προϊόντα πού χρησιμοποιοϋμε στή φαρμακευτική και τή βαφική.

Έκτός από τό ξύλο άλλα δασικά προϊόντα είναι ή ρητίνη και τά παράγωγά της, ό φελλός, ή ταννίνη, ή γουταπέρκα κ.ά.

ΠΙΝΑΚΑΣ 14

1973. Ή παραγωγή ξυλείας (έκατομμύρια κυβικά μέτρα)

Ρωσία	383
Ήν. Πολιτείες	356
Βραζιλία	164
Ίνδονησία	126
Καναδάς	124
Ίνδία	116
Σουηδία	58
Ίαπωνία	45
Φινλανδία	43
<hr/>	
Παγκόσμια παραγωγή 2500 έκατ. κυβικά μέτρα	

44. Ἡ παραγωγή καουτσούκ.

Στή σύγχρονη ζωή τό καουτσούκ εἶναι ἓνα βασικό ὕλικό. Τό καουτσούκ τό παράγουν ὀρισμένα τροπικά δέντρα καί κυρίως ἡ ἔβεα (δάση Ἀμαζονίου, Κογγό, Γουϊνέας). Ὡς τό 1900 τό καουτσούκ τό παίρναμε ἀπό τά τροπικά δάση, ἀλλά ἡ παραγόμενη ποσότητα ἦταν πολύ μικρή (60 χιλιάδες τόνοι). Ἀπό τό 1905 ἀναπτύχθηκαν μεγάλες φυτεῖες ἔβέας στίς χῶρες τῆς ΝΑ. Ἀσίας (Ἰνδία, Κεϋλάνη, Μαλαισία, Ἰνδονησία). Αὐτές οἱ χῶρες εἶναι σήμερ τά ἀποκλειστικά κέντρα παραγωγῆς τοῦ φυσικοῦ καουτσούκ. Ἡ Σιγκαπούρη εἶναι ὁ κυριότερος λιμένας ἐξαγωγῆς καί ἡ Νέα Ὑόρκη εἶναι ὁ μεγαλύτερος λιμένας εἰσαγωγῆς τοῦ φυσικοῦ καουτσούκ. Ἐπειδή σήμερ τό καουτσούκ εἶναι βασικό στοιχεῖο τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τῶν λαῶν, γι' αὐτό οἱ μεγάλες βιομηχανικές δυνάμεις πέτυχαν νά παράγουν συνθετικό καουτσούκ ἀπό τά προϊόντα τῆς ἀπόσταξης τοῦ λιθάνθρακα καί τοῦ πετρελαίου. Σήμερ τά δύο τρίτα τοῦ καουτσούκ πού χρησιμοποιοῦμε, εἶναι συνθετικό. Ἡ τιμή του καί οἱ ιδιότητές του συναγωνίζονται τό φυσικό καουτσούκ (πίνακας 15). Οἱ Ἡν. Πολιτεῖες καταναλώνουν τόσο καουτσούκ, ὅσο ὅλες μαζί οἱ ἄλλες χῶρες τοῦ κόσμου.

ΠΙΝΑΚΑΣ 15

1974. Ἡ παραγωγή καουτσούκ
(χιλιάδες τόνοι)

Φυσικό		Συνθετικό	
Μαλαισία	1550	Ἡν. Πολιτεῖες	2.517
Ἰνδονησία	855	Ἰαπωνία	858
Ταϊλάνδη	379	Γαλλία	463
Κεϋλάνη	132	Μ. Βρετανία	327
Ἰνδία	128	Δ. Γερμανία	324
Λιβερία	87,6	Ὁλλανδία	245
		Ἰταλία	250
		Καναδάς	209
Παγκόσμια παραγωγή 3.435 χιλιάδες τόνοι		Παγκόσμια παραγωγή 6.110 χιλιάδες τόνοι (ἐκτός τῆς Ρωσίας)	

45. Τό βαμβάκι.

Τό βαμβάκι είναι ή αφθονότερη καί περισσότερο χρησιμοποιούμενη ύφαντική ύλη. Για τήν ανάπτυξη του τό βαμβάκι θέλει κλίμα θερμό, πολλή ύγρασία, αλλά κατά εποχές, καί έδαφος εύφορο καί μαλακό. Οί όροι αὐτοί υπάρχουν μόνο στίς τροπικές χῶρες μέ κλίμα μουσώνων. Τό βαμβάκι εὐδοκίμει καί σέ χῶρες μέ ύποτροπικό ή μεσογειακό κλίμα, αλλά υπό τόν όρο νά ποτίζεται. Τά μεγαλύτερα κέντρα παραγωγής είναι οί Ήν. Πολιτείες, ή Ρωσία, ή Κίνα καί ή Ίνδία (πίνακας 16). Τό αἰγυπτιακό καί τό ρωσικό βαμβάκι είναι ἄριστης ποιότητας (ίνες μακριές, λεπτές καί γυαλιστερές). Τό ἀμερικανικό βαμβάκι είναι μέσης ποιότητας καί τό ἰνδικό βαμβάκι είναι κατώτερης ποιότητας. Στήν Αἴγυπτο καί τό Ρωσικό Τουρκεστάν πετυχαίνουν τή μεγαλύτερη ἀπόδοση.

Τό μεγαλύτερο κέντρο εξαγωγής βαμβακιού είναι οί Ήν. Πολιτείες. Μεγάλες ποσότητες εξαγουν επίσης ή Βραζιλία, ή Ίνδία, τό Πακιστάν κ.ά. Τή μεγαλύτερη εισαγωγή βαμβακιού κάνουν οί χῶρες πού έχουν μεγάλη ύφαντουργική βιομηχανία (Μ. Βρετανία, Γαλλία, Δ. Γερμανία, Ίταλία, Ίαπωνία). Σήμερα οί χῶρες πού παράγουν βαμβάκι, ἀναπτύσσουν ἐγχώριες ύφαντουργικές βιομηχανίες. Αὐτό τό γεγονός έχει μεγάλο ἀντίκτυπο στήν οἰκονομία πολλῶν βιομηχανικῶν χωρῶν, πού γιά πολύ χρόνο ἦταν μεγάλα κέντρα ύφαντουργίας (Μ. Βρετανία, Γαλλία, Ίαπωνία, Βορειοανατολικές Πολιτείες τῶν Ήν. Πολιτειῶν).

46. Τό μαλλί.

Τό μαλλί είναι ή πιό πολύτιμη ύφαντική ύλη, γιατί τά μάλλινα ύφάσματα είναι ἐλαφρά, εὐκαμπτα, στερεά καί προστατεύουν ἀπό τό κρύο. Είναι ή θεμελιώδης ύφαντική ύλη στίς εὐκρατες καί στίς ψυχρές ζῶνες τῆς Γῆς. Τό μαλλί προέρχεται ἀπό τά μεγάλα κοπάδια προβάτων, πού ζοῦν στίς στεπῶδεις καί ἡμιστεπῶδεις χῶρες τῶν δύο ἡμισφαιρίων. Τά πρόβατα, πού ἐκτρέφονται σ' αὐτές τίς χῶρες δίνουν λίγο καί μέτριας ποιότητας κρέας, τό δέρμα τους ὁμως σκεπάζεται μέ πυκνότατο τρίχωμα, πού ἀποτελεῖται ἀπό μακριές, λεπτές, εὐκαμπτες καί γυαλιστερές τρίχες (τά μερινά έχουν 8.000 τρίχες κατά τετραγωνικό ἑκατο-

ΠΙΝΑΚΑΣ 16

1973. Ή παραγωγή βαμβακιού
(χιλιάδες τόνοι)

Ήν. Πολιτείες	2.821
Ρωσία	2.538
Κίνα	1.540
Ίνδία	1.160
Πακιστάν	660
Βραζιλία	640
Τουρκία	513
Αίγυπτος	490
Μεξικό	327
Παγκόσμια παραγωγή	
12.923 χιλιάδες τόνοι	

ΠΙΝΑΚΑΣ 17

1973. Ή παραγωγή μαλλιού
(χιλιάδες τόνοι)

Αύστραλία	701
Ρωσία	428
Ν. Ζηλανδία	286
Άργεντινή	180
Ν. Άφρική	108
Ήν. Πολιτείες	72
Ούρουγουάη	60
Μ. Βρετανία	49
Τουρκία	48
Παγκόσμια παραγωγή	
2.455 χιλιάδες τόνοι	

στόμετρο). Ή απόδοση σέ μαλλί κυμαίνεται από 0,5 ως 5 χιλιόγραμμα για κάθε πρόβατο. Πρώτη χώρα στήν παραγωγή μαλλιού είναι ή Αύστραλία (30% τής παγκόσμιας παραγωγής), πού παράγει καί τήν καλύτερη ποιότητα μαλλιού. Άλλα μεγάλα κέντρα παραγωγής είναι ή Ρωσία, ή Νέα Ζηλανδία, ή Άργεντινή καί ή Ν. Άφρική (πίνακας 16).

Κέντρα εξαγωγής μαλλιού είναι όλες οί χώρες πού έχουν μεγάλη παραγωγή μαλλιού, εκτός από εκείνες πού έχουν μεγάλη έγχώρια ύφαντουργία μαλλιού (Ήν. Πολιτείες, Ρωσία). Κέντρα εισαγωγής μαλλιού είναι οί χώρες τής Δ. Εύρώπης καί οί Ήν. Πολιτείες, πού έχουν μεγάλη ύφαντουργική βιομηχανία.

47. Τό μετάξι.

Ή έκτροφή του μεταξοσκώληκα μπορεί νά γίνει μόνο στίς πυκνοκατοικημένες χώρες τής ύποτροπικής ζώνης καί τής Μεσογείου. Ή Ίαπωνία παράγει τά τρία τέταρτα τής παγκόσμιας παραγωγής μεταξιού. Άλλα κέντρα παραγωγής είναι ή Κίνα, ή Κορέα, οί χώρες τής Κεντρικής καί Δυτικής Άσίας, ή Ίταλία καί οί χώρες τής Βαλκανικής. Τή μεγαλύτερη εξαγωγή από μετάξι έχει ή Ίαπωνία (τά 3/4 τής παραγωγής της). Άκολουθούν ή Κίνα, οί χώρες τής Δ. Άσίας καί τής Βαλκανικής. Τή μεγαλύτερη εισαγωγή κάνουν οί Ήν. Πολιτείες (τά 2/5

της παγκόσμιας παραγωγής). Επίσης μεγάλες ποσότητες από μετάξι εισάγουν ή Γαλλία, ή Ιταλία και ή Δ. Γερμανία, που έχουν αναπτύξει μεγάλη ύφαντουργία μεταξωτών ύφασμάτων (πίνακας 18). Γενικά ή παραγωγή και τό εμπόριο τοῦ μεταξιοῦ τά τελευταία χρόνια δέν σημειώνουν εξέλιξη, γιατί συνεχῶς εξαπλώνεται ή διάδοση τῶν τεχνητῶν καί συνθετικῶν ύφαντικῶν ὑλῶν.

48. Οἱ τεχνητές καί συνθετικές ὑφαντικές ὕλες.

Ἡ παραγωγή τῶν φυσικῶν ὑφαντικῶν ὑλῶν (βαμβάκι, μαλλί, μετάξι) εἶναι ἐντοπισμένη σέ ὀρισμένες γεωγραφικές περιοχές. Γιά τήν ἀναπλήρωση τῶν φυσικῶν ὑφαντικῶν ὑλῶν ή χημική βιομηχανία πέτυχε νά παρασκευάσει διάφορες τεχνητές καί συνθετικές ὑφαντικές ὕλες. Ἀπό τίς τεχνητές ὑφαντικές ὕλες κυριότερες εἶναι τό ραιγιόν (ή τεχνητό μετάξι) καί τό τσελβόλεν (ή τεχνητό μαλλί). Γιά τήν παρασκευή τῶν δύο παραπάνω τεχνητῶν ὑφαντικῶν ὑλῶν ὡς πρώτη ὕλη χρησιμοποιεῖται ή κυτταρίνη. Ὅλες οἱ μεγάλες βιομηχανικές χῶρες παράγουν τεχνητές ὑφαντικές ὕλες. Τήν πρώτη θέση κατέχουν οἱ Ἡν. Πολιτεῖες, ή Ἰαπωνία καί ή Ρωσία (πίνακας 18). Τόν τελευταῖο καιρό

ΠΙΝΑΚΑΣ 18

1973. Ἡ παραγωγή μεταξωτῶν ὑφασμάτων, ραιγιόν καί συνθετικῶν ὑφαντικῶν ὑλῶν.

Ἵφάσματα ἀπό φυσικό μετάξι (χιλιάδες μέτρα)	Ραιγιόν (χιλιάδες τόνοι)	Συνθετικές ὑφαντικές ὕλες (χιλιάδες τόνοι)
Ἰαπωνία 189.700	Ἡν. Πολιτεῖες 615	Ἡν. Πολιτεῖες 1.347
Ρωσία 42.660	Ρωσία 543	Ἰαπωνία 716
Ἰταλία 18.830	Ἰαπωνία 539	Δ. Γερμανία 412
Ἑλβετία 17.250	Μ. Βρετανία 277	Ἰταλία 232
Κορέα 13.040	Δ. Γερμανία 170	Μ. Βρετανία 221
Ἰράν 7.000	Α. Γερμανία 169	Γαλλία 155
Ἡν. Πολιτεῖες 5.630	Ἰταλία 164	Ρωσία 110
Ἰνδία 4.160	Γαλλία 135	
	Αὐστρία 100	
	Παγκόσμια παραγωγή 3.680 χιλιάδες τόνοι	Παγκόσμια παραγωγή 3.820 χιλιάδες τόνοι

μεγάλη εξέλιξη παρουσιάζει η παραγωγή συνθετικῶν ὑφαντικῶν ὑλῶν. Αὐτές παρασκευάζονται ἀπὸ ὑδρογονάνθρακες, πού βρίσκονται στὰ ἀποστάγματα τοῦ πετρελαίου, ἀπὸ γαιαέρια ἢ καί ἀπὸ λιθάνθρακα. Τὰ ὑφάσματα πού κατασκευάζονται μὲ συνθετικές ὑφαντικές ὕλες διακρίνονται γιὰ τὴν ἐμφάνιση καί τὴν ἀντοχή τους. Οἱ συνθετικές ὑφαντικές ὕλες κυκλοφοροῦν στὸ ἐμπόριο μὲ διάφορα ὀνόματα (π.χ. νάυλον, ὄρλόν, τερυλέν κ.λπ.) καί διαρκῶς ἐμφανίζονται νέα εἶδη. Οἱ Ἕν. Πολιτεῖες καί ἡ Ἰαπωνία παράγουν περισσότερο ἀπὸ τὴ μισή παγκόσμια παραγωγή (πίνακας 18).

ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ

49. Σημασία τῆς ἐνέργειας.

Ἡ ἐνέργεια εἶναι σπουδαιότατος παράγοντας τῆς σύγχρονης οικονομικῆς ζωῆς τῶν λαῶν, γιατί κινεῖ τὴν τεράστια βιομηχανία καί τὰ διάφορα εἶδη τῶν μεταφορικῶν μέσων. Ἀπὸ τίς διάφορες μορφές ἐνέργειας μεγαλύτερη οικονομικὴ ἀξία ἔχουν ἡ θερμικὴ καί ἡ ἠλεκτρικὴ ἐνέργεια. Ἡ θερμικὴ ἐνέργεια ἐλευθερώνεται, ὅταν καίγονται οἱ διάφορες καύσιμες ὕλες (γαιάνθρακας, πετρέλαιο, γαιαέρια, φωταέριο). Ἡ ἠλεκτρικὴ ἐνέργεια παράγεται εἴτε ἀπὸ τὴ μετατροπὴ τῆς θερμικῆς ἐνέργειας σὲ ἠλεκτρικὴ ἐνέργεια (θερμοηλεκτρικά ἐργοστάσια), εἴτε ἀπὸ τὴ μετατροπὴ τῆς κινητικῆς ἐνέργειας, πού περικλείουν οἱ ὕδατοπτώσεις, σὲ ἠλεκτρικὴ ἐνέργεια (ὑδροηλεκτρικά ἐργοστάσια).

Ἡ νέα μορφή ἐνέργειας, ἡ πυρηνικὴ ἐνέργεια, ἄρχισε νὰ χρησιμοποιεῖται γιὰ τὴν κίνηση πλοίων (παγοθραυστικά, ἀεροπλανοφόρα, ὑποβρύχια) καί γιὰ τὴν παραγωγή ἠλεκτρικῆς ἐνέργειας (πυρηνοηλεκτρικά ἐργοστάσια).

50. Ὁ λιθάνθρακας.

Ἀπὸ ὅλα τὰ εἶδη τοῦ γαιάνθρακα, ὁ λιθάνθρακας ἔχει τὴ μεγαλύτερη ἀξία γιὰ τὴ σύγχρονη οικονομικὴ ζωὴ, γιατί εἶναι ἡ πιὸ διαδομένη καύσιμη ὕλη κι' ἀκόμα, γιατί τὰ προϊόντα πού παίρνουμε ἀπὸ τὴν ἀπόσταξή του εἶναι πολυτίμες πρῶτες ὕλες γιὰ πολλοὺς κλάδους τῆς χημικῆς βιομηχανίας. Οἱ κυριότερες χρήσεις τοῦ λιθάνθρακα δείχνονται στὸν πίνακα 19.

α) Ἡ παραγωγή. Στὴν παραγωγή λιθάνθρακα τὴν πρώτη θέση κατέχουν οἱ Ἕν. Πολιτεῖες, πού παράγουν περίπου τὸ ἕνα τέταρτο τῆς παγκόσμιας παραγωγῆς (πίνακας 20). Τὰ λιθάνθρακοφόρα στρώματα ἔχουν ἔκταση 800 χιλιάδες τετραγωνικά χιλιόμετρα, καί περικλείουν τεράστια ἀποθέματα λιθάνθρακα (πίνακας 21). Οἱ Ἕν. Πολιτεῖες εἶναι ἀσυναγώνιστες στὴν παραγωγή λιθάνθρακα χάρη στό μικρό βάθος πού βρίσκονται τὰ λιθάνθρακοφόρα στρώματα, χάρη στίς τελειότατες ἐγκαταστάσεις ἐξορύξεως καί τὸ μεγάλο δίκτυο τῶν πλωτῶν ὁδῶν. Ἡ Ρωσία ἔρχεται δεύτερη στὴν παραγωγή λιθάνθρακα καί ἔχει μεγάλα λιθάνθρακοφόρα στρώματα (Ντονέτς, Σιβηρία). Στὴν Εὐρώπη μεγάλα κέντρα παραγωγῆς λιθάνθρακα εἶναι ἡ Πολωνία, ἡ Μ. Βρετανία καί ἡ Δ. Γερμανία. Στὴν Ἀσία τὴ μεγαλύτερη παραγωγή ἔχει ἡ Κίνα, πού διαθέτει ἀπέραντα λιθάνθρακοφόρα στρώματα.

β) Τὸ ἐμπόριο. Μετὰ τὸ Β' Παγκόσμιο πόλεμο οἱ Ἕν. Πολιτεῖες ἔγιναν τὸ μεγαλύτερο κέντρο ἐξαγωγῆς λιθάνθρακα (τὰ 50% τῆς παγκόσμιας ἐξαγωγῆς). Ἡ Μ. Βρετανία εὐνοεῖται στὴν παραγωγή καί τὸ ἐμπόριο τοῦ λιθάνθρακα, γιατί ἔχει πλοῦσια ἀποθέματα καλῆς ποιότητος, σέ διάφορες ποικιλίες καί κοντά στή θάλασσα. Τὴ μεγαλύτερη

ΠΙΝΑΚΑΣ 19

Οἱ κυριώτερες χρήσεις τοῦ λιθάνθρακα

	καύση →	ἐνέργεια	{ θερμική φωτεινὴ κινητήρια
Λιθάνθρακας	ξηρὴ ἀπόσταξη	φωταέριο + ἀμμωνία (λιπάσματα)	{ βενζόλιο ναφθαλίνη φαινόλη → ἐκρηκτικές ὕλες χρωστικές ὕλες ἀντιπιρίνη ἀρώματα
		πίσσα → ἔλαια	
		κόκ	
	ὕδρογόνωση →	συνθετικά προϊόντα	{ πετρελαιοειδῆ καουτσούκ

ΠΙΝΑΚΑΣ 20

1974. Ἡ παραγωγή λιθάνθρακα, λιγνίτη καὶ τύρφης
(έκατομμύρια τόνοι)

Λιθάνθρακας		Λιγνίτης καὶ τύρφη	
Ἡν. Πολιτείες	539	Ἄ. Γερμανία	248
Ρωσία	473	Ρωσία	157
Κίνα	430	Δ. Γερμανία	126
Πολωνία	162	Τσεχοσλοβακία	82
Μ. Βρετανία	110	Πολωνία	40
Δ. Γερμανία	101	Γιουγκοσλαβία	33
Ἰνδία	84	Βουλγαρία	24
Ν. Ἀφρική	65	Αὐστραλία	26
Τσεχοσλοβακία	28	Οὐγγαρία	23
Γαλλία	24	Ρουμανία	20
Ἰαπωνία	20	Ἑλλάδα	14
Παγκόσμια παραγωγή 2.227 ἑκατομμύρια τόνοι		Παγκόσμια παραγωγή 842 ἑκατομμύρια τόνοι	

ΠΙΝΑΚΑΣ 21

1972. Τά ἀποθέματα λιθάνθρακα στὸν κόσμο
(δισεκατομμύρια τόνοι)

Ρωσία	4.122
Ἡν. Πολιτείες	1.100
Κίνα	1.011
Ἰνδία	106
Ν. Ἀφρική	72
Δ. Γερμανία	70
Καναδάς	61
Πολωνία	46
Μ. Βρετανία	16

Παγκόσμια ἀποθέματα 6.641 δισεκατομμύρια τόνοι

ποσότητα λιθάνθρακα εισάγουν ο Καναδάς, η Γαλλία και η Ίταλία, γιατί η δέν έχουν αρκετή παραγωγή ή δέν παράγουν όρισμένες ποικιλίες λιθάνθρακα.

γ) **Άνθρακίτης και λιγνίτης.** Ο άνθρακίτης παράγεται μόνο σε όρισμένες χώρες και σε πολύ μικρότερες ποσότητες σχετικά με τό λιθάνθρακα. Ο λιγνίτης παράγεται σήμερα σε πολλές χώρες και χρησιμοποιείται αντί του λιθάνθρακα. Στην παραγωγή λιγνίτη στην πρώτη σειρά έρχονται η Α. και η Δ. Γερμανία και η Ρωσία (πίνακας 20).

51. Τό πετρέλαιο.

Πρίν από τό 1900 τό πετρέλαιο τό χρησιμοποιούσαν μόνο για φωτισμό και η έτήσια παραγωγή του ήταν πολύ μικρή (11 εκατομμύρια τόνοι). Τό πετρέλαιο έγινε σπουδαιότατο στοιχείο της παγκόσμιας οικονομίας, όταν ανακαλύφθηκαν οί μηχανές έσωτερικής καύσεως και όταν έρχισαν νά χρησιμοποιούνται τά βαριά έλαια του πετρελαίου ως καύσιμη ύλη για τήν κίνηση των μεγάλων πλοίων. (Τά βαριά έλαια του πετρελαίου δίνουν 70 % περισσότερη θερμότητα από τό λιθάνθρακα). Τό άργό πετρέλαιο, πού έξάγεται από τή γη, ύποβάλλεται σε κλασματική απόσταξη και τότε παίρνουμε διάφορα προϊόντα. Άπ' αυτά άλλα είναι καύσιμες ύλες (βενζίνες) και άλλα χρησιμοποιούνται από τή σύγχρονη χημική βιομηχανία ως πρώτες ύλες (για συνθετικές ύφαντικές ύλες, πλαστικές ύλες κ.ά.).

Η παραγωγή πετρελαίου συνεχώς αυξάνει, γιατί συνεχώς και η ζήτηση γίνεται μεγαλύτερη. Οί γεωτρήσεις για τήν άνεύρεση πετρελαίου φτάνουν ως 5.000 μέτρα. Η έντατική έκμετάλλευση προκαλεί πολύ γρήγορα τήν εξάντληση των πετρελαιοφόρων στρωμάτων κι' έτσι οί ζώνες της μεγάλης παραγωγής μετατοπίζονται (συνήθως μέσα σε 40 ως 50 έτη). Αύτή όμως τή μετατόπιση δέν μπορούν νά τήν παρακολουθήσουν τά τεράστια διυλιστήρια πετρελαίου και οί βιομηχανίες πού κατεργάζονται τά πολυάριθμα παράγωγά του. Για τή μεταφορά του άργου πετρελαίου από τόν τόπο της έξαγωγής στον τόπο της κατεργασίας χρησιμοποιούνται συστήματα σωλήνων, πού τό μήκος τους είναι χιλιάδες χιλιόμετρα. Για τίς θαλάσσιες μεταφορές του πετρελαίου χρησιμοποιούνται ειδικά δεξαμενόπλοια, πού η χωρητικότητά τους φτάνει σε εκατοντάδες χιλιάδες τόνους. Άπό τά διάφορα απο-

στάγματα του πετρελαίου τα πιο σημαντικά είναι ή βενζίνη, που χρησιμοποιείται στους βενζινοκινητήρες, και το μαζούτ, που χρησιμοποιείται στους κινητήρες ντίζελ και στις έστιες εργοστασίων, πλοίων κ.λπ.

α) **Η παραγωγή.** Σήμερα ή παγκόσμια παραγωγή πετρελαίου είναι έντοπισμένη κυρίως σέ τρεις περιοχές (πίνακας 22). Στην πρώτη περιοχή ανήκουν τό νότιο τμήμα των Ήν. Πολιτειών, τό Μεξικό, ή Βενεζουέλα και οί Αντίλλες. Η περιοχή αυτή παράγει περίπου τό ένα τέταρτο τής παγκόσμιας παραγωγής. Στή δεύτερη περιοχή ανήκουν οί χώρες τής Μέσης Ανατολής, δηλαδή τό Ίράν, τό Κουβέιτ, τό Ίράκ και ή Σαουδική Αραβία. Η περιοχή αυτή περικλείει τά μισά γνωστά αποθέματα πετρελαίου και παράγει περίπου τό ένα τρίτο τής παγκόσμιας παραγωγής. Στην τρίτη περιοχή ανήκει ή Ρωσία, που έχει πετρελαιοφόρα στρώματα στόν Καύκασο, τά Ουράλια και παράγει περίπου τό ένα έβδομο τής παγκόσμιας παραγωγής.

ΠΙΝΑΚΑΣ 22

1974. Η παραγωγή και τά αποθέματα πετρελαίου

Παραγωγή (έκατομμύρια τόνοι)		Αποθέματα (δισεκατομμύρια τόνοι)	
Ήν. Πολιτείες	433	Σαουδική Αραβία	18,7
Ρωσία	459	Κουβέιτ	10,2
Σαουδική Αραβία	421	Ίράν	8,5
Ίράν	301	Ρωσία	5,7
Βενεζουέλα	156	Ήν. Πολιτείες	4,9
Κουβέιτ	128	Ίράκ	4,4
Λιβύη	73	Λιβύη	3,2
Νιγηρία	112	Βενεζουέλα	1,9
Ίράκ	97	Νιγηρία	1,7
Καναδάς	80	Ίνδονησία	1,5
Ίνδονησία	68	Αλγερία	1,2
Αλγερία	49	Καναδάς	1,0
Μεξικό	30		
Ρουμανία	14		
Παγκόσμια παραγωγή	2.792 έκατομμύρια τόνοι	Παγκόσμια αποθέματα	75,5 δισεκατομμύρια τόνοι

Οί παραπάνω τρείς περιοχές παράγουν τά τρία τέταρτα τῆς παγκόσμιας παραγωγῆς. Ἄλλα σημαντικά κέντρα παραγωγῆς πετρελαίου εἶναι ἡ Λιβύη, ἡ Νιγηρία, ὁ Καναδάς. Στήν Εὐρώπη τήν πιό μεγάλη παραγωγή ἔχει ἡ Ρουμανία. Τελευταία ἀνακαλύφθηκαν καί στή χώρα μας (Θάσος) πετρελαιοφόρα στρώματα καί προετοιμάζεται ἡ ἐκμετάλλευσή τους.

β) Τό ἐμπόριο. Οἱ περισσότερες χώρες παραγωγῆς ἔχουν μεγάλα διυλιστήρια καί ἐξάγουν μόνο τά προϊόντα τῆς ἀποστάξεως τοῦ πετρελαίου. Μερικές ὅμως χώρες παραγωγῆς (Βενεζουέλα, Κουβέιτ, Ἰράκ, Σαουδική Ἀραβία) ἐξάγουν σημαντικές ποσότητες ἄργου πετρελαίου, εἴτε γιατί δέν διαθέτουν ἐπαρκεῖς ἐγκαταστάσεις γιά τήν ἀπόσταξη τοῦ ἄργου πετρελαίου πού παράγουν, εἴτε γιά νά ἐξασφαλίσουν πιό εὐκόλα ἀγοραστές. Τά μεγαλύτερα κέντρα εἰσαγωγῆς ἄργου πετρελαίου καί τῶν προϊόντων τῆς ἀποστάξεώς του εἶναι ἡ Μ. Βρετανία, ἡ Γαλλία, ἡ Γερμανία, ἡ Ἰταλία, ἡ Σουηδία καί ἡ Αὐστραλία.

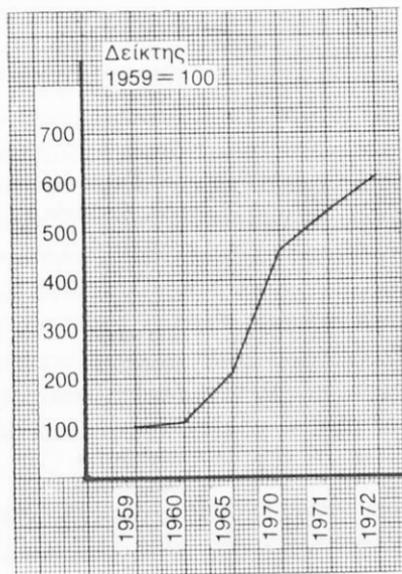
γ) Ἡ ὀργάνωση τῆς παραγωγῆς καί τοῦ ἐμπορίου. Σήμερα ὁλόκληρη ἡ ὀργάνωση τῆς παραγωγῆς καί τοῦ ἐμπορίου τοῦ πετρελαίου ἀνήκει σέ λίγους οικονομικούς ὀργανισμούς, πού εἶναι κάτοχοι τῶν πετρελαιοφόρων στρωμάτων, τῶν διυλιστηρίων καί τοῦ συστήματος μεταφορᾶς (ἀγωγοί, σιδηρόδρομοι, πλοῖα). Οἱ τεράστιοι αὐτοί οικονομικοί ὀργανισμοί διαθέτουν εἰδικά ἐπιστημονικά καί τεχνικά ἐπιτελεῖα, πού ἀναζητοῦν σέ ὅλο τόν κόσμο νέα πετρελαιοφόρα στρώματα. Οἱ λίγοι κεντρικοί ὀργανισμοί (π.χ. οἱ ἐταιρίες Standardoil, Shell) διακλαδίζονται σέ πολλές μικρότερες θυγατρικές ἐταιρίες πού ἐκμεταλλεύονται τίς διάφορες πετρελαιοφόρες περιοχές, ἐκτός τῆς Ρωσίας καί ὀρισμένων ἄλλων χωρῶν, ὅπου ἡ παραγωγή καί ἡ κατεργασία τοῦ πετρελαίου ἀνήκει στό κράτος.

δ) Τό συνθετικό πετρέλαιο. Γιά νά ἀναπληρώσουν τήν ἔλλειψη φυσικοῦ πετρελαίου οἱ χημικοί πέτυχαν νά παρασκευάζουν συνθετικῶς διάφορα προϊόντα τοῦ πετρελαίου ἀπό τό λιθάνθρακα. Ἄλλά τά συνθετικά προϊόντα τοῦ πετρελαίου ἀκόμα εἶναι πιό ἀκριβά ἀπό τά προϊόντα τοῦ φυσικοῦ. Τά μεγαλύτερα κέντρα παραγωγῆς συνθετικῶν προϊόντων τοῦ πετρελαίου εἶναι ἡ Δ. Γερμανία, ἡ Μ. Βρετανία, ἡ Γαλλία καί ἡ Ἰαπωνία.

52. Ἡ ἠλεκτρικὴ ἐνέργεια.

Ἡ χρησιμοποίηση τῆς ἠλεκτρικῆς ἐνέργειας (δηλαδή τῆς ἐνέργειας τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος) διαρκῶς ἐπεκτείνεται καί γι' αὐτό ἡ παραγωγή τῆς διαρκῶς αὐξάνει (σχ. 2). Ἡ ἠλεκτρικὴ ἐνέργεια ἔχει δύο μειονεκτήματα: 1) Δέν εἶναι πρακτικά δυνατὴ ἢ ἀποθήκευσή της καί γι' αὐτό πρέπει νά παράγεται τῆ στιγμῆ πού ὑπάρχει ἡ ζήτησή της καί 2) Δέν μπορεῖ νά μεταφερθεῖ σέ ἀπόσταση μεγαλύτερη ἀπὸ ἓνα ὄριο (περίπου 1000 km). Ἔτσι ἡ παραγωγή καί ἡ κατανάλωση τῆς ἠλεκτρικῆς ἐνέργειας μένει πάντοτε ἐντοπισμένη μέσα σέ μιά σχετικὰ περιορισμένη περιοχή, ἐνῶ ὁ λιθάνθρακας καί τὸ πετρέλαιο μεταφέρονται σέ πολὺ μεγάλες ἀποστάσεις ἀπὸ τὸν τόπο τῆς παραγωγῆς τους.

α) Τρόποι παραγωγῆς. Σήμερα ἡ ἠλεκτρικὴ ἐνέργεια παράγεται μὲ τρεῖς τρόπους: 1) Στὰ **θερμοηλεκτρικὰ ἐργοστάσια** ἢ θερμικὴ ἐνέργεια πού ἐλευθερώνεται κατὰ τὴν καύση λιθάνθρακα, λιγνίτη ἢ πετρελαίου μετατρέπεται σέ ἠλεκτρικὴ ἐνέργεια. 2) Στὰ **ὕδροηλεκτρικὰ ἐργοστάσια** ἢ μηχανικὴ ἐνέργεια μιᾶς ὕδατοπτώσεως μετατρέπεται σέ ἠλεκτρικὴ ἐνέργεια. Μιά ὕδατοπτώση εἶναι ἐκμεταλλεύσιμη, ὅταν ἔχει κανονικὴ παροχὴ σέ ὅλες τὶς ἐποχές τοῦ ἔτους ἢ μπορεῖ νά ρυθμιστεῖ ἡ παροχὴ. Ὑδατοπτώσεις μὲ κανονικὴ παροχὴ βρίσκονται στὶς ὄρεινές περιοχές πού ἔχουν παγετῶνες ἢ δέχονται ἀφθονές βροχές. Ὄταν τὸ ρεῦμα τοῦ νεροῦ δέν ἔχει κανονικὴ παροχὴ (μεσογειακὸ καί τροπικὸ κλίμα), τότε κατασκευάζουμε φράγματα καί προκαλοῦμε συγκέντρωση τοῦ νεροῦ σέ τεχνητὲς λίμνες. Ἔτσι μποροῦμε νά ρυθμίζουμε τὴν παροχὴ τῆς ὕδατοπτώσεως. 3) Πρὶν ἀπὸ λίγα χρόνια ἄρχισαν νά λειτουργοῦν **πυρηνοληλεκτρικὰ**

Σχ. 2. Ἡ ἐξέλιξη τῆς παραγωγῆς ἠλεκτρικῆς ἐνέργειας (1959-1972).

έργοστάσια, πού παράγουν ηλεκτρική ενέργεια από **πυρηνικά καύσιμα** (ουράνιο, πλουτώνιο). Τέτοια έργοστάσια λειτουργούν σήμερα σέ πολλές χώρες (Μ. Βρετανία, Γαλλία, Γερμανία, Έλβετία κ.ά.). Ή παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας από πυρηνικά καύσιμα διαρκώς επεκτείνεται.

β) Ή παραγωγή. Ή παραγόμενη θερμοηλεκτρική ενέργεια αποτελεί τά δύο τρίτα τής παγκόσμιας παραγωγής, ενώ τό άλλο ένα τρίτο είναι ύδροηλεκτρική ενέργεια (πίνακας 23). Τή μεγαλύτερη παραγωγή θερμοηλεκτρικής ενέργειας έχουν κατά σειρά οί Ήν. Πολιτείες, ή Ρωσία, ή Ίαπωνία καί οί βιομηχανικές χώρες τής Δ. Εύρώπης. Τή μεγαλύτερη παραγωγή ύδροηλεκτρικής ενέργειας έχουν κατά σειρά οί Ήν. Πολιτείες, ό Καναδάς, ή Ίαπωνία, ή Ίταλία καί ή Γαλλία.

ΠΙΝΑΚΑΣ 23

1974. Ή παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας.

(δισεκατομμύρια κιλοβατώρια)

Ήν. Πολιτείες	1.967
Ρωσία	976
Ίαπωνία	461
Δ. Γερμανία	312
Μ. Βρετανία	273
Καναδάς	279
Γαλλία	180
Ίταλία	147
Πολωνία	92
Σουηδία	75
Ά. Γερμανία	80
Ίσπανία	81
Νορβηγία	77
Αύστραλία	70
Ν. Άφρική	71

Παγκόσμια παραγωγή 6.245 δισεκατομμύρια κιλοβατώρια

ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΜΕΤΑΛΛΩΝ

53. Τά μέταλλα.

Βασικό στοιχείο της σύγχρονης οικονομικής ζωής είναι τά μέταλλα. Τά διακρίνουμε σέ **χρήσιμα μέταλλα** (σίδηρος, χαλκός, ψευδάργυρος, άργίλιο, ουράνιο κ.ά.) καί σέ **πολύτιμα μέταλλα** (χρυσός, λευκόχρυσος, άργυρος). Τά χρήσιμα μέταλλα τά παίρνουμε άπό τά μεταλλεύματα. 'Η περιεκτικότητα τοῦ μεταλλεύματος σέ μέταλλο διαφέρει ανάλογα μέ τό είδος τοῦ μετάλλου, (25 - 70% γιά τά μεταλλεύματα σιδήρου, 1 - 2% γιά τά μεταλλεύματα κασσιτέρου). 'Η παραγωγή μεταλλευμάτων είναι έντοπισμένη σέ όρισμένες χῶρες, διαφορετικές γιά τό κάθε μέταλλο. 'Αντίθετα ή μεταλλουργία είναι συγκεντρωμένη μόνο σέ λίγες χῶρες, πού είναι πλούσιες σέ λιθάνθρακα καί ήλεκτρική ένέργεια. Γιατί ή μεταλλουργία χρησιμοποιεί τό κόκ ως άναγωγικό μέσο καί τό ήλεκτρικό ρεύμα γιά τήν ήλεκτρόλυση. Οί διεθνείς στατιστικές αναφέρουν πάντοτε τήν ποσότητα τοῦ καθαροῦ μετάλλου, πού περιέχεται μέσα στό μέταλλευμα.

54. 'Η παραγωγή μεταλλευμάτων σιδήρου.

'Ο σίδηρος άποτελεί ένα άπό τά βασικά στοιχεία της σύγχρονης οικονομικής ζωής. Μεταλλεύματα σιδήρου βρίσκονται σέ πολλά σημεία της επιφάνειας της Γης. 'Ανάλογα μέ τήν περιεκτικότητά τους σέ σίδηρο διακρίνουμε τά σιδηρομεταλλεύματα σέ πλούσια (35 - 75%) καί σέ φτωγά (20 - 35%). Τά πλουσιότερα εκμεταλλεύσιμα μεταλλεύματα σιδήρου (περιεκτικότητα 70%) βρίσκονται στή Σουηδική Λαπωνία, κοντά στήν 'Ανώτερη Λίμνη τῶν 'Ην. Πολιτειῶν καί στό Κριβόι - Ρόγκ της Ουκρανίας. Τά σιδηρομεταλλεύματα είναι εκμεταλλεύσιμα, όταν βρίσκονται σέ μεγάλες ποσότητες καί κοντά σέ λιθανθρακοφόρες περιοχές ή όταν βρίσκονται σέ μικρή άπόσταση άπό τή θάλασσα.

* α) 'Η παραγωγή. Τή μεγαλύτερη παραγωγή σιδηρομεταλλεύματος έχουν κατά σειρά ή Ρωσία, οί 'Ην. Πολιτείες καί ή Αυστραλία (πίνακας 24). Στήν Εὐρώπη σημαντική παραγωγή σιδηρομεταλλεύματος έχουν ή Μ. Βρετανία, ή Γαλλία, ή 'Ισπανία, τό Λουξεμβούργο καί ή Γερμανία.

β) Τό εμπόριο. Οί χώρες πού είναι πλούσιες σέ σιδηρομετάλλευμα καί σέ λιθάνθρακα δέν εξάγουν σιδηρομετάλλευμα, γιατί διαθέτουν μεγάλη έθνική μεταλλουργία σιδήρου. Σ' αὐτή τήν κατηγορία τῶν χωρῶν ἀνήκουν οί Ἕν. Πολιτείες, ἡ Ρωσία, ὁ Καναδάς καί ἡ Κίνα. Σιδηρομετάλλευμα εξάγουν οί χώρες, πού είναι πλούσιες σέ σιδηρομετάλλευμα, ἀλλά δέν ἔχουν ἄρκετό λιθάνθρακα. Τέτοιες χώρες εἶναι ἡ Σουηδία, ἡ Γαλλία, ἡ Ἰσπανία, τό Ἀλγέριο κ.ἄ. Ἀντίθετα σιδηρομετάλλευμα εἰσάγουν οί χώρες, πού είναι πλούσιες σέ λιθάνθρακα, ἀλλά δέν ἔχουν ἄρκετό σιδηρομετάλλευμα. Τέτοιες χώρες εἶναι ἡ Μ. Βρετανία, τό Βέλγιο, ἡ Γερμανία, ἡ Πολωνία. Οί Ἕν. Πολιτείες εἰσάγουν μεγάλες ποσότητες σιδηρομεταλλεύματος (τό ἕνα τέταρτο τῆς παγκόσμιας εἰσαγωγῆς), γιατί ἡ ἐγχώρια παραγωγή δέν καλύπτει τήν τεράστια δυναμικότητα τῆς μεταλλουργικῆς βιομηχανίας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 24

1973. Ἡ παραγωγή σιδηρομεταλλεύματος

Περιεχόμενος σίδηρος μέσα στά μεταλλεύματα πού ἐξορύχτηκαν
(ἑκατομμύρια τόνοι)

Ρωσία	118
Ἕν. Πολιτείες	53
Αὐστραλία	47
Βραζιλία	39
Κίνα	39
Καναδάς	31
Λιβερία	24
Ἰνδία	22
Σουηδία	22
Γαλλία	16
Βενεζουέλα	14
Παγκόσμια παραγωγή 482,6 ἑκατομμύρια τόνοι	

55. Ἡ παραγωγή ἄλλων χρήσιμων μεταλλευμάτων.

Ἐκτός ἀπό τό σίδηρο καί ἄλλα μέταλλα εἶναι σήμερα ἀπαραίτητα σέ πολλούς κλάδους τῆς βιομηχανίας. Τέτοια μέταλλα εἶναι π.χ. ὁ χαλκός, ὁ ψευδάργυρος, ὁ μόλυβδος, τό χρώμιο, τό ἀργίλιο, τό βολφρά-

μιο κ.ά. Ο πίνακας 25 δείχνει τὰ μεγαλύτερα κέντρα παραγωγῆς μερικῶν χρήσιμων μετάλλων (οἱ ἀριθμοὶ ἀναφέρονται στὸ καθαρὸ μέταλλο πού περιέχεται μέσα στὰ μεταλλεύματα πού ἐξορύχτηκαν).

ΠΙΝΑΚΑΣ 25

1972. Ἡ παραγωγή μερικῶν χρήσιμων μετάλλων

Χαλκός (χιλιάδες τόνοι)		Ψευδάργυρος (χιλιάδες τόνοι)	
Ἡν. Πολιτείες	1510	Καναδάς	1279
Ρωσία	1050	Ρωσία	650
Χιλή	723	Αὐστραλία	497
Ζάμπια	718	Ἡν. Πολιτείες	434
Καναδάς	709	Περὸν	310
Ζαῖρ	413	Ἰαπωνία	281
Περὸν	217	Μεξικὸ	272
Φιλιππίνες	214	Πολωνία	236
Αὐστραλία	172	Δ. Γερμανία	121
Ν. Ἀφρική	155	Ἰταλία	115
Ἰαπωνία	112	Ζαῖρ	109
Παγκόσμια παραγωγή 6.780 χιλιάδες τόνοι		Παγκόσμια παραγωγή 5.550 χιλιάδες τόνοι	
Βωξίτης (χιλιάδες τόνοι)		Μόλυβδος (χιλιάδες τόνοι)	
Αὐστραλία	13.700	Ἡν. Πολιτείες	561
Ἰαμαϊκή	12.990	Ρωσία	460
Σουρινάμ	6.780	Αὐστραλία	420
Ρωσία	4.700	Καναδάς	377
Βρετ. Γουϊάνα	3.710	Μεξικὸ	161
Γαλλία	3.260	Περὸν	154
Ἑλλάδα	2.435	Γιουγκοσλαβία	120
Οὐγγαρία	2.360	Κίνα	108
Ἡν. Πολιτείες	2.235	Μαρόκο	95
Παγκόσμια παραγωγή 65.800 χιλιάδες τόνοι		Παγκόσμια παραγωγή 3.410 χιλιάδες τόνοι	

56. Τά πολύτιμα μέταλλα καί τό οὐράνιο.

Τά τρία πολύτιμα μέταλλα χρυσός, λευκόχρυσος καί ἄργυρος χρησιμοποιοῦνται σέ πολλές ἐφαρμογές. Ἴδιαίτερα ὁ χρυσός συσχετίζεται μέ τή νομισματική βάση. Ἡ Ν. Ἀφρική παράγει περισσότερο ἀπό τή μισή παγκόσμια παραγωγή (πίνακας 26). Ἄλλα μεγάλα κέντρα παραγωγῆς χρυσοῦ εἶναι ὁ Καναδάς, οἱ Ἡν. Πολιτεῖες, ἡ Ρωσία.

Τή μεγαλύτερη παραγωγή λευκόχρυσου ἔχουν ὁ Καναδάς, ἡ Ν. Ἀφρική, ἡ Ρωσία καί οἱ Ἡν. Πολιτεῖες. Στήν παραγωγή ἀργύρου τίς πρῶτες θέσεις κατέχουν ὁ Καναδάς, ἡ Ρωσία, τό Περού, τό Μεξικό καί οἱ Ἡν. Πολιτεῖες.

Μετά τήν ἀνακάλυψη τῆς πυρηνικῆς ἐνέργειας τό οὐράνιο ἔγινε ἕνα περιζήτητο μέταλλο, γιατί οἱ ἐφαρμογές τῆς πυρηνικῆς ἐνέργειας διαρκῶς ἐπεκτείνονται. Τή μεγαλύτερη παραγωγή οὐρανίου ἔχουν οἱ Ἡν. Πολιτεῖες, ὁ Καναδάς καί ἡ Ν. Ἀφρική.

ΠΙΝΑΚΑΣ 26

1973. Ἡ παραγωγή χρυσοῦ, ἀργύρου καί οὐρανίου
(τόνοι)

Χρυσός		Ἄργυρος		Οὐράνιο	
Ν. Ἀφρική	855,60	Καναδάς	1.519	Ἡν. Πολιτεῖες	10.164
Καναδάς	59,80	Ρωσία	1.275	Καναδάς	3.696
Ἡν. Πολιτεῖες	36,30	Περού	1.250	Ν. Ἀφρική	2.695
Ἰαπωνία	32,70	Μεξικό	1.206	Γαλλία	1.540
Γκάνα	22,67	Ἡν. Πολιτεῖες	1.177	Νιγηρία	1.000
Αὐστραλία	18,09	Αὐστραλία	609	Γκαμπόν	385
Φιλιππίνες	17,80	Ἰαπωνία	356	Πορτογαλία	81
Ν. Ροδεσία	15,00	Ἀ. Γερμανία	218	Ἰσπανία	60
Παγκόσμια παραγωγή 1.135 τόνοι (ἐκτός τῆς Ρωσίας καί τῆς Κίνας)		Παγκόσμια παραγωγή 9.180 τόνοι		Παγκόσμια παραγωγή 19.480 τόνοι (ἐκτός τῆς Ρωσίας καί τῆς Κίνας)	

ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ

57. Ἡ σύγχρονη βιομηχανία.

Ἡ σημερινή μορφή τῆς βιομηχανίας ἐμφανίστηκε γιὰ πρώτη φορά στὴν Ἀγγλία στὰ μέσα τοῦ 18ου αἰώνα. Τὰ τελευταῖα τριάντα χρόνια ἡ βιομηχανικὴ παραγωγή ἐξελίσσεται ραγδαῖα (πίνακας 27). Γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς βιομηχανίας ἀπαιτοῦνται οἱ ἑξῆς ὄροι:

1) Ἀφθονία πρώτων ὑλῶν, ἐνέργειας καὶ κεφαλαίων.

2) Διαμόρφωση τῶν κατάλληλων συνθηκῶν, πού ἐξασφαλίζουν τὴν ἀσφαλὴ προμήθεια τῶν πρώτων ὑλῶν καὶ τὴ βέβαιη κατανάλωση τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων.

3) Μεγάλη εὐκολία συγκοινωνιῶν καὶ διεύρυνση τῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν.

4) Μεγάλη πυκνότητα πληθυσμοῦ καὶ ὕπαρξη πολυάριθμης ἐργατικῆς τάξεως.

5) Συνεχῆς πρόοδος τῆς τεχνικῆς, γιὰ νὰ παράγονται ἀφθονότερα καὶ φτηνότερα βιομηχανικὰ προϊόντα καὶ γιὰ νὰ παράγονται καινούρια εἶδη (ὅπως π.χ. εἶναι οἱ συνθετικὲς ὑφαντικὲς καὶ πλαστικὲς ὕλες, οἱ τρανζίστορ, οἱ ἠλεκτρονικοὶ ὑπολογιστές κ.ἄ.).

6) Πολλαπλασιασμός καὶ ἐξομοίωση τῶν ἀναγκῶν τοῦ πληθυσμοῦ, ὥστε νὰ καταναλώνονται ἀφθονα βιομηχανικὰ προϊόντα.

Ἀπὸ τοὺς πιὸ σημαντικοὺς παράγοντες, πού ἐξασφαλίζουν τὴ μεγάλη παραγωγικότητα τῆς βιομηχανίας εἶναι «ἡ **μαζικὴ παραγωγή**», δηλαδή ἡ παραγωγή τυποποιημένων προϊόντων σὲ μεγάλες ποσότητες κι' ἀκόμα ὁ αὐτόματος ἔλεγχος κατὰ τὴν παραγωγή, ὁ ὁποῖος ἐλαττώνει σὲ μεγάλο βαθμὸ τὸ κόστος τῆς παραγωγῆς.

ΠΙΝΑΚΑΣ 27

1974. Γενικός δείκτης βιομηχανικῆς παραγωγῆς γιὰ μερικὲς χώρες
1970 = 100

Ἑλλάδα	144	Γαλλία	123
Ἰσπανία	153	Ἀ. Γερμανία	129
Βουλγαρία	142	Ἡν. Πολιτείες	117
Ἰαπωνία	124	Ὀλλανδία	121
Ῥωσία	133	Δ. Γερμανία	111
Καναδάς	126	Ἰταλία	120
Ἰσραήλ	135	Σουηδία	118
Μ. Βρετανία	106	Ἰνδία	114

58. Κλάδοι τής βιομηχανικής παραγωγής.

Ἡ διάκριση τής βιομηχανίας σέ κλάδους δέν εἶναι ἀπόλυτη. Συνήθως διακρίνουν δύο βασικούς κλάδους, τή **βαριά βιομηχανία** καί τήν **ἐλαφριά βιομηχανία**.

α) Ἡ **βαριά βιομηχανία** κατεργάζεται μεγάλες ποσότητες ἀπό βαριά ὑλικά (μεταλλεύματα, μέταλλα, ὀρυκτά καύσιμα κ.ἄ.). Χαρακτηριστικό τής βαριάς βιομηχανίας εἶναι ὁ μέγανος ὄγκος τῶν ἐγκαταστάσεων καί ἡ ξεχωριστή μορφή πού δίνουν αὐτές οἱ ἐγκαταστάσεις στό γεωγραφικό τοπίο. Ἔτσι μιά ἐγκατάσταση πού παράγει σίδηρο καί χάλυβα κάνει ἐντύπωση γιά τόν τεράστιο ὄγκο τῆς καί τήν παράδοξη μορφή τῆς.

Ὁ πιό σημαντικός κλάδος τής βαριάς βιομηχανίας εἶναι ἡ βιομηχανία σιδήρου πού πάντοτε βρίσκεται κοντά στό λιθάνθρακα. Ἡ βαριά βιομηχανία ὀνομάζεται καί **βιομηχανία παραγωγικοῦ ἐξοπλισμοῦ**. Αὐτή ἀκόμα παράγει ἐνέργεια, μεταφορικά μέσα, διάφορα εἶδη μηχανῶν καί ὑλικά γιά πολλές μηχανικές καί τεχνικές κατασκευές. Ἡ βαριά βιομηχανία ἔχει τεράστια οἰκονομική καί στρατηγική σημασία. «Μιά χώρα, πού δέν ἔχει βιομηχανία παραγωγικοῦ ἐξοπλισμοῦ, δέν μπορεί νά ἀναπτύξει τίς παραγωγικές ἰκανότητές τῆς, παρά μόνο μέ τή βοήθεια τῶν βιομηχανιῶν ἄλλων χωρῶν. Ἡ χώρα αὐτή δέν μπορεί νά ἐλπίζει σέ βιομηχανική καί οἰκονομική ἀνεξαρτησία τῆς» (P. George).

β) Ἡ **ἐλαφριά βιομηχανία** παράγει πολύ μεγάλη ποικιλία προϊόντων, πού ἔχουν πολύ πλατιά κατανάλωση. Μορφές τῆς ἐλαφριάς βιομηχανίας εἶναι οἱ βιομηχανίες ὑφαντουργίας, κατεργασίας δερμάτων, τροφίμων, ἱματισμοῦ, ποτῶν, καπνοῦ, χημικῶν προϊόντων κ.ἄ.

59. Τά μεγάλα κέντρα βιομηχανικῆς παραγωγῆς.

Οἱ χῶρες πού ἔχουν μεγάλη βιομηχανική παραγωγή, διακρίνονται σέ δύο κατηγορίες:

- α) στίς χῶρες πού ἔχουν βαριά καί ἐλαφριά βιομηχανία καί,
- β) στίς χῶρες πού ἔχουν μόνο ἐλαφριά βιομηχανία.

Οἱ χῶρες τῆς πρώτης κατηγορίας θεωροῦνται ὡς τά μεγάλα κέντρα τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς καί ρυθμίζουν τήν παγκόσμιη οἰκονομική ζωή, γιατί αὐτές παρέχουν σέ ὅλες τίς ἄλλες χῶρες τοῦ κόσμου τά μέσα γιά τήν παραγωγική δραστηριότητά τους.

60. Ἡ παραγωγή μετάλλων.

Ἡ παραγωγή καθαρῶν μετάλλων (μεταλλουργία) εἶναι βασικό στοιχείο τῆς σύγχρονης οικονομικῆς ζωῆς. Πρωταρχική ὅμως σημασία ἔχει ἡ παραγωγή χυτοσιδήρου καί χάλυβα, πού εἶναι συγκεντρωμένη κυρίως σέ δύο λιθανθρακοφόρες περιοχές, στίς ΒΑ. Ἦν. Πολιτείες καί στή Δ. Εὐρώπη, δηλαδή στή Μ. Βρετανία, τή Γαλλία, τή Γερμανία καί τό Βέλγιο. Σ' αὐτές τίς δύο περιοχές παράγεται τό ἕνα τρίτο τῆς παγκόσμιας παραγωγῆς χυτοσιδήρου καί χάλυβα (πίνακας 28). Ἄλλα σημαντικά κέντρα εἶναι ἡ Ρωσία, ἡ Ἰαπωνία καί ἡ Κίνα.

Ἡ παραγωγή χυτοσιδήρου καί χάλυβα διαρκῶς αὐξάνει. Στίς περιοχές τῆς μεγάλης μεταλλουργίας εἶναι ἐγκαταστημένες οἱ βιομηχανίες πού παράγουν ὑλικό **μηχανικοῦ ἐξοπλισμοῦ**. Αὐτό τό ὑλικό χρησιμεύει γιά τόν ἐξοπλισμό ἐργοστασίων κάθε μορφῆς, γιά τήν κατασκευή τεχνικῶν ἔργων (γέφυρες, ἐκμετάλλευση ὀρυχείων κ.ἄ.). Ὅλα τά μεγάλα κέντρα μεταλλουργίας εἶναι καί κέντρα μεγάλης βιομηχανίας μηχανικοῦ ἐξοπλισμοῦ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 28

1974. Ἡ παραγωγή χυτοσιδήρου καί χάλυβα
(ἑκατομμύρια τόνοι)

Χυτοσίδηρος		Χάλυβας	
Ρωσία	99,9	Ἦν. Πολιτείες	132,2
Ἦν. Πολιτείες	89,3	Ρωσία	136,3
Ἰαπωνία	92,7	Ἰαπωνία	117,1
Δ. Γερμανία	40,5	Δ. Γερμανία	53,2
Κίνα	35,0	Μ. Βρετανία	22,4
Γαλλία	22,4	Γαλλία	27,0
Μ. Βρετανία	14,1	Κίνα	27,0
Βέλγιο	13,0	Ἰταλία	23,8
Ἰταλία	11,9	Βέλγιο	16,2
Καναδάς	9,7	Πολωνία	14,2
Τσεχοσλοβακία	8,7	Καναδάς	13,6
Πολωνία	7,9	Τσεχοσλοβακία	13,6
Ἰνδία	7,4	Ἰσπανία	11,5
Παγκόσμια παραγωγή		Παγκόσμια παραγωγή	
1974. 527 ἑκατομμύρια τόνοι		1974. 705 ἑκατομμύρια τόνοι	
1956. 196 ἑκατομμύρια τόνοι		1956. 278 ἑκατομμύρια τόνοι	

61. Οί ναυπηγήσεις.

Τά μεγάλα ναυπηγεία βρίσκονται κοντά σέ μεγάλα λιμάνια. Πιό εϋνοϊκά είναι τά λιμάνια πού είναι κοντά σέ περιοχές μέ μεγάλη μεταλλουργία (π.χ. ή Βοστώνη, τό Λίβερπουλ, τό Σαίν - Ναζέρ, τό Τόκιο κ.ά.). ΉΜ. Βρετανία γιά πολύ καιρό κατείχε τήν πρώτη θέση στίς ναυπηγήσεις έμπορικῶν πλοίων. Στή διάρκεια τοῦ Β΄ Παγκόσμιου πολέμου (1941 - 1945) οί Ήν. Πολιτείες, γιά νά ἐξυπηρετήσουν τή διεξαγωγή τοῦ πολέμου, ἀνάπτυξαν μιά καταπληκτική ἰκανότητα ναυπηγήσεων, ἀλλά μετάπολεμικά οί ναυπηγήσεις έμπορικῶν πλοίων ἐλαττώθηκαν πολύ. Σήμερα τά μεγαλύτερα κέντρα ναυπηγήσεων είναι ή Ίαπωνία, ή Δ. Γερμανία, ή Σουηδία, ή Μ. Βρετανία, ή Ίσπανία, ή Γαλλία καί ή Νορβηγία. Οί ναυπηγήσεις στή Ρωσία ὑπολογίζεται ὅτι είναι περίπου ἴσες μέ τίς βρετανικές. Στόν πίνακα 29 ἀναφέρεται ή χωρητικότητα τῶν πλοίων πού καθελκύστηκαν σέ κόρους (1 κόρος = 100 κυβικά πόδια = 2,83 κυβικά μέτρα).

ΠΙΝΑΚΑΣ 29

1974. Οί ναυπηγήσεις έμπορικῶν πλοίων (χιλιάδες κόροι)

Ήλική χωρητικότητα		Δεξαμενόπλοια (τάνκερ)	
Ίαπωνία	17.609	Ίαπωνία	12.989
Σουηδία	2.206	Σουηδία	1.691
Δ. Γερμανία	2.151	Ίσπανία	703
Ίσπανία	1.428	Δ. Γερμανία	1.446
Γαλλία	1.349	Όλλανδία	589
Νορβηγία	1.012	Δανία	801
Μ. Βρετανία	1.281	Γαλλία	922
Δανία	1.125	Νορβηγία	661
Όλλανδία	723	Ίταλία	586
Ήν. Πολιτείες	801	Ήν. Πολιτείες	541
Ίταλία	1.028	Μ. Βρετανία	649
Έλλάδα	151	Έλλάδα	75
Παγκόσμιες ναυπηγήσεις 34.624 χιλιάδες κόροι (έκτός τής Ρωσίας)			

62. Ἡ παραγωγή σιδηροδρομικοῦ ὑλικοῦ.

Οἱ βιομηχανίες πού παράγουν σιδηροδρομικό ὑλικό βρίσκονται στίς περιοχές τῆς μεταλλουργίας. Τῆ μεγαλύτερη παραγωγή μηχανῶν ἔλξεως καί ὀχημάτων ἔχουν οἱ Ἡν. Πολιτείες, ἡ Ρωσία, ἡ Μ. Βρετανία, ἡ Ἰαπωνία.

63. Ἡ παραγωγή αὐτοκινήτων.

Ἡ βιομηχανία κατασκευῆς αὐτοκινήτων (ὅπως καί ἡ βιομηχανία κατασκευῆς ἀεροπλάνων) χρησιμοποιεῖ μεγάλη ποικιλία ἀπό πρῶτες ὕλες καί μισοκατεργασμένα προϊόντα. Ἐπίσης χρησιμοποιεῖ ἐργατικό προσωπικό μέ ποικίλες ειδικότητες. Ὁλοκληρωμένη βιομηχανία αὐτοκινήτων ὑπάρχει μόνο σέ ὀρισμένες χῶρες (Ἡν. Πολιτείες, Μ. Βρετανία, Γερμανία, Γαλλία, Ἰταλία, Ρωσία, Ἰαπωνία). Σέ μερικές ἄλλες χῶρες λειτουργοῦν ἐργοστάσια πού συναρμολογοῦν αὐτοκίνητα ἀπό ὑλικά, πού εἰσάγονται ἔτοιμα (Ἰσπανία, Ρουμανία, Ἰνδία, Βραζιλία, κ.ἄ.). Οἱ Ἡν. Πολιτείες παράγουν τό ἕνα τρίτο τῆς παγκόσμιας παραγωγῆς αὐτοκινήτων, ἡ Δ. Εὐρώπη παράγει τό ἄλλο ἕνα τρίτο καί ἡ Ἰαπωνία παράγει τό ἕνα πέμπτο (πίνακας 30). Ἡ παραγωγή αὐτοκινήτων στίς Ἡν. Πολιτείες τροφοδοτεῖ κυρίως τήν ἐσωτερική κατανάλωση, γιατί ἡ ἐξαγωγή αὐτοκινήτων εἶναι πολύ μικρή (τά 6 ὡς 8% τῆς ἀμερικανικῆς παραγωγῆς). Τό Ντητρόιτ εἶναι ἡ πόλη τῶν αὐτοκινήτων. Σχεδόν ὀλόκληρη ἡ ἀμερικανική παραγωγή αὐτοκινήτων ἐλέγχεται

ΠΙΝΑΚΑΣ 30

1973. Ἡ παραγωγή αὐτοκινήτων (χιλιάδες ὀχήματα)

Ἡν. Πολιτείες	12.640
Ἰαπωνία	7.090
Δ. Γερμανία	3.950
Μ. Βρετανία	2.160
Ἰταλία	1.960
Καναδάς	1.600
Ρωσία	1.600
Παγκόσμια παραγωγή	
38.590 χιλιάδες ὀχήματα	

βαμβακιού ήταν άλλοτε συγκεντρωμένη στις βιομηχανικές περιοχές της Δ. Ευρώπης και στις Βορειοανατολικές Πολιτείες των Ήν. Πολιτειών. 'Αλλά μετά τό Β' Παγκόσμιο πόλεμο αναπτύχθηκαν πάρα πολύ γρήγορα μεγάλες βιομηχανίες στους τόπους που παράγεται τό βαμβάκι. Τέτοιες βιομηχανίες δημιουργήθηκαν στις Νοτιοανατολικές Πολιτείες των Ήν. Πολιτειών, τό Μεξικό, τήν 'Ινδία, τό Πακιστάν, τήν Αίγυπτο, τήν Κεντρική 'Ασία, τήν 'Ιαπωνία (πίνακας 31).

'Η μεγάλη βιομηχανία του μαλλιού παραμένει έντοπισμένη σε όρισμένες χώρες (Μ. Βρετανία, Γαλλία, 'Ιταλία, Ρωσία, 'Ιαπωνία, Ήν. Πολιτείες κ.ά.).

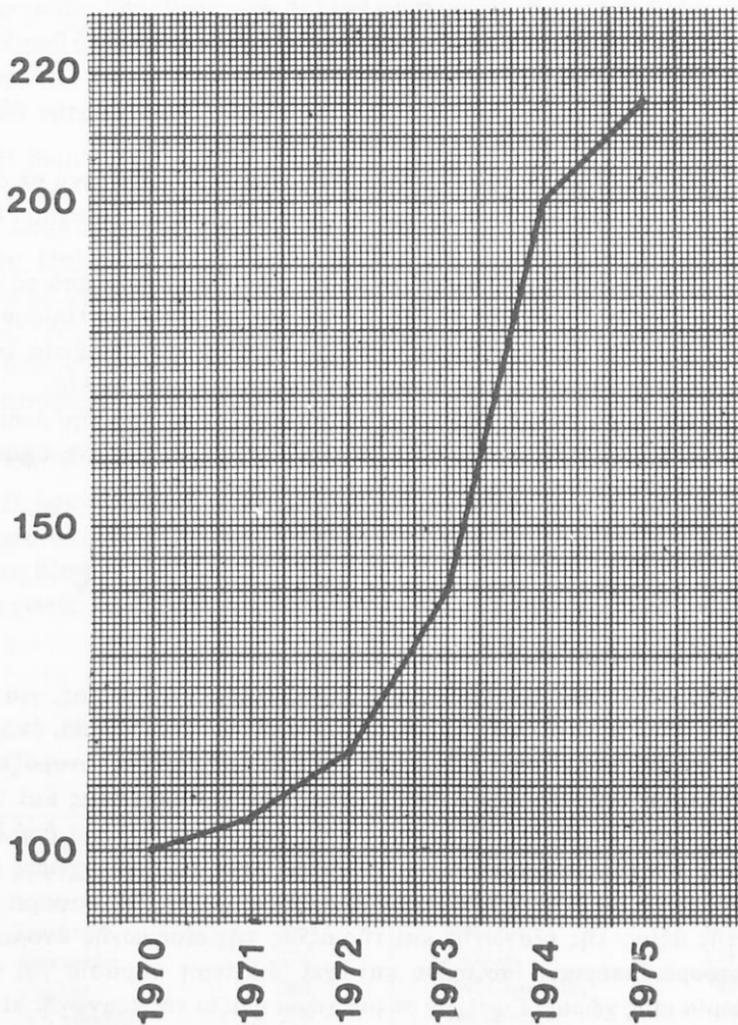
Οί Ήν. Πολιτείες κατεργάζονται τά τέσσερα πέμπτα από τό φυσικό μετάξι, που παράγεται σε όλο τόν κόσμο και για νά καλύψουν τίς ανάγκες της έσωτερικής καταναλώσεως εισάγουν και μεταξωτά ύφασματα από τήν 'Ιαπωνία, τήν Κίνα, τή Γαλλία, και τήν 'Ιταλία.

Σήμερα πάρα πολλά ύφασματα κατασκευάζονται από τήν ανάμειξη φυσικών ύφαντικών ύλων (βαμβάκι, μαλλί) μέ συνθετικές ύφαντικές ύλες.

ΤΑ ΜΕΓΑΛΑ ΚΕΝΤΡΑ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΜΠΟΡΙΟΥ

66. Τό έξωτερικό έμπόριο.

Τό σύνολο των ενεργειών, που καταβάλλει ό άνθρωπος, για νά φτάσουν στην κατανάλωση τά παραγόμενα οικονομικά αγαθά, ονομάζεται **έμπόριο**. Ειδικότερα **έξωτερικό έμπόριο** μιās χώρας ονομάζεται ή ανταλλαγή οικονομικών αγαθών μεταξύ αυτής της χώρας και των άλλων χωρών. Τό έξωτερικό έμπόριο μιās χώρας άποτελείται από δύο κλάδους, τήν **έξαγωγή** οικονομικών αγαθών προς τίς άλλες χώρες και τήν **είσαγωγή** οικονομικών αγαθών από άλλες χώρες. 'Η διαφορά μεταξύ της άξίας της εξαγωγής και της άξίας της εισαγωγής ονομάζεται **διαφορά έμπορικού ίσοζυγίου** και έχει ιδιαίτερη σημασία για τήν οικονομία μιās χώρας. Γιατί, αν σε μιά χώρα ή άξία της εξαγωγής είναι μεγαλύτερη από τήν άξία της εισαγωγής, τότε ή χώρα έχει **πλεόνασμα** έμπορικού ίσοζυγίου και συνεπώς στή χώρα αυτή συμβαίνει συγκέντρωση κεφαλαίων. 'Αντίθετα, αν ή άξία της εισαγωγής είναι μεγαλύτερη από τήν άξία της εξαγωγής, τότε ή χώρα έχει **έλλειμμα** έμπορικού

Σχ. 3. Παγκόσμιες εξαγωγές των χωρών με ελεύθερη οικονομία
(σε αξία δολλαρίων).

Δείκτης 1970 = 100

ισοζυγίου και αναγκαστικά η χώρα αυτή αναζητεί άλλους πόρους, για να καλύψει το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου. Θα εξετάσουμε παρακάτω μερικά από τα μεγαλύτερα κέντρα του διεθνούς εμπορίου, δηλαδή τις χώρες που έχουν το μεγαλύτερο εξωτερικό εμπόριο (πίνακας 32).

67. Οί 'Ηνωμένες Πολιτείες.

Μετά το Β' Παγκόσμιο πόλεμο οί 'Ην. Πολιτείες έγιναν η μεγαλύτερη εμπορική Δύναμη του κόσμου. Εισάγουν είδη διατροφής, που προέρχονται κυρίως από τροπικές χώρες, και όρισμένες πρώτες ύλες για τη βιομηχανία. 'Εξάγουν διάφορα βιομηχανικά προϊόντα, είδη διατροφής και πρώτες ύλες για πολλές βιομηχανίες. Το μεγαλύτερο μέρος των εξαγωγών κατευθύνεται προς την Εύρωπη. Οί 'Ην. Πολιτείες, αν και έχουν τεράστια παραγωγή σε όλους τους κλάδους, εξάγουν μόνο ένα ελάχιστο μέρος από την όλη παραγωγή τους. Κι' όμως η αξία της εξαγωγής είναι η μεγαλύτερη στον κόσμο. Το λιμάνι της Νέας 'Υόρκης είναι το πρώτο εμπορικό λιμάνι του κόσμου. Το έσωτερικό εμπόριο είναι ανώτερο από το εξωτερικό εμπόριο, εξαιτίας της μεγάλης καταναλωτικής ικανότητας που έχει ο άμερικανικός λαός.

68. 'Η Δυτική Γερμανία.

'Η Δυτική Γερμανία είναι η δεύτερη εμπορική Δύναμη του κόσμου. Εισάγει μεγάλες ποσότητες τροφίμων για τη συντήρηση του μεγάλου αστικού πληθυσμού της και πολύ μεγάλες ποσότητες από διάφορες πρώτες ύλες για τη βιομηχανία της (σιδηρομετάλλευμα, ύφαντικές ύλες, μέταλλα, πετρέλαιο κ.ά.). 'Εξάγει διάφορα βιομηχανικά προϊόντα (μηχανές, ύφασματα, χημικά προϊόντα). Το εξωτερικό εμπόριο διεξάγεται κυρίως με τις ευρωπαϊκές χώρες και το μεγαλύτερο μέρος του εμπορίου γίνεται με χερσαία μέσα μεταφοράς. Το 'Αμβούργο και η Βρέμη είναι τα μεγαλύτερα εμπορικά λιμάνια της Δυτικής Γερμανίας.

69. 'Η Μεγάλη Βρετανία.

'Ως το 1939 η Μ. Βρετανία ήταν η μεγαλύτερη εμπορική Δύναμη του κόσμου, σήμερα όμως έρχεται μετά τις 'Ην. Πολιτείες και τη Δ. Γερμανία. Εισάγει μεγάλες ποσότητες τροφίμων για τη συντήρηση του μεγάλου αστικού πληθυσμού της και τεράστιες ποσότητες από διά-

φορες πρώτες ύλες για τή βιομηχανία της. Ξεάγει γαιάνθρακα και βιομηχανικά προϊόντα. Μεγάλο μέρος του εξωτερικού εμπορίου διεξάγεται με τα μέλη τής Βρετανικής Κοινοπολιτείας και τις παλιές βρετανικές αποικίες. Τό Λονδίνο είναι ένα από τά μεγαλύτερα εμπορικά λιμάνια του κόσμου.

70. Ἡ Γαλλία.

Ἡ Γαλλία είναι μία μεγάλη εμπορική δύναμη, πού έχει ἄφθονο γεωργικό πλοῦτο, μεγάλη βιομηχανία και πολλά κεφάλαια. Εἰσάγει λίγα εἶδη διατροφῆς ἀπό τίς τροπικές χῶρες, κυρίως ὅμως εἰσάγει πρώτες ύλες για τή βιομηχανία της (μέταλλα, ὑφαντικές ὕλες, πετρέλαιο κ.ἄ.). Ξεάγει βιομηχανικά προϊόντα και εἶδη πολυτελείας. Τό γαλλικό ἐμπόριο διεξάγεται με τίς εὐρωπαϊκές χῶρες και τίς παλιές γαλλικές ἀποικίες. Ἡ Μασσαλία και ἡ Χάβρη είναι τά μεγαλύτερα εμπορικά λιμάνια τής Γαλλίας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 32

1973. Τό ἐξωτερικό ἐμπόριο τῶν μεγαλύτερων εμπορικῶν χωρῶν
(ἐκατομύρια δολλάρια)

Χῶρες	Εἰσαγωγές	Ἐξαγωγές	Διαφορά ἰσοζυγίου
Ἡν. Πολιτείες	68.656	70.223	+ 1.567
Δ. Γερμανία	55.499	68.571	+ 13.072
Μ. Βρετανία	38.846	30.535	— 8.311
Ἰαπωνία	38.314	36.930	— 1.384
Γαλλία	36.987	35.565	— 1.422
Ἰταλία	27.797	22.224	— 5.573
Ὀλλανδία	23.835	24.059	+ 224
Καναδάς	23.302	25.301	+ 1.999
Βέλγιο	21.925	22.456	+ 531
Ρωσία	21.108	21.462	+ 354
Ἑλβετία	11.626	9.472	— 2.154
Σουηδία	10.628	12.198	+ 1.570
Τσεχοσλοβακία	7.854	6.035	— 1.819
Ἀ. Γερμανία	7.854	7.520	— 334
Πολωνία	7.814	6.374	— 1.440
Αὐστραλία	6.802	9.389	+ 2.587
Κόσμος	587.400	574.200	

71. Άλλα μεγάλα κέντρα διεθνούς εμπορίου.

Στήν Εύρώπη μεγάλα κέντρα διεθνούς εμπορίου είναι ή Ίταλία, ή Όλλανδία, τό Βέλγιο, ή Έλβετία καί ή Σουηδία.

Ό Καναδάς έγινε μία μεγάλη εμπορική Δύναμη, γιατί έχει άφθονο γεωργικό, δασικό καί ορυκτό πλοῦτο καί μεγάλη βιομηχανία πού αναπτύσσεται γρήγορα. Η Ίαπωνία κατέχει εξαιρετική θέση ανάμεσα στίς μεγάλες εμπορικές Δυνάμεις τοῦ κόσμου. Εισάγει εἶδη διατροφῆς γιά τό μεγάλο πληθυσμό της καί πρῶτες ύλες γιά τή βιομηχανία της. Έξάγει άλιευτικά προϊόντα καί μεγάλη ποικιλία από βιομηχανικά προϊόντα.

72. Τό σύγχρονο διεθνές εμπόριο.

Σήμερα τό διεθνές εμπόριο χαρακτηρίζεται από τό διαχωρισμό τοῦ κόσμου σέ δύο μεγάλες αυτόνομες αγορές. Στή μία αγορά ανήκουν ή Ρωσία, οί χῶρες τῆς Άνατολικῆς Εύρώπης καί ή Κίνα καί στήν ἄλλη αγορά ανήκει ὁλόκληρος ὁ ὑπόλοιπος κόσμος. Οί εμπορικές συναλλαγές μεταξύ αὐτῶν τῶν δύο αγορῶν ὑπάγονται ἀκόμα σέ ὀρισμένους περιορισμούς. Τά τελευταία ὁμως χρόνια καταβάλλονται πολλές προσπάθειες, γιά νά διευρυνθοῦν οί εμπορικές συναλλαγές μεταξύ τῶν διαφόρων χωρῶν τοῦ κόσμου καί νά ἀποκατασταθεῖ τέλεια ἐλευθερία στά ρεύματα τοῦ διεθνούς εμπορίου.

ΟΙ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ

73. Η σημασία τῶν συγκοινωνιῶν.

Κάθε κοινωνία ἀνθρώπων ζεῖ μέσα σέ περιβάλλον μέ διαφορετικό φυσικό πλοῦτο καί βρίσκεται σέ διαφορετικό βαθμό τεχνικοῦ πολιτισμοῦ. Σήμερα καμιά πολιτισμένη χώρα δέν παράγει καθετί πού καταναλώνει καί δέν μπορεῖ νά καταναλώσει ὅλα ὅσα παράγει. Γι' αὐτό εἶναι ἀνάγκη νά γίνεται ἐντατική ἀνταλλαγή τῶν προϊόντων. Η εὐκολη μεταφορά κατορθώθηκε, ὅταν κατασκευάσθηκαν καί συντομεύτηκαν οί ἀποστάσεις. Η σύγχρονη οἰκονομική μορφή τοῦ κόσμου γεννήθηκε ἀπό τή μεταβολή πού προκάλεσαν στά μεταφορικά μέσα ὁ ἀτμός, τό πετρέλαιο καί ὁ ἠλεκτρισμός. Σήμερα ὁλόκληρη ή ὑφήλιος ἀποτελεῖ ἕναν τεράστιο ὄργανισμό, πού ὅλα τά μέρη του βρίσκονται σέ ἀμοι-

βαία εξάρτηση. Μιά μεταβολή που συμβαίνει σε μία χώρα, έχει αντίχτυπο σε άλλες χώρες. "Όλες σχεδόν οι χώρες υψώνουν δασμολογικά τείχη, αν και κάθε χώρα είναι ειδικευμένη ή τείνει να ειδικευτεί σε όρισμένη παραγωγή και, επομένως, έχει απόλυτη ανάγκη από τη συνδρομή πολλών άλλων χωρών. 'Ο σύγχρονος πολιτισμός επιβάλλει στους λαούς μία έντατική ανταλλαγή οικονομικών αγαθών και ιδεών (έπιστημονικές και τεχνικές κατακτήσεις, γράμματα, τέχνες κ.ά.).

I. ΧΕΡΣΑΙΕΣ ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ

74. Οι οδικές μεταφορές.

Κατά τα τελευταία χρόνια αυξήθηκαν πάρα πολύ οι οδικές μεταφορές, επειδή γενικεύτηκε η χρήση του αυτοκινήτου. "Όλες οι χώρες συγχρονίζουν τα παλιά οδικά τους δίκτυα και κατασκευάζουν καινούριους συγχρονισμένους δρόμους (αυτοκινητόδρομοι), για να κυκλοφορούν εύκολα τα αυτοκίνητα. Τα έθνικά οδικά δίκτυα συνδέθηκαν κι έτσι πάνω στις ηπείρους σχηματίστηκαν διεθνή οδικά δίκτυα, που επιτρέπουν στο αυτοκίνητο να διασχίσει ολόκληρες ηπείρους (π.χ. από τη Στοκχόλμη μπορεί να φτάσει στην Αθήνα ή στον Περσικό κόλπο). Τό αυτοκίνητο μπήκε σε όλες τις νέες και τις καθυστερημένες χώρες και πολλαπλασίασε κατά πολύ τις εμπορικές συναλλαγές. 'Η διαρκώς μεγαλύτερη χρησιμοποίηση του αυτοκινήτου ως μεταφορικού μέσου πραγματοποιεί σήμερα μία metamorphωση του κόσμου, πολύ πιο γρήγορη και πολύ μεγαλύτερης σημασίας από εκείνη που προκάλεσε ο σιδηρόδρομος τον περασμένο αιώνα. Τό μεγαλύτερο οδικό δίκτυο του κόσμου είναι στις 'Ην. Πολιτείες και αποτελεί περίπου τό μισό από τό παγκόσμιο οδικό δίκτυο. Πάνω σ' αυτό τό οδικό δίκτυο κυκλοφορούν 123 εκατομμύρια αυτοκίνητα (δηλαδή τά 42% των αυτοκινήτων που κυκλοφορούν σε όλο τον κόσμο (πίνακας 33).

75. Οι σιδηροδρομικές μεταφορές.

Παρά τή μεγάλη εξάπλωση του αυτοκινήτου ό σιδηρόδρομος εξακολουθεί να έχει εξαιρετική σημασία, για τις χερσαίες μεταφορές, γιατί μεταφέρει πολλούς επιβάτες και μεγάλες ποσότητες εμπορευμάτων. 'Από τή σύνδεση των εθνικών δικτύων διαμορφώθηκαν οι μεγάλες διεθνείς σιδηροδρομικές γραμμές. Στή Β. 'Αμερική υπάρχουν

ΠΙΝΑΚΑΣ 33

1973. Ἡ κυκλοφορία αὐτοκινήτων
(χιλιάδες οχήματα)

Ἡν. Πολιτείες	123.312
Ἰαπωνία	24.630
Δ. Γερμανία	17.673
Γαλλία	17.172
Μ. Βρετανία	15.595
Ἰταλία	14.932
Καναδάς	10.078
Αὐστραλία	5.583
Ἰσπανία	4.727
Βραζιλία	3.878
Ὀλλανδία	3.575
Βέλγιο	2.670
Σουηδία	2.667
Ἄν. Γερμανία	2.032
Παγκόσμια κυκλοφορία	
295,3 ἑκατομύρια αὐτοκίνητα	

τά 40% τῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν ὅλου τοῦ κόσμου καί στή Δυτική καί Κεντρική Εὐρώπη καί τό δυτικό τμήμα τῆς Ρωσίας ὑπάρχουν τά 30%. Τά μεγαλύτερα ἐθνικά δίκτυα ἔχουν οἱ Ἡν. Πολιτείες, ἡ Ρωσία, ὁ Καναδάς, ἡ Γερμανία, ἡ Γαλλία καί ἡ Μ. Βρετανία. Ἡ μεγαλύτερη μεταφορά ἐμπορευμάτων μέ σιδηροδρόμους γίνεται στή Ρωσία, τίς Ἡν. Πολιτείες, τόν Καναδά, τήν Ἰνδία καί τήν Πολωνία (πίνακας 34), ἐνῶ ἡ μεταφορά ἐπιβατῶν εἶναι μεγαλύτερη στήν Ἰαπωνία, τή Ρωσία καί τήν Ἰνδία.

Οἱ μεγάλες ἡπειρωτικές σιδηροδρομικές γραμμές. Στό βόρειο ἡμισφαίριο ὑπάρχουν σιδηροδρομικές γραμμές πού διασχίζουν ὁλόκληρες ἡπείρους.

α) Στήν Εὐρώπη ὑπάρχει ἓνα τέλειο διεθνές δίκτυο σιδηροδρομικῶν γραμμῶν, πού συνδέει ὅλες τίς χῶρες τῆς Εὐρώπης. Ἄξονες αὐτοῦ τοῦ δικτύου εἶναι δύο μεγάλες διεθνεῖς σιδηροδρομικές γραμμές. Ἡ μιά γραμμή, ἔχει διεύθυνση ἀπό ΝΔ πρὸς ΒΑ, ἀρχίζει ἀπό τή Λισσαβώνα καί καταλήγει στή Μόσχα. Ἡ δεύτερη γραμμή ἔχει διεύθυνση

από ΒΔ προς ΝΑ, αρχίζει από το Λονδίνο και καταλήγει στην Κωνσταντινούπολη. Αυτές οι δύο κεντρικές διεθνείς γραμμές έχουν πολλές μεγάλες διακλαδώσεις που καταλήγουν σε διάφορες χώρες (π.χ. στην Ίταλία, στην Έλλάδα, στη Σκανδιναβία, την Αίγυπτο).

β) Στην **Άσία** δέν υπάρχει διεθνές δίκτυο. Ο υπερσιβηρικός σιδηρόδρομος είναι η μεγαλύτερη σε μήκος σιδηροδρομική γραμμή του κόσμου (8.684 km) και συνδέει την Ευρώπη με την Άπω Ανατολή (Μόσχα - Βλαδιβοστόκ). Μεγάλες διακλαδώσεις του υπερσιβηρικού καταλήγουν στο Τουρκεστάν και την Κίνα. Μεγάλα τοπικά δίκτυα υπάρχουν στην Κίνα και την Ίνδία. Το όροπέδιο του Ίράν διασχίζεται από μία γραμμή, που συνδέει τις άκτες της Κασπίας (Μπεντέρ Σάχ) με τις άκτες του Περσικού Κόλπου (Μπεντέρ Σαπούρ).

ΠΙΝΑΚΑΣ 34

1974. Οι σιδηροδρομικές μεταφορές

A. Μεταφορές επιβατών (δισεκατομμύρια χιλιομετρικοί επιβάτες)*		B. Μεταφορές φορτίων (δισεκατομμύρια χιλιομετρικοί τόνοι)*	
Ίαπωνία	325	Ρωσία	3.098
Ρωσία	306	Ήν. Πολιτείες	1.247
Ίσπανία	16	Καναδάς	202
Γαλλία	47	Ίνδία	120
Δ. Γερμανία	41	Πολωνία	116
Πολωνία	40	Γαλλία	77
Ίταλία	38	Δ. Γερμανία	69
Μ. Βρετανία	36	Σουηδία	20
Ά. Γερμανία	21	Ν. Αφρική	60
Ρουμανία	21	Ίαπωνία	54
Γιουγκοσλαβία	10	Ρουμανία	57
Ήν. Πολιτείες	17	Ά. Γερμανία	53

* Γιά νά συγκρίνουμε τίς σιδηροδρομικές μεταφορές, χρησιμοποιούμε τό γινόμενο τών επιβατών ή τών φορτίων που μεταφέρθηκαν επί τήν αντίστοιχη απόσταση που διανύθηκε, δηλαδή:

επιβάτες × χιλιόμετρα και τόνοι × χιλιόμετρα.

Τό γινόμενο αυτό λέγεται χιλιομετρικοί επιβάτες και χιλιομετρικοί τόνοι.

γ) Στη **Βόρεια 'Αμερική** υπάρχουν δύο συστήματα μεγάλων σιδηροδρομικών γραμμών. Το ένα σύστημα αποτελείται από τις γραμμές που συνδέουν τις άκτές του 'Ατλαντικού με τις άκτές του Ειρηνικού. Υπάρχουν δύο τέτοιες γραμμές στον Καναδά και ξι στις 'Ην. Πολιτείες. Το δεύτερο σύστημα αποτελείται από τις γραμμές που διευθύνονται από Βορρά προς Νότο. Έτσι στη Β. 'Αμερική διαμορφώθηκε το πυκνότερο σιδηροδρομικό δίκτυο του κόσμου.

δ) Στη **Νότια 'Αμερική** υπάρχουν δύο μεγάλες σιδηροδρομικές γραμμές κατά μήκος των άκτων του 'Ατλαντικού και του Ειρηνικού. Μεγάλη σημασία έχει ο σιδηρόδρομος Μπουένος Άιρες - Βαλπαράϊσο, που διασχίζει τις Άνδεις ανεβαίνοντας σε ύψος 3.145 μέτρα.

ε) Στην **Αυστραλία** υπάρχουν πολλά τοπικά δίκτυα, που είναι ασύνδετα, γιατί οι γραμμές έχουν διαφορετικό πλάτος. Ίδιαίτερη σημασία έχουν οι γραμμές: Σύδνεϋ - Πέρθ και Σύδνεϋ - Πόρτ Ντάρβιν.

στ) Στην **'Αφρική** υπάρχουν τοπικά δίκτυα, που άκόμα παραμένουν ασύνδετα.

II. ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ ΜΕ ΠΛΩΤΑ ΜΕΣΑ

76. Οί μεταφορές σέ ποταμούς.

Οί πλωτοί ποταμοί και οί διώρυγες αποτελοϋν σπουδαιότατο στοιχείο για τήν οικονομική ανάπτυξη μιās χώρας. Λίγοι όμως ποταμοί είναι τέλειες ύγρες λεωφόροι, γιατί ή παγώνουν για πολλούς μήνες (Ρωσία, Σιβηρία, Καναδάς) ή έχουν καταρράκτες (Κόγγος, Ζαμβέζης, Μεκόγκ) ή έχουν μεγάλες πλημμύρες (Μισσισιπιής) ή έχουν έλώδεις δχθες ('Αμαζόνιος). Τήν ωραιότερη πλωτή λεωφόρο αποτελεί ό Γιάγκ - Τσέ - Γιάγκ, που είναι πλωτός σέ μήκος 2.800 χιλιόμετρα από τις έκβολές του. Ώς τό Χανκόου (900 km από τή θάλασσα) φτάνουν πλοία που έχουν βύθισμα 5 μέτρα.

Στήν Εϋρώπη μεγάλοι πλωτοί δρόμοι είναι κατά σειρά ό Ρήνος, ό Βόλγας και ό Δούναβης. Στη Β. 'Αμερική είναι ό Μισσισιπιής, ό Μεγάλες Λίμνες, ό 'Αγιος Λαυρέντιος και ό 'Οχάϊο. Στη Ν. 'Αμερική είναι ό Ρίο - ντέ - λά - Πλάτα. Παρά τήν τεράστια ανάπτυξη των σιδηροδρόμων, οί ποταμοί και οί διώρυγες εξακολουθοϋν νά είναι πολύτι-

μοι δρόμοι, που χρησιμοποιούμε κυρίως για τη μεταφορά προϊόντων που έχουν μεγάλο βάρος και μικρή τιμή.

77. Οί θαλάσσιες μεταφορές.

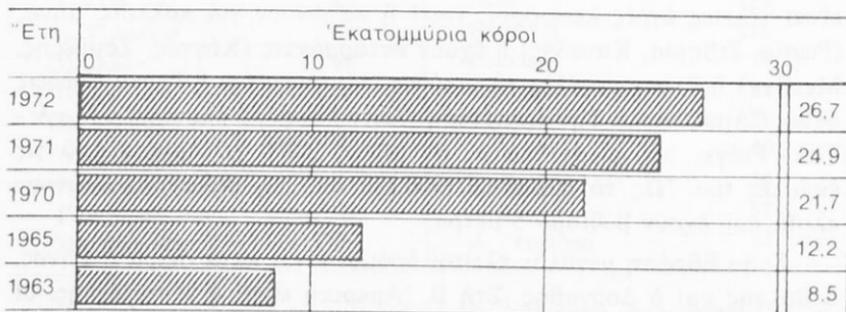
Τό μεγαλύτερο μέρος του διεθνούς εμπορίου διεξάγεται με θαλάσσιες μεταφορές. Τά σύγχρονα πλοία χρειάζονται λιμάνια ευρύχωρα, βαθιά και εφοδιασμένα με διάφορες εγκαταστάσεις (για τη γρήγορη φόρτωση και εκφόρτωση, τόν άνεφοδιασμό σέ καύσιμα και για έπισκευές). Γι' αυτό ή μεγάλη ναυτιλιακή κίνηση έχει συγκεντρωθεί σέ όρισμένα λιμάνια, που έγιναν τά μεγαλύτερα κέντρα τών θαλάσσιων μεταφορών. Οί μεγάλες γραμμές τής ναυσιπλοΐας είναι οί έξής:

α) Οί γραμμές του Β. Άτλαντικού, που συνδέουν τούς μεγάλους λιμένες τής Δ. Ευρώπης μέ τά λιμάνια του Καναδά και τών Ήν. Πολιτειών. Άπό τή θάλασσα τής Μάγλης ως τίσ εκβολές του Άγίου Λαυρέντιου και τή Νέα Ύόρκη εκτείνεται ή πιό πολυσύχναστη θάλασσα λεωφόρος του κόσμου.

β) Οί γραμμές που άπό τή Δ. Ευρώπη οδηγούν προς τήν Κεντρική Άμερική, τή διώρυγα του Παναμά, τή Βραζιλία, τήν Άργεντινή, τή Δ. και Ν. Άφρική.

γ) Οί γραμμές τής Μεσογείου και του Ίνδικου ώκεανού, που καταλήγουν στά λιμάνια τής Άν. Άφρικής, τών Ίνδιών, τής Ίνδονησίας, τής Άπω Άνατολής και τής Αύστραλίας.

δ) Οί γραμμές του Ειρηνικού, που συνδέουν τά δυτικά λιμάνια

Σχ. 4. Αύξηση τών θαλάσσιων μεταφορών συνεπάγεται αύξηση τών ναυπηγήσεων (ναυπηγία 1963-1972).

του Καναδά και των Ἡν. Πολιτειῶν μέ τά λιμάνια τῆς Ἰαπωνίας, τῆς Κίνας, τῆς Αὐστραλίας καί τῆς Νέας Ζηλανδίας.

ε) Οἱ γραμμές τῶν θαλασσῶν τῆς Κίνας.

78. Οἱ διεθνεῖς διώρυγες.

α) Ἡ διώρυγα τοῦ Σουέζ. Ἡ διάνοιξη τῆς διώρυγας (1859 - 1869) ὀφείλεται στόν Λεσέψ. Ἡ διώρυγα ἔχει μήκος 168 km, βάθος 12 m καί πλάτος 100 m. Οἱ ἀμμώδεις ὄχθες τῆς διώρυγας εὐκόλα πέφτουν καί γι' αὐτό σχεδόν διαρκῶς γίνεται ἐκχωμάτωση. Τά πλοῖα περνοῦν τή διώρυγα σέ 14 ὥρες. Ἡ διώρυγα τοῦ Σουέζ ἔχει πολύ μεγάλη στρατηγική καί οἰκονομική σημασία. Κάθε χρόνο περνοῦν ἀπό τή διώρυγα πάνω ἀπό 15 χιλιάδες πλοῖα, πού ἡ χωρητικότητά τους ξεπερνᾷ τά 100 ἑκατομμύρια κόρους.

β) Ἡ διώρυγα τοῦ Παναμᾶ. Ἡ διάνοιξη τῆς διώρυγας τοῦ Παναμᾶ ἐπιχειρήθηκε ἀπό τόν Λεσέψ. (1883), ἡ κατασκευή τῆς ὅμως ὀφείλεται ἀποκλειστικά στίς Ἡν. Πολιτεῖες (1904 - 1914). Ἡ διώρυγα τοῦ Παναμᾶ δέν εἶναι ἰσόσταθμη. Μέ σύστημα δεξαμενῶν, πού βρίσκονται σέ διαφορετικά ὕψη, τά πλοῖα ἀνεβαίνουν στήν τεχνητή λίμνη Γκατόν, πού εἶναι σέ ὕψος 28 m πάνω ἀπό τήν ἐπιφάνεια τῆς θάλασσας καί μέ σύστημα δεξαμενῶν κατεβαίνουν. Ἡ διώρυγα ἔχει μήκος 79 km καί βάθος 13 m. Τά πλοῖα περνοῦν τή διώρυγα σέ 7 ὥρες. Ἡ διώρυγα τοῦ Παναμᾶ δέν ἔχει τή διεθνή σημασία πού ἔχει ἡ διώρυγα τοῦ Σουέζ. Κάθε χρόνο περνοῦν ἀπό τή διώρυγα περίπου 6 χιλιάδες πλοῖα, πού ἡ χωρητικότητά τους φτάνει τά 30 ἑκατομμύρια κόρους.

γ) Ἄλλες μικρότερες διώρυγες εἶναι ἡ διώρυγα τοῦ Κιέλου καί ἡ διώρυγα τῆς Κορίνθου.

79. Οἱ μεγαλύτεροι ἐμπορικοί στόλοι.

Ὅλες οἱ μεγάλες βιομηχανικές χῶρες δημιούργησαν μεγάλους ἐμπορικούς στόλους, γιά νά ἐξυπηρετήσουν τό ἐμπόριό τους. Μερικές ὅμως χῶρες, πού δέν εἶναι μεγάλες βιομηχανικές χῶρες (Ἑλλάδα, Νορβηγία) ἐκμεταλλεύτηκαν τή ναυτική τους παράδοση καί δημιούργησαν ἐμπορικούς στόλους, πού ἐξασφαλίζουν μεγάλα κέρδη. Σήμερα περίπου τό ἕνα πέμπτο τοῦ διεθνοῦς ἐμπορικοῦ στόλου ταξιδεύει μέ τή σημαία τῆς Λιβερίας καί τοῦ Παναμᾶ, γιά νά ἀποφεύγει τίς διεθνεῖς συμβάσεις ἐργασίας καί ὀρισμένες οἰκονομικές καί ἠθικές ἐθνι-

ΠΙΝΑΚΑΣ 35

1975. ΟΙ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΟΙ ΕΜΠΟΡΙΚΟΙ ΣΤΟΛΟΙ
 (χωρητικότητα σε χιλιάδες κόρους)

Χώρες	Όλική χωρητικότητα	Πετρελαιοφόρα
Λιβερία	65.820	41.584
Ίαπωνία	39.740	17.516
Μ. Βρετανία	33.157	33.157
Νορβηγία	26.154	13.387
Έλλάδα	22.527	8.295
Ρωσία	19.236	3.713
Ένν. Πολιτείες	14.587	5.167
Παναμάς	13.667	5.530
Ίταλία	10.137	4.061
Γαλλία	10.746	6.938
Δ. Γερμανία	8.517	2.725
Σουηδία	7.486	3.033
Όλλανδία	5.679	2.637
Ίσπανία	5.433	2.556
Δανία	4.478	2.161
Κόσμος	342.184	150.057

κές υποχρεώσεις. Στόν πίνακα 35 αναφέρονται οί μεγαλύτεροι έμπορικί στόλοι καί οί μεγαλύτεροι στόλοι πετρελαιοφόρων πλοίων (τάνκερ).

III. ΕΝΑΕΡΙΕΣ ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ
80. Ή αεροπορική συγκοινωνία.

Τό αεροπλάνο έγινε ασύγκριτο μεταφορικό μέσο, γιατί είναι ταχύτατο καί δέν επηρεάζεται από τούς φυσικούς όρους τής επιφάνειας του έδάφους (βουνά, λίμνες, ποταμοί, θάλασσες, έρημοι, οικισμοί κ.λ.). Ή ύπεροχή του αεροπλάνου φαίνεται, όταν συγκρίνουμε τή διάρκεια ταξιδιών σε μεγάλες αποστάσεις. Έτσι μέ τό αεροπλάνο μέσα σε λίγες ώρες πηγαίνουμε από τήν Άθήνα στη Νέα Ύόρκη, ένω μέ τό πλοίο θά χρειάζόμαστε έντεκα μέρες. Τό αεροπλάνο είναι ακριβό μεταφορικό μέσο καί γι' αυτό χρησιμοποιείται κυρίως γιά νά μεταφέ-

ρει επιβάτες και έμπορεύματα πού έχουν μικρό βάρος και μεγάλη αξία. Σήμερα όλες οι χώρες έχουν έθνικά αεροπορικά δίκτυα, πού επεκτείνονται και σε άλλες χώρες. Οι μεγάλες αεροπορικές εταιρίες έχουν έναέρια δίκτυα πού απλώνονται σε πολλές ηπείρους. Οι έναέριες μεταφορές συνεχώς αυξάνονται. Υπολογίζουν ότι η πολιτική αεροπορία μεταφέρει κάθε έτος περίπου 100 έκατομμύρια επιβάτες. Τό ένα τέταρτο τών παγκόσμιων αεροπορικών μεταφορών διενεργείται στό έσωτερικό δίκτυο τών Ήν. Πολιτειών (πίνακας 36). Μεγάλο έσωτερικό έναέριο δίκτυο έχει και η Ρωσία (πάνω από 250 γραμμές). Οι μεγάλες διεθνείς αεροπορικές γραμμές καθορίζονται από τις πολιτικές και οικονομικές επιδιώξεις τών διαφόρων χωρών.

81. Οι μεγάλες γραμμές τών έναέριων μεταφορών.

Σήμερα τό διεθνές δίκτυο τών αεροπορικών συγκοινωνιών είναι πυκνότατο. Ορισμένες μεγάλες εταιρίες έχουν αναπτύξει πολύ μεγάλα διεθνή αεροπορικά δίκτυα, πού καθένα από αυτά έχει τεράστιο μήκος. Οι διεθνείς αεροπορικές γραμμές συνδέουν τις μεγάλες πόλεις όλου του κόσμου.

ΠΙΝΑΚΑΣ 36
1973. Οι αεροπορικές μεταφορές

Χώρες	Ήποστάσεις πού διανύθηκαν (έκατομ. χιλιόμετρα)	Ήπιβάτες πού μεταφέρθηκαν (χιλιάδες)
Ήν. Πολιτείες	550	18.270
Μ. Βρετανία	315	12.580
Γαλλία	167	6.285
Δ. Γερμανία	139	4.360
Ήταλία	109	3.875
Ήλλανδία	94	3.350
Ήλβετία	81	3.960
Ήσπανία	76	3.855
Βέλγιο	46	1.545
Σουηδία	38	1.515
Ρωσία	—	1.365
Κόσμος	2.800	96.000

IV. ΜΕΤΑΔΟΣΗ ΤΗΣ ΣΚΕΨΕΩΣ

82. Οί τηλεπικοινωνίες.

Γιά τή μετάδοση τῆς ἀνθρώπινης σκέψεως ἔχουν καταργηθεῖ οἱ ἀποστάσεις. Ἡ ἐνσύρματη τηλεπικοινωνία περιβάλλει ὀλόκληρο τόν πλανήτη μας μέ ἓνα πυκνό δίκτυο ἀπό σύρματα. Τό δίκτυο αὐτό εἶναι συνεχές καί διακλαδίζεται μέσα στίς θάλασσες μέ ὑποβρύχια καλώδια. Ἡ Μ. Βρετανία διαθέτει πέντε μεγάλες ὁμάδες ἀπό ὑποβρύχια καλώδια πού ἔχουν πάρα πολλές διακλαδώσεις. Αὐτές καταλήγουν σέ ὅλα τά μεγάλα κέντρα τοῦ κόσμου. Μικρότερα ὑποβρύχια καλώδια διαθέτουν οἱ Ἡν. Πολιτεῖες, ἡ Γαλλία, ἡ Ἰταλία, ἡ Δ. Γερμανία καί ἡ Ἰαπωνία.

Κατά τίς τελευταῖες δεκαετίες ἀναπτύχθηκε ραγδαῖα ἡ ραδιοτηλεπικοινωνία, δηλαδή ἡ ἀσύρματη τηλεγραφία, τηλεφωνία καί τηλεφωτογραφία. Σήμερα ἐφαρμόζεται ἡ αὐτόματη ραδιοτηλεφωνική σύνδεση ἀνθρώπων πού βρίσκονται σέ διαφορετικές ἡπείρους (π.χ. Ἄ-

ΠΙΝΑΚΑΣ 37

1972. Τά τηλέφωνα σέ μερικές χώρες

Χώρες	Ἀριθμός συσκευῶν (χιλιάδες)	Συσκευές κατά 100 κατοίκους
Ἡν. Πολιτεῖες	131.100	63
Ἰαπωνία	34.000	32
Μ. Βρετανία	17.600	31
Δ. Γερμανία	16.500	27
Ρωσία	13.200	5
Ἰταλία	11.300	21
Καναδάς	11.000	50
Γαλλία	10.300	20
Ἰσπανία	5.700	16
Σουηδία	4.700	58
Αὐστραλία	4.400	34
Ὀλλανδία	4.000	30
Ἑλβετία	3.400	54
Ἑλλάδα	1.440	16
Κόσμος	312.900	8,2

θήνα - Νέα Υόρκη, Λονδίνο - Σύδνεϋ κ.λ.). Η ραδιοτηλεπικοινωνία εξυπηρετείται και από ειδικούς τεχνητούς δορυφόρους της Γης.

Τό τηλέφωνο χρησιμοποιείται για τίς άστικές και υπεραστικές συνδιαλέξεις. Σέ όλο τόν κόσμο τό 1932 λειτουργούσαν 33 έκατομμύρια τηλέφωνα, ένώ τό 1972 έφτασαν τά 313 έκατομμύρια. Άπό αυτά 131 έκατομμύρια άντιστοιχούν στίς Ήν. Πολιτείες (πίνακας 37). Η χρήση του τηλεφώνου σέ μία χώρα καταφαίνεται από τόν αριθμό των συσκευών πού άναλογούν σέ 100 κατοίκους. Άπό τήν άποψη αυτή στήν πρώτη σειρά έρχονται οί Ήν. Πολιτείες, ή Σουηδία, ή Έλβετία και ό Καναδάς (πάνω από 50 συσκευές κατά 100 κατοίκους).

Γιά τή μεταφορά των ανθρώπων και των έμπορευμάτων οί άποστάσεις διαρκώς μικραίνουν, όσο αυξάνονται οί ταχύτητες των μεταφορικών μας μέσων. Γιά τή μετάδοση όμως τής ανθρώπινης σκέψευς οί άποστάσεις έχουν έκμηδενιστεί.

V. ΔΙΕΘΝΗΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

83. Ο διεθνής τουρισμός.

Η ύψωση του βιοτικού επιπέδου των λαών και ή ανάπτυξη των μέσων συγκοινωνίας συντέλεσαν στό νά αναπτυχθεί μία ζωνρή τουριστική κίνηση. Μέσα στα όρια καθεμιάς χώρας έχει αναπτυχθεί ό **έσωτερικός τουρισμός**. Άλλά για τήν εθνική οικονομία μιās χώρας ιδιαίτερη σημασία έχει ό **διεθνής τουρισμός**, δηλαδή ή είσοδος στή χώρα «έπισκεπτών» πού προέρχονται από άλλες χώρες. Οί ξένοι, πού έρχονται στή χώρα, παραμένουν μία μέρα ή και περισσότερο, όχι για εργασία, αλλά για λόγους υγείας, για διασκέδαση, για έπίσκεψη αρχαιολογικών τόπων ή φυσικών τοπίων, για εκτέλεση ή παρακολούθηση καλλιτεχνικών εκδηλώσεων, για έπιστημονικές ή άλλες μελέτες κ.λ. Η είσοδος σέ μία χώρα πολλών τουριστών άσκει ευεργετική επίδραση στήν οικονομία τής χώρας, για τούς έξης λόγους:

- α) προκαλεί τήν είσοδή ξένου συναλλάγματος, πού καλύπτει μέρος του έλλείμματος του έμπορικού ίσοζυγίου και
- β) δημιουργεί άπασχόληση σέ μεγάλες ομάδες κατοίκων τής χώρας.

Γιά νά αναπτυχθεί σέ μία χώρα διεθνής τουριστική κίνηση, χρειά-

ΠΙΝΑΚΑΣ 38

1974. Τά μεγάλα κέντρα του διεθνούς τουρισμού
(Αριθμός τουριστών σε χιλιάδες)

Καναδάς	13.759
Ίσπανία	30.343
Α. Γερμανία	17.320
Σκανδιναβία	15.000
Ήν. Πολιτείες	14.123
Ίταλία	12.442
Αύστρια	10.886
Γαλλία	9.838
Άγιος Δομίνικος	9.480
Μ. Βρετανία	7.935
Δ. Γερμανία	6.951
Βέλγιο	7.477
Έλβετία	6.228
Γιουγκοσλαβία	5.458
Έλλάδα	1.956

ζονται πολλές προσπάθειες, δηλαδή διαφημίσεις, πληρέστατο δίκτυο συγκοινωνιών, συγχρονισμένες ξενοδοχειακές εγκαταστάσεις, ειδικά περίπτερα (ξενώνες) σε όρισμένες περιοχές, διαμορφώσεις σε μεγάλες έκτασεις βουνών και ακτών, οργάνωση κέντρων ψυχαγωγίας κ.ά. Τα δύο μεγαλύτερα κέντρα του διεθνούς τουρισμού είναι ο Καναδάς και η Ίσπανία (πίνακας 38).

ΟΙ ΜΕΓΑΛΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ

84. Οι Μεγάλες Δυνάμεις.

Στό σημερινό κόσμο όρισμένες χώρες υπερέχουν πάρα πολύ από τις άλλες χώρες και γι' αυτό τις ονομάζουμε **Μεγάλες Δυνάμεις**. Το κύριο γνώρισμα των Μεγάλων Δυνάμεων είναι η τεράστια οικονομική ισχύς τους, που εξασφαλίζει και τη μεγάλη στρατιωτική ισχύ τους. Η εξέλιξη μιās χώρας σε Μεγάλη Δύναμη οφείλεται σε όρισμένα αίτια, που δέν είναι άκριβως τά ίδια για όλες τις Μεγάλες Δυνάμεις. Η οικονομική ζωή μιās Μεγάλης Δυνάμεως είναι πολύ έντονη και χαρακτηρίζεται από τό εξέης φαινόμενα:

- α) μεγάλη ικανότητα παραγωγής·
- β) έντατικές μεταφορές στο έσωτερικό της χώρας·
- γ) μεγάλο έσωτερικό και έξωτερικό εμπόριο·
- δ) ισχυρό και υγιές νόμισμα.

Τό ότι λίγες μόνον χώρες άναδειχτήκαν Μεγάλες Δυνάμεις, αυτό όφείλεται σέ όρισμένους φυσικούς και άνθρώπινους παράγοντες.

85. Παράγοντες γιά τήν εξέλιξη μιās χώρας σέ Μεγάλη Δύναμη.

Γιά νά εξέλιχθει μιá χώρα σέ Μεγάλη Δύναμη, πρέπει νά συντρέξουν όρισμένοι παράγοντες, άπό τούς όποιους οί κυριότεροι είναι οί έξής:

α) **Ή έκταση** τής χώρας δέν παίξει πάντοτε άποφασιστικό ρόλο γιά τήν εξέλιξή της σέ Μεγάλη Δύναμη. Έτσι π.χ. ή Τουρκία σέ έκταση είναι πολύ μεγαλύτερη άπό τή Δ. Γερμανία κι όμως οί Δ. Γερμανία είναι μιá Μεγάλη Δύναμη. Ύπάρχουν όμως και Μεγάλες Δυνάμεις πού έχουν τεράστια έκταση, όπως είναι οί Ήν. Πολιτείες, ή Ρωσία, ό Καναδάς.

β) **Ό πληθυσμός** μιās χώρας, όταν είναι πολύ μέγáλος, άποτελεί στοιχείο ισχύος γι' αυτή τή χώρα, αλλά τό στοιχείο αυτό δέν είναι άρκετό γιά νά άναδείξει τή χώρα Μεγάλη Δύναμη. Έτσι ή Ίνδια έχει πληθυσμό ύπερδιπλάσιο άπό τίς Ήν. Πολιτείες κι όμως οί Ήν. Πολιτείες είναι άσύγκριτα ισχυρότερες άπό τήν Ίνδια.

γ) Μερικές χώρες κατέχουν σήμερα έξαιρετική θέση στον κόσμο, επειδή διέσπειραν ένα σημαντικό άριθμό κατοίκων τους σέ διάφορες άλλες χώρες. Έτσι ή **άποδημία** άποτελέσε στοιχείο, πού άνέδειξε όρισμένες χώρες Μεγάλες Δυνάμεις. Ή κατά μάζες διασπορά των Άγγλων έξω άπό τήν Άγγλία βοήθησε άποτελεσματικά στήν άνάπτυξη του άγγλικού έμπορίου σ' όλο τον κόσμο, στήν κατάκτηση επίκαιρων στρατηγικών σημείων σέ πολλά σημεία τής Γής, και στήν κατάκτηση των περιοχών πού άποτελούν σήμερα τά μέλη τής Βρετανικής Κοινοπολιτείας. Επίσης ή άποδημία των Γερμανών βοήθησε νά άναπτυχθούν μέγáλοι έμπορικοί σύνδεσμοι μεταξύ τής Γερμανίας και των περιοχών, όπου έγκαταστάθηκαν οί Γερμανοί μετανάστες. Αυτοί οί έμπορικοί σύνδεσμοι είναι άκόμα και σήμερα ένα σημαντικό στοιχείο τής οικονομικής και πολιτικής ισχύος τής Γερμανίας. Ή

ἀποδημία ἀπό μιὰ χώρα γίνεται στοιχείο ἰσχύος γι' αὐτὴ τὴ χώρα, ὅταν ἡ ἀποδημία ἐκδηλώνεται ὡς **δύναμη γιὰ ἐξάπλωση** τῶν κατοίκων τῆς χώρας καὶ σύγχρονα συνοδεύεται ἀπὸ ἐξοπλισμὸ **ὕλικου πολιτισμοῦ**. Ἔτσι ἡ ἰαπωνικὴ ἀποδημία, ἂν καὶ σέ ἀριθμὸ ἦταν πολὺ μικρὴ, βοήθησε ὅμως πολὺ περισσότερο στὴν ἐξάπλωση τῆς Ἰαπωνίας, παρά ἡ ὀγκώδης κινεζικὴ ἀποδημία πού δέν συνέβαλε στὴν τόνωση τῆς ἰσχύος τῆς Κίνας. Ἡ ἰαπωνικὴ ἀποδημία μετέφερε δύναμη καὶ στοιχεῖα ὕλικου πολιτισμοῦ, ἐνῶ ἡ κινεζικὴ ἀποδημία μετέφερε φτώχεια καὶ ἀθλιότητα. Οἱ Ἕν. Πολιτεῖες καὶ ἡ Ρωσία εἶναι σήμερα Μεγάλες Δυνάμεις, ἀλλὰ δέν παρουσίασαν στοῦ παρελθόν τό φαινόμενο τῆς ἀποδημίας. Καί στίς δύο ὅμως αὐτές χῶρες παρατηρεῖται ἔντονη ἐξάπλωση τοῦ πληθυσμοῦ τους στίς ἀπέραντες νέες ἐκτάσεις, πού ὑπάρχουν μέσα στά ὅρια τῆς χώρας τους.

δ) Ἡ κατοχὴ **ἀποικιῶν** εἶναι σημαντικό στοιχείο ἰσχύος γιὰ μιὰ χώρα, γιατί ἡ ἀποικία αὐξάνει τὴν ἔκταση καὶ τὸν πληθυσμὸ τῆς χώρας καὶ ἐπιδρᾷ εὐεργετικά στὴν οἰκονομία τῆς χώρας. Ὁ ρόλος τῶν ἀποικιῶν ὑπῆρξε σημαντικὸς ὡς τίς ἀρχές τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα. Ἡ κατοχὴ ἀποικιῶν ἦταν μεγάλο πλεονέκτημα γιὰ μιὰ χώρα, γιατί οἱ ἀποικίες ἦταν τόποι γιὰ προνομιακὴ ἐγκατάσταση τῶν κατοίκων τῆς μητροπόλεως, ἦταν περιοχές γιὰ ἐπικερδὴ τοποθέτηση κεφαλαίων, ἦταν πιστοὶ προμηθευτές φτηνῶν καὶ πολλῶν πρώτων ὑλῶν κι' ἀκόμα ἦταν ἐξασφαλισμένα κέντρα γιὰ τὴν κατανάλωση τῶν προϊόντων τῆς μητροπολιτικῆς βιομηχανίας. Ἀλλὰ ἀπὸ τίς ἀρχές τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα καὶ ἰδιαίτερα μετὰ τό δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο ἡ ἀκαταμάχητη τάση τῶν λαῶν γιὰ αὐτοδιάθεση ἐξαφάνισε τό φαινόμενο τῶν ἀποικιῶν. Ὅρισμένες ὅμως σύγχρονες Μεγάλες Δυνάμεις, ὅπως ἡ Μεγάλῃ Βρετανία, ἡ Γαλλία, τό Βέλγιο, ἡ Ὁλλανδία, κατὰ ἓνα μεγάλο μέρος ὀφείλουν τὴ σημερινὴ ἰσχύ τους στίς μεγάλες καὶ πλούσιες ἀποικίες, πού εἶχαν στὴν κατοχὴ τους μέχρι πρὶν ἀπὸ λίγα ἀκόμα χρόνια. Ἄλλες σύγχρονες Μεγάλες Δυνάμεις, ὅπως οἱ Ἕν. Πολιτεῖες, ἡ Ρωσία, ὁ Καναδὰς δέν εἶχαν στοῦ παρελθόν ἀποικίες, ἔχουν ὅμως στὴν κατοχὴ τους μέσα στά ἔθνικά τους ὅρια μεγάλες ἐκτάσεις νέων χωρῶν. Σ' αὐτές τίς νέες χῶρες διενεργεῖται σήμερα ἓνα καινούριο εἶδος ἀποικισμοῦ.

ε) Ἀπὸ ὅλες τίς προϋποθέσεις, πού ἀπαιτοῦνται γιὰ νά ἐξελιχθεῖ μιὰ χώρα σέ Μεγάλῃ Δύναμη, ἐκείνη πού ἀναμφισβήτητα ἔχει τὴ

μεγαλύτερη σημασία είναι ή κατοχή όρισμένων προϊόντων, πού είναι απαραίτητα για νά εξασφαλιστεί ή σημερινή μορφή τής ζωής. Αυτά τά προϊόντα έχουν σήμερα τή μεγαλύτερη ζήτηση στόν κόσμο, γιατί αυτά εξασφαλίζουν τήν υλική ζωή τών ανθρώπων καί τήν πολεμική δύναμη. Τά προϊόντα αυτά ονομάζονται **βασικά προϊόντα** (ή προϊόντα - κλειδιά) καί αποτελούν άντικείμενο διεθνούς έμπορίου. Είναι τά βασικά υλικά για τίς θεμελιώδεις βιομηχανίες τής ζωής καί του θανάτου, δηλαδή για τίς θεμελιώδεις βιομηχανίες τής ειρηνικής ζωής καί του πολέμου. Οί βιομηχανίες αυτές λέγονται **βασικές βιομηχανίες** (ή βιομηχανίες - κλειδιά).

86. Τά βασικά προϊόντα.

Τά βασικά προϊόντα έχουν σχέση μέ τίς ζωτικές ανάγκες τών πολιτισμένων λαών.

1) Για τή διατροφή τών ανθρώπων είναι απαραίτητα διάφορα προϊόντα. Από αυτά τήν πρώτη θέση έχει τό **σιτάρι**, πού είναι ή βασική ύλη διατροφής για όλόκληρη τή λευκή φυλή. Έπειτα έρχεται τό **ρύζι** μέ τό όποιο συντηρείται τό μεγαλύτερο μέρος τής κίτρινης φυλής. Η ζάχαρη, τό κρέας, τό γάλα καί τά παράγωγά του είναι κι' αυτά βασικά προϊόντα διατροφής για τή λευκή φυλή.

2) Για τήν **ένδυμασία** τών ανθρώπων χρησιμοποιούνται κυρίως δύο βασικές ύφαντικές ύλες, τό **βαμβάκι**, πού έχει φυτική προέλευση καί τό **μαλλί**, πού έχει ζωική προέλευση. Η χώρα πού έχει στήν κατοχή της τίς πηγές παραγωγής τών ύφαντικών ύλων καί τό βιομηχανικό έξοπλισμό για τήν κατεργασία τους, άναμφισβήτητα διαθέτει ένα στοιχείο ισχύος σχετικά μέ τίς άλλες χώρες. Οί καινούριες ύφαντικές ύλες, πού παρασκευάζει ή σύγχρονη χημική βιομηχανία, δέν μόρεσαν νά έλαττώσουν τή σημασία πού έχουν οί παλιές ύφαντικές ύλες, δηλαδή τό βαμβάκι καί τό μαλλί.

3) Ως πηγές **ένέργειας** χρησιμοποιούνται σήμερα ό **λιθάνθρακας** καί ό **λιγνίτης**, τό **πετρέλαιο**, οί **ύδατοπτώσεις** καί τά **γαιαέρια**. Ο λιθάνθρακας έξακολουθεί νά είναι καύσιμη ύλη καί χρησιμοποιείται στίς έστιές άτμομηχανών έργοστασίων, δίνει στή μεταλλουργία τό απαραίτητο κόκ καί είναι θεμελιώδης πρώτη ύλη για τή μεγάλη χημική βιομηχανία. Τό πετρέλαιο είναι περιζήτητη καύσιμη ύλη, πού εξασφα-

λίξει τήν κίνηση τῶν ἀεροπλάνων, τῶν αὐτοκινήτων, τῶν σιδηροδρόμων, τοῦ ἐμπορικοῦ καί πολεμικοῦ στόλου. Ἐπίσης ἀπό τό πετρέλαιον παίρνουμε ἀκόμα καί πάρα πολλά χημικά προϊόντα. Ἡ σημασία τοῦ πετρελαίου γιά τήν ἐξασφάλιση τῆς μορφῆς, πού ἔχει σήμερα ἡ ζωή τῶν λαῶν, διαρκῶς αὐξάνει. Τά κράτη πού ἔχουν στήν κατοχή τους ἤ ἐλέγχουν οἰκονομικά τά κοιτάσματα τοῦ λιθάνθρακα καί τοῦ πετρελαίου, ἀποκοτῶν αὐτόματα μεγάλη ἰσχύ. Στή σύγχρονη ζωή οἱ ὑδατοπτώσεις ἔχουν πολύ μεγάλη σημασία, γιατί ἡ ἐπιστήμη καί ἡ τεχνική μπόρεσαν νά λύσουν τό πρόβλημα τῆς μεταφορᾶς τῆς ἠλεκτρικῆς ἐνέργειας σέ μεγάλη ἀπόσταση ἀπό τόν τόπο πού βρίσκεται τό ὑδροηλεκτρικό ἐργοστάσιο. Ἡ ἐκμετάλλευση τῶν ὑδατοπτώσεων γενικεύεται, τόσο στίς χῶρες πού διαθέτουν λιθάνθρακα καί πετρέλαιον, ὅσο καί στίς χῶρες πού δέν διαθέτουν αὐτά τά δύο πολύτιμα καύσιμα. Οἱ χῶρες τῆς δευτέρας κατηγορίας, μέ τήν ἐκμετάλλευση τῶν ὑδατοπτώσεων, μετριάζουν κατά πολύ τήν ἐξάρτησή τους ἀπό τίς χῶρες πού παράγουν τό λιθάνθρακα καί τό πετρέλαιον. Ἡ νέα μορφή ἐνέργειας, ἡ **πυρηνική ἐνέργεια**, προσδίνει ἐξαιρετική οἰκονομική καί πολεμική ἰσχύ στίς χῶρες πού τήν διαθέτουν.

4) Ἐπίσης **ἀπό τά βιομηχανικά μέταλλα**, τρία εἶναι βασικά στοιχεῖα τῆς ἰσχύος μᾶς χῶρας: ὁ **σίδηρος**, ὁ **χαλκός** καί τό **ἀργίλιο** (ἀλουμίνιον). Οἱ κατασκευές πλοίων, σιδηροδρόμων, ἀεροπλάνων καί τεχνικῶν ἔργων, ἡ οἰκοδομική καί γενικά οἱ μηχανικές κατασκευές τῆς εἰρηνικῆς ζωῆς καί τοῦ πολέμου χρησιμοποιοῦν εὐρύτατα τά παραπάνω τρία μέταλλα. Γιά τή σύγχρονη τεχνική σημαντικά εἶναι καί διάφορα ἄλλα μέταλλα (π.χ. μαγγάνιον, νικέλιον, βολφράμιον κ.ἄ.). Περιζήτητα εἶναι καί τά μέταλλα οὐράνιον καί θόριο.

5) Ἐπίσης **ἀπό τά πολύτιμα μέταλλα** τήν πρώτη θέση ἔχει ὁ **χρυσός**, πού ἐξακολουθεῖ νά συσχετίζεται μέ τά νομισματικά προβλήματα καί ἀποτελεῖ σπουδαῖο ἀντικείμενον διεθνούς ἐμπορίου. Ἡ κατοχή ἢ ὁ οἰκονομικός ἐλεγχος τῶν χρυσοφόρων κοιτασμάτων εἶναι ἕνα στοιχεῖον ἰσχύος γιά μιά χῶρα, γιατί ἡ παραγωγή χρυσοῦ ἰσοδυναμεῖ μέ εἰσροή πλοῦτου σέ αὐτή τή χῶρα. Ὁ λευκός χρυσός καί ὁ ἄργυρος δέν ἔχουν τή μεγάλη σημασία πού ἔχει ὁ χρυσός.

6) Ἐπίσης **ἀπό τή μεγάλη ποικιλία τῶν προϊόντων πού παράγει ἡ χημική βιομηχανία** ὀρισμένα χημικά προϊόντα ἀποτελοῦν σημαντικά στοι-

χεῖρα τῆς ἰσχύος μιᾶς χώρας. Στὴν πρώτη σειρά ἔρχεται τὸ μέταλλο **κάλιο**. Αὐτὸ εἶναι ἀπαραίτητο γιὰ τὴν παραγωγή πλούσιων **χημικῶν λιπασμάτων**, μέ τὰ ὁποῖα πετυχαίνουμε τὴν ποσοτική καὶ ποιοτική βελτίωση τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς. Τὸ κάλιο εἶναι ἀπαραίτητο καὶ σέ ἄλλες χημικὲς βιομηχανίες. Στὴ σύγχρονη ζωὴ σημαντικό ρόλο παίζουν οἱ δύο ἐνώσεις τοῦ ἀζώτου, ἡ ἀμμωνία καὶ τὸ νιτρικὸ ὀξύ. Οἱ ἐνώσεις αὐτές εἶναι βασικά χημικά προϊόντα καὶ παράγονται σέ τεράστιες ποσότητες ἀπὸ τὴ μεγάλη **βιομηχανία τοῦ ἀζώτου**. Αὐτὴ ἀπαιτεῖ ἄφθονο καὶ φτηνὸ ἠλεκτρικὸ ρεῦμα, πού παράγεται σέ μεγάλες θερμοηλεκτρικὲς ἢ ὑδροηλεκτρικὲς ἐγκαταστάσεις. Ἄλλο βασικὸ χημικὸ προϊόν εἶναι τὸ **θεικὸ ὀξύ**, πού λέγεται «ψωμί τῆς χημικῆς βιομηχανίας» καὶ ἔχει ἐξαιρετικὴ σημασία γιὰ πολλοὺς κλάδους τῆς παραγωγῆς. Γιὰ τὴ βιομηχανία τῶν χρωμάτων, τὴν κατεργασία ὑφαντικῶν ὕλων καὶ γενικά γιὰ πολλὰ εἰρηνικὲς καὶ πολεμικὲς ἐφαρμογές τῆς χημείας σπουδαιότατο ρόλο παίζει τὸ **χλώριο**.

7) Ἀπὸ τὸ **φυτικὸ κόσμος** παίρνουμε σήμερα μεγάλη ποικιλία προϊόντων. Στὴν πρώτη γραμμὴ βρίσκεται ἡ **κυτταρίνη**, πού τὴν παίρνουμε κυρίως ἀπὸ τὸ ξύλο. Ἡ κυτταρίνη ἀποτελεῖ τὴ βασικὴ πρώτη ὕλη γιὰ ἓνα μεγάλο πλῆθος βιομηχανιῶν, πού παράγουν διάφορα προϊόντα, ἀπαραίτητα γιὰ τὴ σύγχρονη ζωὴ. Σέ αὐτὰ τὰ προϊόντα ἀνήκουν τὸ χαρτί, οἱ τεχνητὲς ὑφαντικὲς ὕλες, οἱ πλαστικὲς καὶ ἐκρηκτικὲς ὕλες, χρώματα καὶ βερνίκια, φωτογραφικὰ φιλμ, κ.ἄ. **Τὸ βαμβάκι** ἐπίσης εἶναι προϊόν μεγάλης σημασίας, γιατί δίνει τὴν πῖο διαδομένη ὑφαντικὴ ὕλη καὶ τὸ πολὺτιμο βαμβακόλαδο, πού τὸ χρησιμοποιοῦν ὀρισμένες βιομηχανίες. Ἀπὸ τὸ φυτικὸ κόσμος παίρνουμε καὶ τὸ **καουτσούκ**, πού ἀποτελεῖ βασικὸ στοιχεῖο γιὰ τὴ σύγχρονη μορφή τῆς ζωῆς τῶν λαῶν. Ἡ χώρα, πού ἔχει στὴν κατοχὴ τῆς ἢ ἐλέγχει οἰκονομικά τὴν παραγωγή τοῦ καουτσούκ, διαθέτει ἓνα σημαντικό στοιχεῖο ἰσχύος, γιατί τὸ καουτσούκ εἶναι ἀπαραίτητο σέ καιρὸ εἰρήνης καὶ πολυτιμο σέ καιρὸ πολέμου. Γι' αὐτὸ οἱ χῶρες πού δὲν παράγουν φυσικὸ καουτσούκ φρόντισαν νά ἔχουν ἄφθονη παραγωγή συνθετικοῦ καουτσούκ.

8) Βασικὸ προϊόν γιὰ νά διατηρηθεῖ ἡ σημερινὴ μορφή τοῦ ὑλικοῦ πολιτισμοῦ εἶναι τὸ **τσιμέντο**. Αὐτὸ τὸ χρησιμοποιοῦμε στὴ σύγχρονη οἰκοδομική, γιὰ νά κατασκευάζουμε μικρὲς κατοικίες ἢ τερά-

στια οικόδομικά συγκροτήματα. Χάρη στο τσιμέντο διαμορφώθηκε μία καινούρια τεχνική για την κατασκευή των οικοδομών, που γρήγορα αλλάζει τη μορφή των παλιών πόλεων. Το τσιμέντο χρησιμοποιείται επίσης για την κατασκευή των μεγάλων τεχνικών έργων, όπως είναι τα φράγματα, τα λιμενικά έργα, οι γέφυρες, οι δρόμοι, τα αεροδρόμια καθώς και μεγάλα έργα πολεμικής σημασίας. Έτσι το τσιμέντο έγινε η δομική ύλη, που έχει τεράστια σημασία για τη σύγχρονη ζωή.

9) Από το 1945 η επιστήμη έθεσε στη διάθεση της ανθρωπότητας μία νέα μορφή ενέργειας, **την πυρηνική ενέργεια**. Δεν μπορούμε να μαντέψουμε ποιά ριζική αλλαγή θα προκαλέσει μελλοντικά στη διάρθρωση της οικονομίας των λαών ή άφθονη παραγωγή πυρηνικής ενέργειας. Σήμερα η παραγωγή πυρηνικής ενέργειας είναι περιορισμένη και γίνεται με τους εξής δύο τρόπους:

α) με τη διάσπαση του ατομικού πυρήνα του ουρανίου και του πλουτωνίου και

β) με τη σύντηξη ελαφρών ατομικών πυρήνων (υδρογόνου).

Η δεύτερη μέθοδος βρίσκεται ακόμα στο στάδιο της εργαστηριακής έρευνας. Αντίθετα η πρώτη μέθοδος είναι ευκολότερη, γι' αυτό σήμερα γίνεται βιομηχανική εκμετάλλευση της πυρηνικής ενέργειας, που παράγεται μέσα στους ατομικούς αντιδραστήρες. Έτσι τα σπάνια ραδιενεργά στοιχεία, ουράνιο και θόριο, έγιναν βασικά όρυκτα προϊόντα, που εξασφαλίζουν μεγάλη ισχύ στις χώρες που έχουν στην κατοχή τους ή ελέγχουν οικονομικά τα κοιτάσματα ουρανίου και θορίου.

10) Αναφέραμε παραπάνω τα πιά βασικά προϊόντα, που σήμερα εξασφαλίζουν ισχύ σε μία χώρα. Εκτός όμως από τα προϊόντα αυτά υπάρχουν και πολλά άλλα, που είναι απαραίτητα για τη σύγχρονη ζωή και τη σύγχρονη τεχνική. Τέτοια π.χ. προϊόντα είναι οι θερμικοί και ηλεκτρικοί μονωτές, οι άκαυστες ύλες, οι ήμιαγωγοί κ.ά.

87. Η κατοχή των βασικών προϊόντων.

Σήμερα καμιά χώρα, όσο μεγάλη κι' αν είναι, δεν μπορεί να έχει ό,τι χρειάζεται για τους κατοίκους της. Πολλά απαραίτητα για τη ζωή των κατοίκων της προϊόντα ή παράγονται σε ανεπαρκείς ποσότητες ή δεν παράγονται διόλου μέσα στα όρια της χώρας. Έτσι π.χ. οι Ήν. Πολιτείες και η Ρωσία δεν παράγουν διόλου φυσικό καουτσούκ, και

ὅμως ἔχουν μεγάλη βιομηχανία αὐτοκινήτων. Ἐπίσης ἡ Δ. Γερμανία ἔχει τεράστια βιομηχανία χυτοσιδήρου καὶ χάλυβα, ἐνῶ τὸ σιδηρομετάλλευμα πού παράγει εἶναι πολὺ λιγότερο ἀπὸ αὐτὸ πού χρειάζεται. Ὅλες οἱ Μεγάλες Δυνάμεις ἀναγκάζονται νά κάνουν τεράστιες εἰσαγωγές, γιὰ νά συντηρήσουν τὸ μεγάλο πληθυσμὸ τους καὶ τὸ ρυθμὸ τῆς παραγωγῆς τους. Καὶ ἀντίστροφα ὅλες οἱ Μεγάλες Δυνάμεις εἶναι ὑποχρεωμένες νά κάνουν σέ μεγάλη κλίμακα ἐξαγωγές, γιὰ νά διαθέτουν τὰ προϊόντα τῆς μεγάλης παραγωγικῆς μηχανῆς τους. Ἡ κλειστή ἐθνικὴ οἰκονομία εἶναι σήμερα μιὰ ἀπραγματοποίητη μορφή οἰκονομίας.

Γιὰ τὴν κατοχὴ τῶν πρώτων ὑλῶν καὶ τῆ διάθεση τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων τους οἱ Μεγάλες Δυνάμεις ἀπέβλεπαν ἄλλοτε στίς ἀποικίες. Ἀλλά κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια ἐγιναν σημαντικὲς μεταβολές στὴν πολιτικὴ καὶ οἰκονομικὴ διάρθρωση τοῦ κόσμου. Σήμερα ὑπάρχουν ἀρκετὲς χῶρες, πού στὸν ἐθνικὸ χῶρο τους κατέχουν πρῶτες ὕλες, χωρὶς ὅμως νά ἔχουν καὶ τὸν ἔλεγχό τους, γιατί ἡ παραγωγή τους γίνεται μὲ κεφάλαια καὶ τεχνικὸ ἐξοπλισμὸ ξένων ἐταιριῶν.

Σύμφωνα μὲ ἕναν παλιὸ οἰκονομικὸ νόμο, οἱ πρῶτες ὕλες ἀνῆκαν «σ' ἐκεῖνον πού τίς κατέκτησε καὶ ὀργάνωσε τὴν ἐκμετάλλευσή τους». Ἀλλά κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια οἱ χῶρες πού διαθέτουν τίς πρῶτες ὕλες ἄρχισαν νά ἀποκτοῦν δικαιώματα στὴν ἐκμετάλλευσή τους.

Οἱ Ἦν. Πολιτεῖες ἔχουν στὴν κατοχὴ τους τὴ μισὴ ποσότητα τοῦ χρυσοῦ πού ὑπάρχει διαθέσιμος σ' ὅλο τὸν κόσμο, μολονότι τὰ χρυσοφόρα κοιτάσματα βρίσκονται κυρίως μέσα στὰ ὄρια τῆς Βρετανικῆς Κοινοπολιτείας καὶ τῆς Ρωσίας. Τὸ παράδειγμα αὐτὸ δείχνει ὅτι ἡ οἰκονομικὴ κατανομή μερικῶν βασικῶν προϊόντων πού εἶναι συντελεστές ἰσχύος τῶν Μεγάλων Δυνάμεων δέν συμπίπτει ἀναγκαστικά μὲ τὴ γεωγραφικὴ κατανομή αὐτῶν τῶν προϊόντων πάνω στὸν πλανήτη μας.

88. Οἱ προσπάθειες γιὰ ἐξασφάλιση καὶ ὑποκατάσταση βασικῶν προϊόντων.

Μὲ τὴ σημερινὴ μορφή τῆς ζωῆς τῶν πολιτισμένων λαῶν καμιά χώρα δέν ἔχει αὐτάρκεια. Ἀκόμα καὶ μιὰ Μεγάλῃ Δύναμη ἔχει ἐξάρτησιν ἀπὸ τὴν παραγωγή ἄλλων χωρῶν. Οἱ Μεγάλες Δυνάμεις, γιὰ νά

εξασφαλίσουν τά απαιτούμενα βασικά προϊόντα, πού παράγονται έξω από τόν ἐθνικό χῶρο τους, ἀπέβλεπαν ἄλλοτε στήν κατοχή ἀποικιῶν, σήμερα ὅμως ἡ εξασφάλιση αὐτῶν τῶν προϊόντων ἐπιδιώκεται μέ ἄλλους τρόπους. Ἔτσι οἱ Μεγάλες Δυνάμεις, μέ τά κεφάλαια πού διαθέτουν, ἐπιδιώκουν νά ἀποκτήσουν τήν ἐκμετάλλευση τῆς παραγωγῆς αὐτῶν τῶν προϊόντων. Ὅπου π.χ. ἀνακαλυφθοῦν κοιτάσματα πετρελαίου, παρατηρεῖται τρομερός ἀνταγωνισμός ξένων κεφαλαίων, πού θέλουν νά ἀναλάβουν τήν ἐκμετάλλευσή τους.

Ἄλλοι τρόποι γιά νά εξασφαλιστοῦν ὀρισμένα βασικά προϊόντα εἶναι ἡ ὑποκατάστασή τους μέ ἄλλα προϊόντα, πού ὀνομάζονται ὑποκατάστατα (ἐρζάτς). Ἡ πρώτη τέτοια προσπάθεια ἐγινε στοὺς χρόνους τοῦ Ναπολέοντα, ὅποτε ἄρχισαν στή Δ. Εὐρώπη νά καλλιεργοῦν τά ζαχαρότευτλα, γιά νά ὑποκαταστήσουν τό ζαχαροκάλαμο. Ἄλλο παράδειγμα ἔχουμε τή Γερμανία, ἡ ὅποια στόν πρῶτο παγκόσμιο πόλεμο κατόρθωσε νά παρασκευάζει ἐνώσεις τοῦ ἀζώτου, ὄχι ἀπό τό νίτρο τῆς Χιλῆς, ἀλλά δεσμεύοντας τό ἀτμοσφαιρικό ἄζωτο. Ἐπίσης παρασκεύασε συνθετικό καουτσούκ, συνθετικά προϊόντα πετρελαίου, τεχνητές καί συνθετικές ὑφαντικές ὕλες. Ἡ Ρωσία προσπαθεῖ νά ἀναπτύξει τήν καλλιέργεια νέων φυτῶν, πού θά τῆς προμηθεύουν καουτσούκ. Ἡ Ἰταλία παρασκευάζει συνθετικό μαλλί ἀπό τήν καζεΐνη, πού ὑπάρχει στό γάλα. Σήμερα σέ ὄλες τίς χῶρες, καί ἰδιαίτερα στίς Μεγάλες Δυνάμεις, ὅπου ὑπάρχουν τέλεια ἐργαστήρια, καταβάλλονται μεγάλες προσπάθειες ἀπό τήν ἐπιστήμη καί τήν τεχνική, γιά νά μποροῦμε νά παράγουμε ἄφθονα προϊόντα ὑποκαταστάσεως. Ἔτσι οἱ διάφορες χῶρες ἐπιδιώκουν νά ἐλαττώσουν τήν ἐξάρτησή τους ἀπό τήν παραγωγή πού γίνεται έξω ἀπό τόν ἐθνικό χῶρο τους.

89. Οἱ ἀνθρώπινι παράγοντες τῆς ἰσχύος μιᾶς χώρας.

Γιά τήν ἐξέλιξη μιᾶς χώρας σέ Μεγάλη Δύναμη, συντελοῦν ὀρισμένοι φυσικοὶ παράγοντες, ὅπως π.χ. ἡ ὑπαρξη τῶν βασικῶν προϊόντων μέσα στόν ἐθνικό χῶρο ἢ ἡ οἰκονομική ἐκμετάλλευσή τους μέσα σέ ἄλλους ἐθνικούς χώρους. Ἄλλά μόνοι οἱ φυσικοὶ παράγοντες δέν εἶναι ἄρκετό στοιχεῖο γιά νά εξασφαλίσει τήν ἰσχύ σέ μιά χώρα. Στήν ἀνάδειξη μιᾶς χώρας συντελοῦν καί ἀνθρώπινι παράγοντες, πού εἶναι πολλοί καί πολλές φορές ἀστάθμητοι. Ἔτσι ὀρισμένες σύγχρονες Με-

γάλες Δυνάμεις έχουν δημιουργήσει μεγάλη πολιτική και διπλωματική επιρροή πάνω σε πολλούς άλλους λαούς. Τό γεγονός αυτό οφείλεται σε διάφορα αίτια (π.χ. σε ιστορικά γεγονότα, σε πνευματικούς δεσμούς κ.ά.). Άλλες Μεγάλες Δυνάμεις οφείλουν μέρος από την ισχύ τους στη ναυτική ζωή μεγάλου μέρους του πληθυσμού τους. Τό μέγεθος τών θαλάσσιων μεταφορών, πού διενεργούν τά πλοία μιās χώρας, είναι στοιχείο ισχύος γιά τή χώρα αυτή. Μέ αυτό τό στοιχείο εμφανίστηκε γιά πρώτη φορά ή ισχύς τής 'Αγγλίας και στό στοιχείο αυτό οφείλεται σημαντικό μέρος τής σημερινής ισχύος τής 'Ιαπωνίας.

Άλλος ανθρώπινος παράγοντας, πού εξασφαλίζει την ισχύ μιās χώρας, είναι ή συσσώρευση πλούτου στη χώρα αυτή. Η συσσώρευση πλούτου δημιουργεί αποθέματα κεφαλαίων, πού αναζητούν επικερδείς τοποθετήσεις έξω από τά όρια τής χώρας. Άλλά τίς τοποθετήσεις κεφαλαίων στό εξωτερικό τίς συνοδεύουν πάντοτε μακροχρόνιες δεσμεύσεις τής χώρας, πού δέχεται τά κεφάλαια, μέ τή Μεγάλη Δύναμη, πού διαθέτει τά κεφάλαια. Σ' αυτό τόν παράγοντα οφείλεται μεγάλο μέρος τής ισχύος πού είχε ή 'Αγγλία ως τόν πρώτο παγκόσμιο πόλεμο. Γιατί σε όλο τό δέκατο ένατο αιώνα, ή 'Αγγλία ήταν ό μεγαλύτερος τραπεζίτης του κόσμου. Τά αγγλικά κεφάλαια, πού είχαν τοποθετηθεί στό εξωτερικό, είχαν δημιουργήσει μακροχρόνιους δεσμούς πολλών χωρών μέ την 'Αγγλία και είχαν δημιουργήσει σε πολλά μέρη του κόσμου πηγές ποταμών χρυσού, πού είχαν τίς εκβολές τους στό Λονδίνο. Μετά τό δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο οί 'Ην. Πολιτείες έδωσαν στίς χώρες πού καταστράφηκαν από τόν πόλεμο τεράστια κεφάλαια, γιά νά ανορθωθεί ή οικονομία τους. Μέ αυτά τά άμερικανικά κεφάλαια γρήγορα αποκαταστάθηκε ό ρυθμός τής ζωής στίς καταστρεμμένες χώρες, αλλά τά κεφάλαια αυτά, βοήθησαν και στην εξάπλωση τής άμερικανικής επιρροής σε πολλά σημεία του κόσμου.

Άνθρώπινος παράγοντας ισχύος είναι και ή στάθμη του βιοτικού επιπέδου μιās χώρας. Όταν τό βιοτικό επίπεδο είναι ψηλό, τότε αναπτύσσεται μεγάλο έσωτερικό έμπόριο, πού ζωογονεί την παραγωγική μηχανή τής χώρας. Έτσι οί 'Ην. Πολιτείες, αν και έχουν τεράστια παραγωγή σε όλους τούς τομείς, έχουν σχετικά πολύ μικρές εξαγωγές. Τό μεγαλύτερο μέρος τής εγχώριας παραγωγής άπορροφάται από την έσωτερική κατανάλωση, επειδή οί κάτοικοι τής χώρας έχουν πολύ μεγάλη καταναλωτική ικανότητα.

Στους ανθρώπινους παράγοντες ανήκει και ο πνευματικός πολιτισμός, που υπάρχει σε μία χώρα και ο οποίος έχει διάφορες εκδηλώσεις. Μία από αυτές είναι η ανάπτυξη της επιστήμης και της τεχνικής. Αυτή η ανάπτυξη είναι σήμερα πολύ ψηλή σε όρισμένες χώρες οι οποίες χάρη στα άφθονα μέσα που διαθέτουν, δημιούργησαν τεράστια εργαστήρια για επιστημονικές έρευνες και πλήθη από ειδικευμένους ερευνητές. Έτσι οι λίγες αυτές χώρες κατορθώνουν να κάνουν πολύ συχνά καταπληκτικές επιστημονικές και τεχνικές προόδους, που αποτελούν παράγοντα ισχύος με μεγάλη σημασία.

Η εξέλιξη της τεχνικής τονώνει την ισχύ μιας χώρας ή συντελεί στο να αναδειχθεί μία άλλη χώρα. Έτσι η χρησιμοποίηση του πετρελαίου ως καύσιμης ύλης συνετέλεσε αποφασιστικά στην ανάδειξη των Ήν. Πολιτειών και της Ρωσίας. Η πραγματοποίηση σκληρών και ελαφρών κραμάτων του αργιλίου, που είναι απαραίτητα στην αεροπορία, έδωσε σημαντική ισχύ στις Ήν. Πολιτείες, τη Γαλλία και τη Γερμανία. Η επινόηση της εκμεταλλεύσεως των ύδατοπτώσεων για την παραγωγή άφθονης και φτηνής ηλεκτρικής ενέργειας συνετέλεσε στη ραγδαία οικονομική εξέλιξη της Ιταλίας, της Ιαπωνίας και του Καναδά. Χάρη στην εκμετάλλευση των ύδατοπτώσεων, μέσα σε λίγα μόνο χρόνια η Ιταλία, από φτωχή χώρα, έγινε μία μεγάλη βιομηχανική Δύναμη. Γενικά οι κατακτήσεις της επιστήμης και της τεχνικής προκαλούν σημαντική και καμιά φορά απότομη ενίσχυση (ή εξασθένηση) της ισχύος μιας χώρας.

Οι φυσικοί και οι ανθρώπινοι παράγοντες, που θεμελιώνουν την ισχύ μιας Μεγάλης Δυνάμεως, μεταβάλλονται γρήγορα κι έτσι συμβαίνουν μεταβολές στον κατάλογο των Μεγάλων Δυνάμεων, γιατί άλλες Δυνάμεις ενισχύονται, άλλες εξασθενίζουν και άλλες καινούριες Δυνάμεις εμφανίζονται.

90. Οι σύγχρονες Μεγάλες Δυνάμεις.

Οι σύγχρονες Μεγάλες Δυνάμεις είναι χώρες οικονομικά αναπτυγμένες. Στην Ευρώπη Μεγάλες Δυνάμεις είναι η Μ. Βρετανία, η Γαλλία, η Δ. Γερμανία και η Ρωσία. Στη Β. Αμερική είναι οι Ήν. Πολιτείες και ο Καναδάς. Στην Ασία είναι η Ιαπωνία και η Κίνα. Στο σύγχρονο κόσμο οι Ήν. Πολιτείες και η Ρωσία διαθέτουν τεράστιο οικονομικό

καί πολεμικό έξοπλισμό καί γι' αυτό τίς δύο αυτές χῶρες τίς λέμε καί 'Υπερδυνάμεις.

Στόν πίνακα 39 ἀναφέρονται γιά κάθε Μεγάλη Δύναμη, τά σπουδαιότερα στοιχεῖα, πού προσδιορίζουν τήν ἰσχύ της. Στόν πίνακα 40 ἀναφέρονται οἱ χῶρες πού ἐκμεταλλεύονται τήν πυρηνική ἐνέργεια. Στόν πίνακα 40α ἀναφέρονται τά ἀποθέματα χρυσοῦ καί ἐξωτερικοῦ συναλλάγματος γιά ὀρισμένες χῶρες.

ΠΙΝΑΚΑΣ 39

1972. Οἱ μεγάλες οἰκονομικές Δυνάμεις

A.	Ἔκταση (χιλ. km ²)	Πληθυσμός (έκατομ.)	Σιτάρι (έκ. τόν.)	Ρύζι (έκ. τόν.)	Λιθάνθρακας (έκ. τόν.)
Ἦν. Πολιτεῖες	9.363	205	42	3,8	535
Ρωσία	22.402	247	86	1,6	451
Μ. Βρετανία	244	56	5	—	171
Γαλλία	547	52	18	—	30
Δ. Γερμανία	248	62	6,5	—	103
Ἰταλία	301	54	9,5	0,7	0,15
Καναδάς	9.976	22	14,5	—	16
Ἰαπωνία	372	107	0,3	15,3	28
Κίνα	9.597	800	34,5	101	400
Κόσμος		3.782	347,70	292,90	2.144,80

B.	Πετρέλαιο (έκ. τόν.)	Ἠλ. ἐνέργεια (δισεκ. kWh)	Χυτοσίδηρος (έκ. τόν.)	Χάλυβας (έκ. τόν.)	Ἄργίλιο (χιλ. τόν.)
Ἦν. Πολιτεῖες	467	1.853	82,9	120,9	3.740
Ρωσία	400	857	92,3	125,6	1.250
Μ. Βρετανία	0,08	264	15,3	25,3	171
Γαλλία	1,5	163	19,4	24	392
Δ. Γερμανία	7	275	32,2	43,7	445
Ἰταλία	1,15	135	9,6	19,8	149
Καναδάς	73	238	8,7	11,8	907
Ἰαπωνία	0,7	429	75,8	96,9	1.015
Κίνα	29,5	;	28	23	140
Κόσμος	2.527,40	5.646,70	461,90	626,30	10.760

Γ.	Γεωργικές μηχανές (χιλιάδες)	Τσιμέντο (έκατομ. τόνοι)	Θειικό ιδξύ καθαρό (χιλ. τόν.)	Κόκ (χιλιάδες τόνοι)	Βαμβάκι νήματα (χιλ. τόν.)
Ήν. Πολιτείες	4.387	74,9	28.165	58.757	1.517
Ρωσία	2.112	104,3	13.685	79.773	1.504
Μ. Βρετανία	450	18	3.490	14.623	153
Γαλλία	1.400	30,2	4.114	11.545	275
Δ. Γερμανία	1.430	43,1	4.735	34.449	222
Ίταλία	698	33,5	3.033	7.556	201
Καναδάς	645	9	2.749	4.724	78
Ίαπωνία	270	66,3	6.711	36.247	555
Κίνα	115	—	—	—	1.450
Κόσμος	16.066,25	640	93.300	337.900	—

Σημείωση: Στις γεωργικές μηχανές περιλαμβάνονται τά τρακτέρ και οι μηχανές συλλογής.

Δ.	Μαλλί νήματα (χιλιάδες τόνοι)	Έξωτερικό Έμπόριο	
		Εισαγωγές (έκατ. δολάρια)	Έξαγωγές (έκατ. δολάρια)
Ήν. Πολιτείες	116	55.310	48.979
Ρωσία	377	16.047	15.361
Μ. Βρετανία	232	27.860	24.344
Γαλλία	155	26.715	25.848
Δ. Γερμανία	87	39.763	46.208
Ίταλία	180	19.282	18.548
Καναδάς	(16)	18.854	20.178
Ίαπωνία	196	23.471	28.591
Κίνα	;	;	;
Κόσμος	;	427.500	412.400

ΠΙΝΑΚΑΣ 40

1973. Ή παραγωγή πυρηνικής ενέργειας (έκατομμύρια kWh)

Ήν. Πολιτείες	83.292	Ίαπωνία	9.480
Μ. Βρετανία	27.997	Ίταλία	3.142
Καναδάς	14.256	Ίνδία	2.204
Γαλλία	13.968	Σουηδία	2.111
Δ. Γερμανία	11.755	Όλλανδία	1.110

Κόσμος 181.300 έκατομμύρια kWh

ΠΙΝΑΚΑΣ 40α
 1974. Ἀποθέματα χρυσοῦ καὶ ἐξωτερικοῦ συναλλάγματος
 (ἑκατομμύρια δολλάρια)

	Ἀποθέματα χρυσοῦ	Ἐξωτερικό συναλλαγμα
Ἦν. Πολιτείες	11.826	5
Δ. Γερμανία	5.040	24.016
Βέλγιο	1.807	2.197
Γαλλία	4.325	3.753
Ἑλβετία	3.565	5.446
Μ. Βρετανία	899	4.945
Ἰαπωνία	905	11.347
Ἰταλία	3.535	3.185
Ὀλλανδία	2.328	3.495
Καναδάς	941	3.781
Αὐστρία	895	2.268
Σουηδία	248	1.246
Ἰσπανία	611	5.562
Νορβηγία	42	1.694
Γιουγκοσλαβία	63	1.024
Ἑλλάδα	155	749

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Ο ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

91. Οί κάτοικοι.

Στήν Ἑλλάδα δέν βρέθηκαν ἀκόμα ἴχνη ἀνθρώπων τῆς Παλαιολιθικῆς ἐποχῆς. Κατά τή νεολιθική ἐποχή ἔζησαν οἱ Πελασγοί. Αὐτοί ἦταν λαός προελληνικός, πού δέν ξέρομε ἀπό ποῦ ἦρθαν. Κατά τό τέλος τῆς Γ' π.Χ. χιλιετηρίδας ἄρχισε ἡ κάθοδος τῶν ἑλληνικῶν λαῶν (Ἀχαιοί, Αἰολεῖς, Δωριεῖς, Ἴωνες). Αὐτοί οἱ λαοί ἔρχονταν ἀπό Βορρᾶ, ἦταν ἰνδοευρωπαϊκῆς καταγωγῆς καί γνώριζαν τήν κατεργασία τοῦ χαλκοῦ. Στήν ἀρχή ζοῦσαν ὡς νομάδες κτηνοτρόφοι, γρήγορα ὁμῶς ἐπιδόθηκαν στή γεωργία καί τό ψάρεμα. Ἐξαιτίας τῆς θέσης πού ἔχει ἡ Ἑλλάδα, κατά καιρούς πέρασαν ἀπό τή χώρα διάφοροι ξένοι λαοί (Ρωμαῖοι, Σλάβοι, Φράγκοι, Ἑνετοί, Τοῦρκοι). Ἀλλά ἡ ὀρεινή καί νησιωτική φύση τῆς χώρας συνετέλεσε, ὥστε μεγάλες ἑλληνικές ὀμάδες νά ἀποφύγουν τήν ἐπιμειξία κι ἔτσι δέν ἄλλαξαν ριζικά οἱ γενικοί φυλετικοί χαρακτηριστικά τοῦ Ἑλλήνα εἶναι τά ἑξῆς: ἀνάστημα μέτριο, καστανή ἀπόχρωση τοῦ δέρματος, τῶν μαλλιῶν καί τῆς ἱριδας, μεσοκεφαλία καί λεπτορρινία μέ εὐθεία μύτη.

92. Τό φυσικό περιβάλλον.

Εἶναι γνωστό ὅτι τό φυσικό περιβάλλον ἐξασκεῖ πολύ μεγάλη ἐπίδραση στήν πολιτιστική ἐξέλιξη καί τή διαμόρφωση τοῦ χαρακτήρα τῶν ἀνθρώπων. Ὅπως ἀποδείχτηκε ἀπό μακροχρόνιες ἐπιστημονικές ἔρευνες, τό κλίμα τῆς Ἑλλάδας δέν ἄλλαξε ἀπό τήν ἀρχαιότητα ὡς σήμερα. Ἄν συνέβαινε μεταβολή τῆς μέσης ἐτήσιας θερμοκρασίας, ἔστω κατά ἓνα μόνο βαθμό, τότε θά ἔπρεπε νά παρουσιαστεῖ πολύ αἰσθητή μεταβολή στή γεωγραφική κατανομή τῶν φυτῶν τῆς Ἑλλάδας Ὅποια ὁμῶς ἦταν στήν Ἑλλάδα ἡ γεωγραφική κατανομή τῶν φυτῶν πρῖν ἀπό 2500 χρόνια, ἡ ἴδια ἀκριβῶς εἶναι καί σήμερα. Ἔτσι ὁ Ἑλ-

ληνας διά μέσου τῆς μακραιώνης ἱστορίας του ἔζησε μέσα στό ἴδιο φυσικό περιβάλλον. Ὁ συνήθως καθαρὸς οὐρανός, ἡ εὐχάριστη θερμοκρασία, ὁ διαυγὴς ὀρίζοντας, ὅπου διαγράφονται οἱ ἁρμονικὲς γραμμὲς κορυφογραμμῶν καὶ ἀκτῶν, τὸ ὠραῖο γαλάζιο χρῶμα τῆς θάλασσας καὶ οἱ ἐναλλασσόμενες ἀποχρώσεις τοῦ ἑλληνικοῦ τοπίου ἄσκησαν μεγάλη ἐπίδραση στὴν πνευματικὴ ἀνάπτυξη τοῦ Ἑλληνα διά μέσου ὄλων τῶν αἰῶνων. Ὁ Ἑλληνας εἶναι ἀνήσυχος καὶ ἐρευνητικός, ἔχει ἀναπτυγμένη καὶ καθαρὴ σκέψη καὶ συνταράζεται ἀπὸ πλούσιο συναισθηματικό κόσμο, πού εἶναι ἀστείρευτη πηγὴ γιὰ τὴ δημιουργία ἔργων Τέχνης καὶ τὴν πραγματοποίηση ἥρωικῶν πράξεων.

Ὁ Ἑλληνας δὲν ἀντλεῖ ἀπὸ τὸ φυσικό περιβάλλον του ἄνετα καὶ ἄφθονα τὰ μέσα τῆς ζωῆς (πολλὰ βουνά, ἔλλειψη ἀπὸ μεγάλες πεδιάδες καὶ μεγάλους ποταμούς, μεγάλες ἐποχὲς ξηρασίας). Γι' αὐτὸ ἀναγκάζεται νὰ παλεῦει μὲ τοὺς φυσικοὺς ὄρους, πού ὅμως δὲν εἶναι ἀξέπεραστοι ἢ καταθλιπτικοί, ἀλλὰ ἀντίθετα διαρκῶς διεγείρουν τὴν ἐνεργητικότητα καὶ τὴν ἐφευρετικότητά του. Ἀπὸ τὰ πολὺ παλιὰ χρόνια οἱ Ἕλληνες στράφηκαν πρὸς τὴ ναυτικὴ ζωὴ, γιατί τὰ ψηλά καὶ δύσβατα βουνά ἐμπόδιζαν τὶς συγκοινωνίες ἀπὸ τὴν ξηρά, κυρίως ὅμως γιατί πέρα ἀπὸ τὶς θάλασσες ἦταν οἱ μεγάλες γεωργικὲς χῶρες (Αἴγυπτος, Σικελία, χῶρες τοῦ Εὐξείνου) ἀπὸ τὶς ὁποῖες μετέφεραν διάφορα προϊόντα, ἀπαραίτητα γιὰ νὰ συντηρηθεῖ ὁ πληθυσμὸς τῶν μικρῶν ἑλληνικῶν πεδιάδων, πού εἶχε ἀυξηθεῖ σημαντικά. Στὴν ἀνάπτυξη τῆς ναυσιπλοΐας συντέλεσε καὶ τὸ γεγονός ὅτι στὰ παράλια τῶν ἑλληνικῶν θαλασσῶν δημιουργήθηκαν πολλὲς ἑλληνικὲς πόλεις, πού μεταξύ τους ἀνέπτυξαν στενὲς καὶ οἰκονομικὲς σχέσεις. Ἡ θάλασσα ἄσκησε πολὺ μεγάλη ἐπίδραση στὴν πνευματικὴ καὶ οἰκονομικὴ ζωὴ τῶν Ἑλλήνων.

93. Ἡ ἐπιφάνεια τῆς χώρας.

Ἡ ἐπιφάνεια τῆς Ἑλλάδας εἶναι περίπου 132.000 τετραγωνικά χιλιόμετρα (γιὰ τὴν ἀκρίβεια 131.986). Τὸ ἠπειρωτικό τμῆμα τῆς ἔχει ἐπιφάνεια 107.000 km², ἐνῶ τὸ νησιωτικό τμῆμα ἔχει ἐπιφάνεια 25.000 km². Τὸ ἑλληνικό ἔθνος μὲ τοὺς ἀδιάκοπους σκληροὺς ἀπελευθερωτικούς ἀγῶνες του κατόρθωσε μέσα σὲ ἕνα αἰῶνα νὰ τριπλασιάσει τὴν ἐπιφάνεια τῆς χώρας (πίνακας 41).

ΠΙΝΑΚΑΣ 41

Οι μεταβολές της επιφάνειας της Ελλάδας
(χιλιάδες km²)

1832.	Άρχική επιφάνεια του ελεύθερου Κράτους	47
1864.	Μετά την προσάρτηση των Ιονίων Νήσων	50
1881.	Μετά την προσάρτηση Θεσσαλίας και Άρτας	64
1913.	Μετά τους Βαλκανικούς πολέμους	122
1919.	Μετά τη συνθήκη των Σεβρών	150
1923.	Μετά τη συνθήκη της Λωζάννης	130
1945.	Μετά το Β' παγκόσμιο πόλεμο	132

94. Ο πληθυσμός.

Από τη σύσταση του Έλληνικού Κράτους παρατηρείται συνεχής αύξηση του πληθυσμού. Η αύξηση αυτή οφείλεται στις προσαρτήσεις νέων ελληνικών περιοχών, στις μεταναστεύσεις τμημάτων του έξω ελληνισμού και στη σταθερή φυσική αύξηση του πληθυσμού. Κατά την απογραφή του 1971 οι κάτοικοι της Ελλάδας ήταν 8.768.640. Από αυτούς τα 49% ήταν άνδρες και τα 51% ήταν γυναίκες. Κατά το 1976 υπολογίζεται ότι ο πληθυσμός ήταν 9.167.190. Η φυσική κίνηση του πληθυσμού μεταπολεμικά παρουσιάζει τα έξης χαρακτηριστικά: Ένω ως το 1940 οι γεννήσεις ήταν πάνω από 25‰ και οι θάνατοι πάνω από 13‰, μετά το 1949 οι γεννήσεις είναι κάτω από 20‰ και οι θάνατοι κάτω από 8‰. Η μεγάλη ελάττωση της θνησιμότητας δείχνει ότι η χώρα σιγά-σιγά εκπολιτίζεται. Έτσι κατά τα τελευταία χρόνια η μέση ετήσια αύξηση του πληθυσμού είναι 7,5‰ περίπου, και το 1976 η όλικη ετήσια αύξηση ήταν περίπου 120.000.

95. Η πυκνότητα του πληθυσμού.

Κατά το 1975 η μέση πυκνότητα του πληθυσμού στην Ελλάδα ήταν 68,5 κάτοικοι κατά τετραγωνικό χιλιόμετρο. Αλλά στά διάφορα γεωγραφικά διαμερίσματα της χώρας η πυκνότητα του πληθυσμού είναι διαφορετική (πίνακας 42). Τη μεγαλύτερη πυκνότητα πληθυσμού έχει το διαμέρισμα Αθηνών (15.000 κάτοικοι κατά km²), ο νομός Θεσσαλονίκης (200 κάτοικοι κατά km²) και ο νομός Κερκύρας (145 κάτοικοι

κατά km²), ενώ τή μικρότερη πυκνότητα πληθυσμού έχει ο νομός Εύρυτανίας (14,4 κάτοικοι κατά km²).

96. Κατανομή του πληθυσμού κατά ηλικίες.

Ο πληθυσμός κατανέμεται (1971) σέ τρεις μεγάλες ομάδες ηλικιών ως εξής:

25% παιδική ηλικία (0 - 14 ετών),

64% παραγωγική ηλικία (15 - 64 ετών) και

11% γεροντική ηλικία (65 ετών και πάνω).

Η πυραμίδα των ηλικιών είναι σχεδόν κανονική (σχ. 1, σελ. 20).

97. Η μόρφωση των κατοίκων.

Κατά τήν απογραφή του 1971 βρέθηκε ότι από τους κατοίκους τής χώρας, πού είχαν ηλικία πάνω από 10 έτη, τά 86% ήταν έγγραμματοι και τά 14% ήταν άγράμματοι (δηλαδή δέν ήξεραν γραφή και ανάγνωση). Τό ποσοστό των άγραμμάτων είναι ακόμα σημαντικό, είναι όμως πολύ μικρότερο από τό ποσοστό πού βρέθηκε σέ λίγο παλαιότερες εποχές (42% κατά τό 1928). Άνάλογα μέ τό φύλο βρέθηκε ότι άγράμματοι ήταν τά 6% από τους άνδρες και τά 21% από τίς γυναίκες.

98. Η εθνογραφική σύνθεση του πληθυσμού.

Ο πληθυσμός τής Ελλάδας έχει απόλυτη εθνική όμοιογένεια. Η ανταλλαγή των πληθυσμών είχε ως αποτέλεσμα νά αποκτήσει ή χώρα απόλυτα όμοιογενή πληθυσμό. Σήμερα ή μόνη εθνική μειονότητα είναι οί λίγοι Τουρκοί, πού έμειναν στή Δυτική Θράκη σύμφωνα μέ τή συνθήκη τής Λωζάννης (1923) και σέ αντίλλαγμα των λίγων Έλλήνων πού έμειναν ως μειονότητα στήν Κωνσταντινούπολη. Λίγοι Τουρκοί ζούν και στά Δωδεκάνησα.

99. Η κατανομή του πληθυσμού κατά ύψομετρικές ζώνες.

Η Ελλάδα είναι χώρα όρεινή και επομένως παρουσιάζει διάφορες ύψομετρικές ζώνες. Καθεμιά από τίς ύψομετρικές ζώνες αποτελεί γιά τόν άνθρωπο ιδιαίτερο φυσικό περιβάλλον. Τό μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού τής χώρας ζει σέ περιοχές, πού έχουν ύψόμετρο μικρότερο από 500 μέτρα (πίνακας 43). Μόνο τό 1% του πληθυσμού ζει σέ περιοχές μέ ύψόμετρο πάνω από 1000 μέτρα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 42

Πληθυσμός και πυκνότητα του πληθυσμού
κατά γεωγραφικά διαμερίσματα
(Απογραφή 1971)

Γεωγραφικά διαμερίσματα	Πληθυσμός (κατά προσέγγιση χιλιάδας)	Πυκνότητα (κάτοικοι κατά km ²)
Περιφέρεια Πρωτεύουσας	2.540.000	5.866,6
Λοιπή Στερεά Ελλάδα	992.000	40,5
Πελοπόννησος	987.000	46
Ίονια Νησιά	184.000	79,9
Θεσσαλία	660.000	47,5
Μακεδονία	1.891.000	55,3
Ήπειρος	310.000	33,7
Κρήτη	457.000	54,8
Νησιά Αιγαίου	418.000	45,8
Θράκη	330.000	38,4
Σύνολο	8.769.000	66,4

ΠΙΝΑΚΑΣ 43

Κατανομή του πληθυσμού κατά ύψομετρικές ζώνες
(Απογραφή 1971)

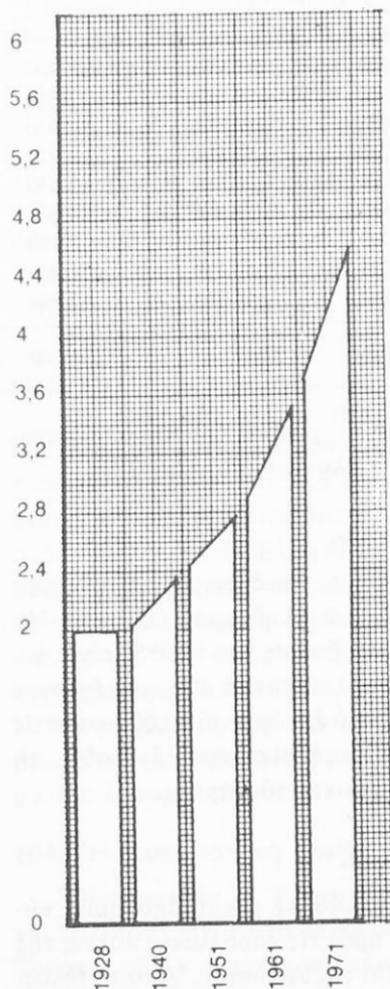
Ύψος σε μέτρα	Πληθυσμός	Αναλογία %
0 — 500	5.939.000	67,73
500 — 800	1.782.000	20,32
800 και πάνω	1.048.000	11,95

100. Η συγκέντρωση του πληθυσμού.

Διακρίνουμε τρεις μορφές συγκεντρώσεων του πληθυσμού, τις πόλεις, τις κωμοπόλεις και τά χωριά. Οί πόλεις έχουν πάνω από 10.000 κατοίκους, οί κωμοπόλεις έχουν 2.000 ως 10.000 κατοίκους και τά χωριά έχουν κάτω από 2.000 κατοίκους. Στην Ελλάδα ή μεγαλύτερη πόλη είναι τό Πολεοδομικό Συγκρότημα τής Πρωτεύουσας, πού κατά τήν

ἀπογραφή τοῦ 1971 εἶχε πάνω ἀπό δύομιση ἑκατομμύρια κατοίκους (2.540.240). Τό συγκρότημα αὐτό περιλαμβάνει τήν κυρίως Ἀθήνα (867.000), τόν Πειραιά (187.500) καί τά γύρω τους προάστεια. Δεύτερη πόλη εἶναι τό Πολεοδομικό Συγκρότημα τῆς Θεσσαλονίκης, πού ἔχει πάνω ἀπό μισό ἑκατομμύριο κατοίκους (557.400). Διοικητικά ἡ Ἑλλάδα διαιρεῖται σέ 51 νομούς.

Ἑκατομμύρια κάτοικοι

Σχ. 5. Ἡ ἐξέλιξη τοῦ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδας (1928-1971).

101. Ἀστικός, ἡμιαστικός καί ἀγροτικός πληθυσμός.

Ἀνάλογα μέ τίς τρεῖς μορφές συγκεντρώσεων τοῦ πληθυσμοῦ (πόλεις, κωμοπόλεις, χωριά) διακρίνουμε τόν πληθυσμό τῆς χώρας σέ ἀστικό, ἡμιαστικό καί ἀγροτικό πληθυσμό. Στόν ἀστικό πληθυσμό ἀνήκει ὁ πληθυσμός τῶν πόλεων, στόν ἡμιαστικό ὁ πληθυσμός τῶν κωμοπόλεων καί στόν ἀγροτικό ὁ πληθυσμός τῶν χωριῶν. Κατά τήν ἀπογραφή τοῦ 1971 βρέθηκε ὅτι ἀπό τόν πληθυσμό τῆς Ἑλλάδας

τά 53,2% εἶναι ἀστικός πληθυσμός, τά 11,7% εἶναι ἡμιαστικός πληθυσμός καί τά 35,1% εἶναι ἀγροτικός πληθυσμός.

Μέσα σέ εἴκοσι χρόνια (1951-1971) ὁ ἀστικός πληθυσμός τῆς χώρας αὐξήθηκε κατά 15,5% καί ὁ ἀγροτικός πληθυσμός ἐλατώθηκε κατά 12,4% (σχ. 6). Ὁ ἀγροτικός πληθυσμός διαρρέει συνεχῶς πρὸς τίς πόλεις (ἀστυφιλία) καί ὄχι πρὸς

ΠΙΝΑΚΑΣ 44

Ἡ ἀπασχόληση τῶν κατοίκων
(Ἀπογραφή 1971)

Κλάδος τῆς Οἰκονομίας	Ἐνεργὸς Πληθυσμὸς		
	Ὀλικὸς	Ἄνδρες	Γυναῖκες
Ἀγροτικὴ Οἰκονομία	1.330.320	845.460	484.860
Ὀρυχεῖα	20.980	19.600	1.320
Βιομηχανία	539.880	394.960	144.920
Κατασκευές	255.020	253.300	1.720
Ἡλεκτρισμὸς, φωταερίου κ.λ.	24.960	22.380	2.580
Ἐμπόριο	350.420	275.540	74.880
Μεταφορές	213.140	199.960	13.180
Ἑπηρεσίες	409.220	256.320	152.900
Ἀκαθόριστες ἀσχολίες	61.800	44.540	17.260
Συνολικά	3.283.880	2.369.740	914.140

τίς κωμοπόλεις. Γι' αὐτὸ στὸ παραπάνω χρονικὸ διάστημα παρατηροῦμε ὅτι καὶ ὁ ἡμιαστικὸς πληθυσμὸς ἐλαττώθηκε κατὰ 3,1%.

102. Ἡ ἀπασχόληση τῶν κατοίκων.

Κατὰ τὴν ἀπογραφή τοῦ 1971 βρέθηκε ὅτι ὁ ἐνεργὸς πληθυσμὸς τῆς χώρας ἀποτελεῖ τὰ 82,5% τοῦ ὀλικοῦ πληθυσμοῦ (πίνακας 44). Ἀπὸ τὸν ἐνεργὸ πληθυσμὸ τὰ 72% εἶναι ἄνδρες καὶ τὰ 28% εἶναι γυναῖκες. Στὴν ἀγροτικὴ οἰκονομία ἀπασχολοῦνται τὰ 40% τοῦ ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ, στὴ βιομηχανία τὰ 16,7%, στὸ ἔμπόριο τὰ 10,6% καὶ στίς μεταφορές τὰ 6,4%. Μὲ τὸν ὄρο ἀγροτικὴ οἰκονομία ἐννοοῦμε τὴ γεωργία, τὴν κτηνοτροφία, τὴ δασοκομία καὶ τὸ ψάρεμα.

103. Ὁ ἐλληνισμὸς τοῦ ἐξωτερικοῦ.

Σὲ ὄλο τὸ δέκατο ἔνατο αἰῶνα σημειώθηκε μικρὴ ἀποδημία, κυρίως ἀπὸ τὰ ὄρεινά μέρη καὶ τὰ νησιά, πρὸς τίς παραλιακὲς πόλεις τῆς Τουρκίας, τῆς Ρωσίας, τῆς Ρουμανίας καὶ τῆς Αἰγύπτου. Ἀπὸ τὸ τέλος, ὅμως τοῦ δέκατου ἔνατου αἰῶνα ὡς τὸ 1921 παρατηρήθηκε ἕνα μεγάλο ρεῦμα ἀποδημίας κυρίως πρὸς τίς Ἴν. Πολιτείες, ὅπου κατέφευγαν

τά έννια δέκατα τών έκπατριζόμενων Έλλήνων. Μέσα σέ δώδεκα χρόνια (1899 - 1911) μετανάστευσαν στίς Ήν. Πολιτείες από τή μικρή τότε ελεύθερη Ελλάδα 200 χιλιάδες Έλληνες καί 54 χιλιάδες από τίς υπόδουλες έλληνικές χώρες. Ως τό 1918 έφευγαν κάθε χρόνο 20 ως 30 χιλιάδες, αλλά κατά τά επόμενα χρόνια ή φυγή Έλλήνων περιορίστηκε σέ 3 ως 4 χιλιάδες. Κατά τά τελευταία χρόνια αναπτύχθηκε μία μεταναστευτική κίνηση πρós τίς χώρες τής Δυτικής Εύρώπης καί τήν Αυστραλία. Τό 1976 μετανάστευσαν μόνιμα 20.000 άτομα καί προσωρινά 82.000 άτομα

Η άθρόα άποδημία πού παρατηρήθηκε στίς άρχές του είκοστού αιώνα άποδίδεται κυρίως στό γεγονός ότι έλειπαν τά άπαραίτητα έπιστημονικά καί οικονομικά κεφάλαια γιά τήν ανάπτυξη τών οικονομικών δυνάμεων τής χώρας. Οί Έλληνες πού ζούν έξω από τά όρια του Έλληνικού Κράτους ύπολογίζονται σέ 2 έκατομμύρια. Έκτός όμως από αυτούς υπάρχουν σέ διάφορα μέρη του κόσμου καί άλλα 2 έκατομμύρια, πού έχουν ελληνική καταγωγή, αλλά δέν έχουν τήν ελληνική ίθαγένεια.

Η άποδημία από μία χώρα έχει τό σοβαρό μειονέκτημα τής εξασθένισης τών έθνικών δυνάμεων, γιati άπομακρύνει από τήν πατρίδα προσωρινά ή καί όριστικά παραγωγικές καί μάχιμες δυνάμεις του έθνους. Τέτοιος κίνδυνος όμως δέν υπήρξε ποτέ γιά τήν Ελλάδα, γιati ή βαθιά πίστη του Έλληνα στίς οικογενειακές καί έθνικές παραδόσεις του σφυρηλατεί τούς ακατάλυτους δεσμούς του έξω Έλληνισμού μέ τή μητέρα πατρίδα. Η άποδημία έγινε ένας σπουδαιότατος συντελεστής γιά τήν πολιτιστική καί οικονομική εξέλιξη τής χώρας. Σέ δωρεές όμογενών του έξωτερικού (Σίνας, Άβέρωφ, Συγγρός κ.ά.) όφείλονται πολλά μεγάλα κοινωφελή καί έκπολιτιστικά έργα. Τά έμβάσματα του μετανάστη πρós τούς συγγενείς του μετριάζουν τό έλλειμμα του έμπορικού ίσοζυγίου (βλ. πίνακα 57).

104. Η πνευματική ζωή.

Όλοι σχεδόν οί Έλληνες είναι χριστιανοί όρθόδοξοι. Πολύ λίγοι Έλληνες είναι καθολικοί (κυρίως στίς Κυκλάδες), μωαμεθανοί (οί Τούρκοι τής Δ. Θράκης καί τών Δωδεκανήσων) καί ιουδαίοι.

Η παιδεία διακρίνεται σέ άνώτατη, άνώτερη, μέση καί στοιχειώδη καί παρέχεται δωρεάν σέ όλες τίς βαθμίδες τής. Γιά όλους τούς Έλ-

ληνες καθορίστηκε ότι η υποχρεωτική παιδεία διαρκεί έννιά χρόνια. 'Η 'Ανώτατη 'Εκπαίδευση διαθέτει πέντε πανεπιστήμια ('Αθηνών, Θεσσαλονίκης, 'Ιωαννίνων, Πατρών, Θράκης, Κρήτης), τό Μετσόβιο Πολυτεχνείο καί 13 άλλες 'Ανώτατες Σχολές (Βιομηχανική, Γεωπονική, Πάντειος κ.ά.). 'Η 'Ανώτερη 'Εκπαίδευση διαθέτει διάφορες επαγγελματικές σχολές. 'Η Μέση 'Εκπαίδευση έχει σχολεία πού παρέχουν γενική ή επαγγελματική μόρφωση (Γυμνάσια καί Λύκεια, 'Επαγγελματικές Σχολές). Γιά τή Στοιχειώδη 'Εκπαίδευση υπάρχουν τά Δημοτικά σχολεία καί γιά τήν προσχολική άγωγή υπάρχουν τά Νηπιαγωγεία. 'Εκτός από τά παραπάνω υπάρχει καί ή Ειδική 'Εκπαίδευση, στήν όποία ανήκουν οί στρατιωτικές σχολές, οί ειδικές σχολές γιά διάφορους κλάδους τών δημοσίων υπηρεσιών, οί θρησκευτικές σχολές κ.ά. 'Ανώτατη έκκλησιαστική άρχή είναι ή 'Ιερά Σύνοδος. Τήν άνώτατη έποπτεία στήν κίνηση τών γραμμάτων, τής τέχνης καί τής έπιστήμης άσκει ή 'Ακαδημία 'Αθηνών.

105. 'Η κοινωνική αντίληψη καί ασφάλιση.

Γιά τήν προστασία τής δημόσιας υγείας καί τήν παροχή ιατρικής περιθάψεως στίς πιό άπορες τάξεις υπάρχουν δημόσιες καί δημοτικές υπηρεσίες, ιατρεία καί νοσοκομεία. Γιά τήν προστασία τών εργαζομένων τό Κράτος έχει λάβει διάφορα μέτρα, πού καθορίζουν τίς ώρες καί τούς όρους εργασίας, τό κατώτατο όριο τοῦ ήμερομίσθιου, τήν προστασία τών επαγγελματιών, τήν εύρεση εργασίας, τίς συλλογικές συμβάσεις κ.ά. Πολύ μεγάλη έθνική άποστολή εκπληρώνουν τό "Ιδρυμα Κοινωνικών 'Ασφαλίσεων (ΙΚΑ) καί ό 'Οργανισμός Γεωργικών 'Ασφαλίσεων (ΟΓΑ). Κατά τό 1974 από τό Κράτος καί τούς 'Οργανισμούς 'Ασφαλίσεων διατέθησαν 55 δισεκατομμύρια δραχμές.

Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΖΩΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

106. 'Η εξέλιξη τής ελληνικής οικονομίας.

"Όταν ή 'Ελλάδα έγινε ελεύθερο Κράτος, ή οικονομική ζωή τής χώρας ήταν σέ άθλια κατάσταση, εξαιτίας τής μακροχρόνιας δουλειας καί τοῦ σκληροῦ άγώνα γιά τήν άπόκτηση τής ανεξαρτησίας της. 'Ο Καποδίστριας από τήν πρώτη στιγμή επιδίωξε τήν άνόρθωση τής οί-

οικονομικής ζωής της χώρας, αλλά η δολοφονία του ανέκοψε αυτή την προσπάθεια και η εθνική οικονομία εγκαταλείφθηκε στην τύχη της. "Ως τις αρχές του εικοστού αιώνα δέν έγινε καμιά σοβαρή και σταθερή προσπάθεια για τή βελτίωση της εθνικής οικονομίας και δέν επιδιώχθηκε συστηματικά ή εξυπηρέτηση τών αναγκών του ελληνικού λαού μέ τήν ανάπτυξη της εθνικής παραγωγής.

Από τις αρχές όμως του εικοστού αιώνα άρχισε ή επέμβαση του Κράτους (κρατικός παρεμβατισμός) στην εθνική οικονομία. Έτσι για τήν παρακολούθηση, καθοδήγηση και προστασία της εθνικής οικονομίας δημιουργήθηκαν ειδικές δημόσιες υπηρεσίες (ειδικά ύπουργεία, ειδικές σχολές κ.λ.), έγιναν ειδικοί νόμοι και εφαρμόστηκαν προστατευτικά δασμολόγια. Μέ τά μέτρα αυτά ή εθνική οικονομία μπήκε στο δρόμο για τήν ανασυγκρότησή της. Κατά τήν περίοδο 1923 - 1940 ή ελληνική οικονομία σημείωσε ταχύτατη ανάπτυξη εξαιτίας τών εξής γεγονότων: οί πόλεμοι σταμάτησαν, ό πληθυσμός της χώρας αυξήθηκε κατά ένα εκατομμύριο μέ τούς πρόσφυγες, ή μετανάστευση περιορίστηκε, εισέρευσαν στή χώρα μεγάλα κεφάλαια μέ τή μορφή δανείων (προσφυγικά, παραγωγικά, τραπεζικά, βιομηχανικά) και τέλος γιατί τό Κράτος άρχισε νά εκτελεί μεγάλα παραγωγικά έργα (όδοποιία, άποξήρανση έλών, πότισμα εδαφών, οικόδομηση προσφυγικών συνοικισμών, σχολείων κ.ά.). Κατά τήν πολεμική περίοδο 1940 - 1948 ή εθνική οικονομία εξαρθρώθηκε. Άλλά μετά τό 1948 άρχισε πάλι μιά ταχύτατη ανάπτυξη της εθνικής οικονομίας, ή όποία καθοδηγείται μεθοδικά και προστατεύεται άποτελεσματικά από τό Κράτος.

107. Η γεωργία.

α) Η σημασία και ή εξέλιξη της γεωργικής παραγωγής. Η γεωργία άποτελεί τό σημαντικότερο κλάδο της εθνικής μας οικονομίας, γιατί:

1) άπασχολεί τό μεγαλύτερο τμήμα του ένεργου πληθυσμού της χώρας:

2) τό εισόδημα από τή γεωργική παραγωγή είναι μεγαλύτερο από κάθε άλλο εισόδημα (πάνω από τό ένα τέταρτο του εθνικού εισοδήματος) και

3) τὰ γεωργικά προϊόντα αποτελοῦν τὴ βάση τοῦ ἐξαγωγικοῦ μας ἔμπορίου.

Ἀπὸ τὸ 1929 ὡς σήμερα ἡ γεωργία σημείωσε σημαντικὴ ἀνάπτυξη, πού ὀφείλεται στὴν ἀγροτικὴ πολιτικὴ τοῦ Κράτους. Μὲ τὴν πολιτικὴ αὐτὴ αὐξήθηκε ἡ ἔκταση τῶν ἐδαφῶν πού καλλιεργοῦνται καὶ αὐξήθηκε ἡ ἔνταση τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς. Ἡ αὐξηση τῶν ἐκτάσεων πού καλλιεργοῦνται κατορθώθηκε μὲ τὴν ἐκτέλεση μεγάλων ἐγγειοβελτιωτικῶν ἔργων, μὲ τὰ ὁποῖα ἀποκαλύφθηκαν καινούρια ἐδάφη καὶ ἄλλες μεγάλες ἐκτάσεις προστατευτήκαν ἀπὸ τίς πλημμύρες. Ἐτσι, ἐνῶ τὸ 1929 ἡ καλλιεργούμενη ἔκταση ἦταν 23 ἑκατομμύρια στρέμματα, τὸ 1974 ἔφτανε σὲ 39 ἑκατομμύρια στρέμματα. Ἡ ἔνταση τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς αὐξήθηκε κυρίως γιὰ τοὺς ἐξῆς δύο λόγους: Ἡ ἀγροτικὴ μεταρρύθμιση (ἀποκατάσταση ἀκτημόνων γεωργῶν) αὐξηση τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ γεωργοῦ γιὰ τὴν ἀπόδοση τοῦ ἀγροῦ, πού ἦταν πιά δικός του. Μὲ τὴν ἴδρυση τῆς Ἀγροτικῆς Τράπεζας ἀναπτύχθηκε ἡ ἀγροτικὴ πίστη, πού ἔδωσε στὸ γεωργό τὰ μέσα νὰ βελτιώσει τὴν καλλιέργεια. Μὲ τὴν ἀγροτικὴ μεταρρύθμιση ἀποκτήσαν γεωργικό κληρο 270 χιλιάδες ἀγροτικὲς οἰκογένειες. Ἡ ἀγροτικὴ Τράπεζα χορηγεῖ στοὺς ἀγρότες μὲ εὐνοϊκοὺς ὅρους καλλιεργητικὰ δάνεια, μηχανήματα καὶ λιπάσματα, παρέχει ὁδηγίες γιὰ τὴν καλλιέργεια καὶ συγκεντρώνει ὀρισμένα βασικὰ γεωργικὰ προϊόντα, γιὰ νὰ ἐξασφαλίσει στοὺς παραγωγούς ἱκανοποιητικὲς τιμές. (π.χ. γίνεται συγκέντρωση σιταριοῦ, καπνοῦ, σταφίδας, λαδιοῦ).

Κατὰ τὴν ἀγροτικὴ ἀπογραφὴ τοῦ 1971 βρέθηκε ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀγροτικῶν οἰκογενειῶν εἶναι λίγο παραπάνω ἀπὸ ἓνα ἑκατομμύριο (1.047.260). Ἐτσι σὲ κάθε ἀγροτικὴ οἰκογένεια ἀντιστοιχεῖ κατὰ μέσο ὄρο ἔκταση ἴση μὲ 35 στρέμματα. Ἀλλὰ ἡ ἔκταση αὐτὴ δὲν εἶναι ἀρκετὴ γιὰ νὰ καλύψει τίς ἀνάγκες τῆς ἀγροτικῆς οἰκογένειας, πού κατὰ μέσο ὄρο ἀποτελεῖται ἀπὸ τέσσερα ὡς πέντε μέλη.

β) Ἡ γεωργικὴ παραγωγή

Ἀπὸ τὴν καλλιεργούμενη ἔκταση τὸ ἓνα τέταρτο διατίθεται γιὰ τὴν καλλιέργεια τοῦ σιταριοῦ (πίνακας 45). Μεταπολεμικὰ ἐγινε ἀπόπειρα νὰ αὐξηθεῖ ἡ καλλιέργεια τοῦ ρυζιοῦ, ἀλλὰ τελικὰ ἡ καλλιέργεια αὐτὴ δὲν θεωρήθηκε συμφέρουσα. Ἀντίθετα ἡ καλλιέργεια τοῦ βαμβακιοῦ ἀποδείχθηκε ἐξαιρετικὰ συμφέρουσα καὶ γι' αὐτὸ συνεχῶς

ΠΙΝΑΚΑΣ 45
1974. Έκτάσεις καλλιέργειων
 (χιλιάδες στρέμματα)

Άροτραίες καλλιέργειες	27.702
Λαχανικά	1.160
Άλλες κηπευτικές καλλιέργειες	54
Άμπέλια	1.966
Δενδρώδεις καλλιέργειες	7.460
Σύνολο Χώρας	35.342

ΠΙΝΑΚΑΣ 45 α
1976. Η παραγωγή όρισμένων γεωργικών προϊόντων
 (χιλιάδες τόνοι)

Σιτάρι	2.451	Ζαχαρότευτλα	1.380
Κριθάρι	957	Καπνός	139
Καλαμπόκι	501	Σταφίδες	149
Ρύζι	82	Κρασί	452
Βαμβάκι	323	Έλαιόλαδο	289
Φασόλια	21	Έπιτραπέζιες έλιές	99
Πατάτες	64	Έσπεριδοειδή	810

ΠΙΝΑΚΑΣ 46
Η εξέλιξη της μέσης απόδοσεως από τό 1960 ως τό 1976
 (χιλιόγραμμα κατά έκτάριο)

Καλλιέργειες	1960	1976
Σιτάρι	1.457	2.624
Κριθάρι	1.325	2.454
Καλαμπόκι	1.371	4.008
Βαμβάκι	1.115	2.139
Καπνός	680	1.230
Φασόλια	1.257	2.143
Πατάτες	11.432	15.484
Ντομάτες	17.111	34.167

έπεκτείνεται. Ἡ καλλιέργεια ὀπωρικῶν ἐπεκτείνεται καί βελτιώνεται, γιατί μπορεῖ νά ἀποδώσει, χάρις στίς καινούριες μεθόδους πού ἐφαρμόζονται γιά τή διατήρηση καί τή μεταφορά τῶν νοπῶν καρπῶν. Κατά τά τελευταῖα χρόνια ἄρχισε ἡ καλλιέργεια ζαχαρότευτλων γιά τήν παραγωγή ζάχαρης καί ἡ παραγόμενη σήμερα ζάχαρη καλύπτει ὄλη τήν ἐσωτερική κατανάλωση. Στούς πίνακες 45 καί 45α ἀναλύεται ἡ γεωργική παραγωγή καί φαίνονται οἱ καλλιεργούμενες ἐκτάσεις καί οἱ ποσοτήτες πού παράγονται ἀπό τό καθένα εἶδος τῶν γεωργικῶν προϊόντων. Ἡ αὔξηση τῆς παραγωγῆς ὀφείλεται στήν αὔξηση τῶν καλλιεργούμενων ἐκτάσεων, ἀλλά καί στό ὅτι ἐφαρμόζονται βελτιωμένες καί συγχρονισμένες μέθοδοι καλλιέργειας, πού ἐξασφαλίζουν μεγαλύτερη ἀπόδοση (πίνακας 46).

108. Ἡ κτηνοτροφία.

Γιά πολλά χρόνια ἡ κτηνοτροφία στήν Ἑλλάδα ἦταν νομαδική καί δέν συνδυαζόταν μέ τή γεωργία. Ἡ ἐγκαθίδρυση ὁμοῦς τῆς μικρᾶς χωρικῆς ἰδιοκτησίας καί ἡ ὀργάνωση τῆς ἀγροτικῆς ἀσφάλειας συνε-

ΠΙΝΑΚΑΣ 47

Ἡ κτηνοτροφία

('Απογραφή 1971, ἀριθμός κεφαλιῶν)

Μεγάλα ζῶα		Μικρά ζῶα	
Ἄλογα	216.000	Πρόβατα	7.686.000
Μουλάρια	170.000	Γίδες	4.185.000
Ὄνοι	345.000	Χοῖροι	635.000
Βόδια	986.000	Πτηνά	27.000.000
Βουβάλια	10.000		

ΠΙΝΑΚΑΣ 48

1974. Ἡ παραγωγή κτηνοτροφικῶν προϊόντων
(τόνοι)

Κρέας	435.820	Αὔγα	102.340
Γάλα	1.629.970	Μαλλί	8.990
Τυρί	136.580	Μέλι	8.540
Βούτυρο	6.740		

τέλεσαν στό νά αναπτυχθεῖ στή χώρα μας ἡ οἰκόσιτη κτηνοτροφία, πού εἶναι συμπλήρωμα τῆς γεωργίας. Ἡ κτηνοτροφική παραγωγή δέν καλύπτει τίς ἀνάγκες τῆς χώρας καί γι' αὐτό εἰσάγονται ἀπό τό ἐξωτερικό σημαντικές ποσότητες κτηνοτροφικῶν προϊόντων, κρέας, γάλα, τυρί, βούτυρο). Μεταπολεμικά ἡ κτηνοτροφία ἀναπτύσσεται μεθοδικά. Σήμερα υπάρχουν μεγάλες καί συγχρονισμένες ἐγκαταστάσεις, στίς ὁποῖες ἐκτρέφονται συστηματικά διάφορα ζῶα (βοοειδή, χοῖροι, κόττες, κουνέλια). Μέ τά διάφορα μέτρα, πού παίρνει τό Κράτος, ἡ κτηνοτροφική παραγωγή διαρκῶς αὐξάνει. Σέ ὀρισμένες περιοχές ("Ε-βρος, Πέλλα, Κιλκίς, Λάρισα) εἶναι ἀναπτυγμένη ἡ σηροτροφία (μεταξοσκώληκες). Στούς πίνακες 47 καί 48 ἀναφέρονται ὁ ἀριθμός τῶν ζῶων πού ἐκτρέφονται καί ἡ παραγωγή κτηνοτροφικῶν προϊόντων.

109. Ἡ ἀλιεία.

Ἀρχικά στή χώρα μας ἡ ἀλιεία γινόταν κατά πρωτόγονο τρόπο καί μέ παλιές μεθόδους, μεταπολεμικά ὅμως ὀργανώθηκε μεθοδικά. Σήμερα υπάρχουν πάνω ἀπό δύομιση χιλιάδες μηχανοκίνητα σκάφη (2.711) καί ἀρκετά ἀπό αὐτά (57) ψαρεύουν στήν ἀνοιχτή θάλασσα. Σέ ὅλες τίς χώρες ἡ μεγάλη ἀλιευτική παραγωγή προέρχεται ἀπό τά ψάρια πού μεταναστεύουν. Γι' αὐτό μεταπολεμικά γίνονται συστηματικές μελέτες στίς ἐλληνικές θάλασσες, ἀπό τίς ὁποῖες περνοῦν μεταναστευτικά κοπάδια ψαριῶν τῆς Μεσογείου. Ἡ ἀλιευτική παραγωγή δέν εἶναι ἀκόμα ἱκανή νά καλύψει τίς ἀνάγκες τῆς χώρας καί γι' αὐτό εἰσάγονται σημαντικές ποσότητες ἀπό ἀλιευτικά προϊόντα. Κατά τό 1973 ἡ ἀλιευτική παραγωγή ἔφτασε σέ 95 χιλιάδες τόνους.

Ἡ σπογγαλιεία ἀπασχολεῖ λίγα μόνον ἄτομα (περίπου 335) καί κατά τό 1974 ἀπέδωσε 39 τόνους σφουγγάρια.

110. Τά δάση.

Τά δάση ἔχουν ἔκταση 24 ἑκατομύρια στρέμματα, δηλαδή ἀποτελοῦν μόνο τά 18% ἀπό τήν ὀλική ἐπιφάνεια τῆς χώρας. Ἄλλοτε τά δάση εἶχαν πολύ μεγαλύτερη ἔκταση (τό 1836 σκέπαζαν τά 49% τῆς ἐπιφάνειας τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους). Ἡ ραγδαία ἐλάττωση τῶν δασῶν ὀφείλεται κυρίως στούς ἐμπρησμούς, πού προκαλοῦνται γιά νά δημιουργηθοῦν περιοχές κατάλληλες γιά βοσκή ζῶων. Ἀπό πολλά ὅμως

χρόνια τό Κράτος καταβάλλει μεγάλες προσπάθειες γιά τή διαφύλαξη τῶν δασῶν καί τήν ἀναδάσωση μεγάλων ἐκτάσεων. Τά μεγαλύτερα δάση σκεπάζουν τήν κεντρική ὄροσειρά τῆς χώρας (Γράμμος - Πίνδος - Ταῦγετος). Τά περισσότερα δάση ἀνήκουν στό Κράτος (63%) καί τά ἄλλα (37%) εἶναι κοινοτικά, μοναστηριακά καί ἰδιωτικά. Ἡ δασική παραγωγή (πίνακας 49) δέν ἐπαρκεῖ γιά τίς ἀνάγκες τῆς χώρας. Ἐπειδή στά ἀστικά κέντρα δέν χρησιμοποιοῦνται πιά ξυλοκάρβουνα γι' αὐτό ἀυξήθηκε ἡ παραγωγή τεχνικῆς ξυλείας.

Γιά τήν προστασία καί τήν αὔξηση τῶν ἐλληνικῶν δασῶν, πού εἶναι πολύτιμος παράγοντας τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας, ἐφαρμόζονται διάφορα μέτρα, ἀπό τά ὁποῖα σπουδαιότερα εἶναι τά ἐξῆς:

α) Ἀναδάσωση μεγάλων ἐκτάσεων.

β) Ἀναδιοργάνωση τῆς κτηνοτροφίας, ὥστε αὐτή νά μήν ἐμποδίζει τή διατήρηση καί ἀνάπτυξη τοῦ δάσους.

γ) Περιορισμός τῆς σπατάλης ξύλων, πού κάνουν οἱ χωρικοί γιά τίς οἰκιακές ἀνάγκες τους. Ὑπολογίζεται ὅτι μιά μεγάλη ποσότητα ξυλείας χρησιμοποιεῖται ἀπό τούς χωρικούς ὡς καυσόξυλα. Γιά νά περιοριστεῖ αὐτή ἡ σπατάλη προτείνεται νά ἐφοδιαστοῦν οἱ χωρικοί μέ εἰδικές θερμάστρες, πού ἔχουν τριπλή χρήση (θέρμανση, μαγειρική, ἀρτοποιία),

δ) Συμπλήρωση τοῦ δικτύου τῶν δασικῶν ὁδῶν.

ΠΙΝΑΚΑΣ 49

1976. Ἡ δασική παραγωγή

Ξυλεία στρογγυλή	753.014 m ³
Καυσόξυλα	553.751 τόνοι
Ξυλοκάρβουνα	10.668 τόνοι
Ρητίνη	14.157 τόνοι

III. Ὁ ὀρυκτός πλοῦτος.

Κατά τίς ὑπάρχουσες ἐνδείξεις ὁ ὀρυκτός πλοῦτος τῆς χώρας δέν εἶναι ἀσήμαντος. Μεταπολεμικά ἄρχισε συστηματική ἔρευνα τοῦ ἐλληνικοῦ ὑπεδάφους ἀπό τό Γεωλογικό Ἰνστιτούτο Ἀπό τίς ὀρυκτές πηγές ἐνέργειας ἀφθονος ὑπάρχει ὁ λιγνίτης, πού σήμερα χρησιμοποιεῖται στά θερμοηλεκτρικά ἐργοστάσια τοῦ Ἀλιβερίου, τῆς Πτολεμαΐδας καί τῆς Μεγαλόπολεως. Τελευταία κοντά στή Θάσο ἀνακαλύφθηκαν ὑποθαλάσσια κοιτάσματα πετρελαίου καί πρόετοιμάζεται ἡ ἐκμε-

τάλλευσή τους. Τά σπουδαιότερα μεταλλεύματα είναι του άργιλιού, του νικελίου και του μαγνησίου (πίνακας 50). Μεγάλες ποσότητες από τά παραγόμενα μεταλλεύματα εξάγονται σε άλλες χώρες. Άλλά ή εξαγωγή άκατέργαστων μεταλλευμάτων άποτελεί σπατάλη του έθνικού πλούτου και γι' αυτό τά τελευταία χρόνια μερικά μεταλλεύματα υποβάλλονται σε μία πρώτη έπεξεργασία μέ τήν όποία εμπλουτίζονται σε μέταλλο.

Άπό τό ύπέδαφος (πίνακας 50) εξάγονται άκόμα θείο (Μήλος), σμύριδα (Νάξος), θηραϊκή γή (Θήρα) τάλκης (Τήνος, Κρήτη), γύψος (Ζάκυνθος) κοί μεγάλη ποικιλία από μάρμαρα (Πεντέλη, Πάρος, Τήνος, Ταίναρο). Η άξία των προϊόντων του ύπεδάφους άντιπροσωπεύει σήμερα πολύ μικρό ποσοστό του έθνικού εισοδήματος (λιγότερο από 2%).

ΠΙΝΑΚΑΣ 50

1973. Η παραγωγή φυσικών μεταλλευμάτων (χιλιάδες τόνοι)

Σμύριδα	7
Μεταλλεύματα μαγνανιου	42
Χρωμίτης	43
Μεταλλεύματα νικελίου	1.849
Σιδηροπυρίτης (έμπλουτ.)	192
Βαρυτίνη	124
Βωξίτης	2.748
Λευκόλιθος	1.068
Λιγνίτης	13.212

ΠΙΝΑΚΑΣ 50α

1973. Η παραγωγή προϊόντων λατομείων (χιλιάδες τόνοι)

Θηραϊκή γή	724
Γύψος	420
Καολίνης	76
Κίσσηρη (Έλαφρόπετρα)	755
Μάρμαρα	95.000 m ³

ΠΙΝΑΚΑΣ 51

Η εξέλιξη τής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας (Δείκτης 1959 = 100)

Έτος	1960	1962	1964	1966	1968	1970	1972	1974	1976
Δείκτης	112	139	189	278	354	458	613	699	832

112. Ἡ παραγωγή ἠλεκτρικῆς ἐνέργειας.

Ἡ χώρα μας δέν ἔχει λιθάνθρακα καί πετρέλαιο καί γι' αὐτό εἰσάγουμε μεγάλες ποσότητες ἀπό αὐτά τὰ δύο καύσιμα. Ἀντίθετα ἡ χώρα μας διαθέτει πολλούς λιγνίτες καί ἀρκετές ἐκμεταλλεύσιμες ὕδατοπτώσεις. Ἡ συστηματική ἐκμετάλλευση τοῦ ἐνεργειακοῦ πλούτου τῆς χώρας ἄρχισε μετά τό 1948, γιατί τότε καταστρώθηκε ἓνα ὀλοκληρωμένο σχέδιο γιά τήν ἀναδιοργάνωση τῆς ἐθνικῆς μας οἰκονομίας. Σήμερα λειτουργοῦν θερμοηλεκτρικά ἐργοστάσια (Κερατσίνι, Ἀλιβέρι, Πτολεμαΐδα, Μεγαλόπολη) καί ὕδροηλεκτρικά ἐργοστάσια (Λάδωνας, Ἄγρα, Λοῦρος, Μέγδοβας). Ἡ ἐκμετάλλευση σέ μεγάλο βαθμό τοῦ ἐνεργειακοῦ πλούτου τῆς χώρας (λιγνίτες, ὕδατοπτώσεις) χαρακτηρίζεται μέ τόν ὄρο «ἔργα ἐξηλεκτρισμοῦ». Μέ τὰ ἔργα αὐτά ἐπιδιώκεται νά ἀυξηθεῖ ἡ παραγωγή ἀγαθῶν, νά περιοριστεῖ ἡ ἀνεργία, νά ἐλαττωθεῖ τό ἔλλειμμα τοῦ ἐμπορικοῦ ἰσοζυγίου καί γενικά νά ὑψωθεῖ τό βιοτικό ἐπίπεδο τοῦ λαοῦ.

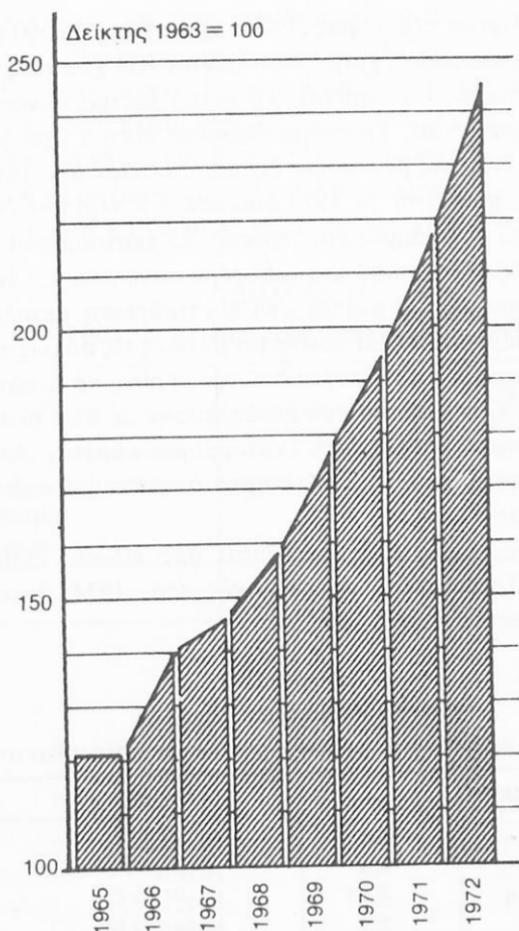
Ἡ ἐξέλιξη τῆς παραγωγῆς ἠλεκτρικῆς ἐνέργειας εἶναι ραγδαία. Κατά τό 1976 ἡ παραγωγή ἠλεκτρικῆς ἐνέργειας ἔφτασε τά 16,3 δισεκατομμύρια κιλοβατώρα. Τά 90% τῆς παραγόμενης σήμερα ἠλεκτρικῆς ἐνέργειας προέρχονται ἀπό τὰ θερμοηλεκτρικά ἐργοστάσια καί μόνο τό ἓνα δέκατο προέρχεται ἀπό τὰ ὕδροηλεκτρικά ἐργοστάσια (πίνακας 51).

113. Ἡ βιομηχανία.

Ἡ Ἑλληνική βιομηχανία ἔχει σκοπό νά ἐξυπηρετήσῃ τίς ἀνάγκες τῆς χώρας. Ἡ ἐξαγωγή βιομηχανικῶν προϊόντων εἶναι ἀκόμα μικρή (9% ἀπό τό σύνολο τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς). Τά τελευταῖα χρόνια χρησιμοποιοῦνται διαρκῶς περισσότερες ἐγχώριες πρῶτες ὕλες. Αὐτό τό γεγονός εἶναι σημαντικό, γιατί ἡ ἑλληνική βιομηχανία παύει νά ἔχει ἐξάρτηση ἀπό τό ἐξωτερικό καί γίνεται βιομηχανία ἀνώτερης μορφῆς.

Ἡ βιομηχανία εἶναι συγκεντρωμένη στά μεγάλα ἀστικά κέντρα, στά μεγάλα λιμάνια καί κοντά στά ἐργοστάσια πού παράγουν ἠλεκτρική ἐνέργεια. Μεταπολεμικά ἡ βιομηχανία μας σημειώνει πολύ γρήγορη ἀνάπτυξη (σχ. 7). Οἱ μεταλλουργικές βιομηχανίες εἶναι λίγες καί κάνουν μόνο ἐμπλουτισμό καί ἐκκαμίνευση σέ ὀρισμένα μεταλλεύματα.

Οι μηχανολογικές βιομηχανίες ασχολούνται κυρίως με έπισκευές και είναι συγκεντρωμένες στον Πειραιά, τη Θεσσαλονίκη και τό Βόλο. Οί οικοδομικές βιομηχανίες είναι αρκετά αναπτυγμένες και ή παραγωγή τους καλύπτει τις ανάγκες τής χώρας. Από τούς πιά ζωηρούς κλάδους τής έθνικής μας βιομηχανίας είναι οί βιομηχανίες τροφίμων, ποτών, καπνού, οί χημικές και κλωστοϋφαντουργικές βιομηχανίες.

Σχ. 6. Η εξέλιξη τής βιομηχανικής παραγωγής στην Έλλάδα (Στοιχεία ΟΗΕ).

Κατά τὰ τελευταῖα χρόνια λειτουργοῦν στή χώρα μας διυλιστήρια πετρελαίου, ναυπηγεῖα, τό ἐργοστάσιο ἀζωτούχων λιπασμάτων (Πτολεμαῖδα) καί ἐργοστάσια παραγωγῆς ζάχαρης. Ἡ βιομηχανική παραγωγή ἀντιπροσωπεύει περίπου τό ἕνα πέμπτο (21%) τοῦ ἐθνικοῦ μας εἰσοδήματος.

114. Οἱ μεταφορές.

Τό ὁδικό δίκτυο τῆς χώρας (1974) ἔχει μήκος 36.500 χιλιόμετρα. Γιά τίς ὁδικές μεταφορές, χρησιμοποιοῦνται 838 χιλιάδες αὐτοκίνητα (ἐπιβατικά, φορτηγά, λεωφορεῖα). Τό ὁδικό δίκτυο συνεχῶς ἐπεκτείνεται καί συγχρονίζεται. Τό σιδηροδρομικό δίκτυο ἔχει μήκος 2.540 χιλιόμετρα. Οἱ ἐναέριες μεταφορές ἐξυπηρετοῦνται ἀπό τήν Ὀλυμπιακή Ἀεροπορία, πού κατά τό 1974 διάνυσε 7,5 περίπου ἑκατομμύρια χιλιόμετρα πάνω σέ γραμμές ἐσωτερικοῦ, 25 ἑκατομμύρια χιλιόμετρα πάνω σέ γραμμές ἐξωτερικοῦ καί μετέφερε συνολικά 2,3 ἑκατομμύρια ἐπιβάτες. Ἡ χώρα μας βρίσκεται στή διασταύρωση μεγάλων διεθνῶν ἀεροπορικῶν γραμμῶν κι ἔτσι συνδέεται μέ ὅλες τίς πόλεις τοῦ κόσμου.

Τῆ ναυτιλιακή κίνηση συγκεντρώνει κυρίως τό λιμάνι τοῦ Πειραιᾶ. Κατά τό 1974 τὰ πλοῖα πού κατέπλευσαν σέ ὅλα τὰ λιμάνια τῆς χώρας εἶχαν χωρητικότητα 105 ἑκατομμύρια κόρους. Ἀπό αὐτή τή χωρητικότητα πάνω ἀπό τό ἕνα τέταρτο ἀντιστοιχεῖ στό λιμάνι τοῦ Πειραιᾶ (πίνακας 52).

Οἱ τηλεπικοινωνίες ἐξυπηρετοῦνται ἀπό εἰδικές ὑπηρεσίες, ταχυδρομικές, τηλεγραφικές, τηλεφωνικές (τό 1974 λειτουργοῦσαν 1.862.000 τηλεφωνικές συσκευές).

ΠΙΝΑΚΑΣ 52

1974. Ἡ κίνηση τῶν λιμανιῶν

(Χωρητικότητα σέ ἑκατομμύρια κόρους τῶν πλοίων πού μπῆκαν στό λιμάνι)

Λιμάνι		Λιμάνι	
Πειραιάς	23,4	Ἡράκλειο	3,3
Ἐλευσίνα	8,0	Αἴγινα	3,3
Θεσσαλονίκη	4,6	Χίος	2,5
Κέρκυρα	3,8	Ρόδος	1,8
Πάτρα	3,8	Βόλος	1,3

Σύνολο Ἑλληνικῶν λιμανιῶν 104,7 ἑκατομμύρια κόροι

115. Ο ελληνικός εμπορικός στόλος.

Κατά τό 1938 ή δύναμη τής εμπορικής ναυτιλίας μας ήταν 607 ατμόπλοια, πού είχαν χωρητικότητα περίπου 1,9 εκατομμύρια κόρους, καί τά 97% ήταν φορτηγά πλοία. Οί απώλειες τής εμπορικής ναυτιλίας στή διάρκεια του πολέμου έφτασαν σέ 305 πλοία πού είχαν χωρητικότητα 1,2 εκατομμύρια κόρους, δηλαδή στόν πόλεμο χάσαμε πάνω άπό τό μισό εμπορικό μας στόλο. Άλλά μετά τόν πόλεμο ή ανάπτυξη τής εμπορικής μας ναυτιλίας ήταν ραγδαία καί τό 1976 ή δύναμη του στόλου έφτασε σέ 3.500 πλοία μέ χωρητικότητα 29 εκατομμύρια κόρους (πίνακας 53). Η σημερινή εμπορική μας ναυτιλία άποτελείται κατά τά δύο τρίτα άπό νέα πλοία πού έχουν ήλικία κάτω άπό 15 έτη (πίνακας 54). Έκτός άπό τά πλοία πού έχουν τήν ελληνική σημαία, πολλά πλοία, μέ σημαντική χωρητικότητα άνήκουν σέ έλληνες πλοιοκτήτες, έχουν όμως ξένη σημαία καί κυρίως τς τέσσερις «σημαίες εύκολίας» (Λι-

ΠΙΝΑΚΑΣ 53

1976. Η σύνθεση του εμπορικού στόλου

Είδος πλοίων	Άριθμός πλοίων	Χωρητικότητα (χιλιάδες κόροι)
Φορτηγά καί τάνκερ	2.969	27.633
Έπιβατικά	327	857
Διάφορα	213	83
Σύνολο	3.509	28.573

ΠΙΝΑΚΑΣ 54

1974. Η ήλικία τών πλοίων

(Άναλογία πάνω στήν όλική χωρητικότητα, %)

Έλικία (σέ Έτη)	1938	1974
Κάτω άπό 15	8,9	63,4
15 — 30	86,2	32,3
30 καί πάνω	4,9	4,3
Σύνολο	100 %	100 %

βερίας, Παναμά, Κοσταρίκας και Όνδούρας). Μεταπολεμικά ή έμπορική ναυτιλία, πού ανήκει σέ έλληνες πλοιοκτήτες εξελίσσεται πολύ γρήγορα. Έ ανάπτυξη τής έμπορικής μας ναυτιλιας άποτελεί σημαντικό παράγοντα τής οικονομικής ζωής τής χώρας, γιατί άπασχολεί μεγάλο άριθμό άτόμων (περίπου 60 χιλιάδες) και γιατί τά ναυτιλιακά έμβάσματα καλύπτουν ένα μέρος άπό τό έλλειμμα του έμπορικού ίσοζυγίου.

116. Ό τουρισμός.

Έ χώρα μας μπορεί νά γίνει σημαντικό κέντρο του διεθνους τουρισμου, γιατί συνδυάζει μεγάλο αρχαιολογικό πλοϋτο και πολλά ωραία φυσικά τοπία. Ό τουρισμός ωφελεϊ πολιτιστικά και οικονομικά τή χώρα. Τό τουριστικό συνάλλαγμα πού εισρέει στή χώρα, καλύπτει ένα μέρος άπό τό έλλειμμα του έμπορικού ίσοζυγίου.

Γιά τήν ανάπτυξη τής τουριστικής κινήσεως δημιουργήθηκε ιδιαίτερος οργανισμός (ΕΟΤ) και καταβάλλονται συστηματικές προσπάθειες (γραφεΐα τουρισμου στό έξωτερικό, άστυνομία τουρισμου, όργάνωση διαφημίσεων και εκθέσεων, όργάνωση των συγκοινωνιών, συγχρονισμένα ξενοδοχεία, σχολές γιά τή μόρφωση κατάλληλου προσωπικού κ.ά.). Κατά τά τελευταία χρόνια ή τουριστική κίνηση διαρκώς αυξάνει. Τό 1974 μπήκαν στή χώρα μας τρία έκατομμύρια τουρίστες και τό τουριστικό συνάλλαγμα έφτασε σέ 436 έκατομμύρια δολάρια. Οί τουρίστες πού μπαίνουν στή χώρα μας προέρχονται κυρίως άπό τίς ευρωπαϊκές χώρες (50%) και άπό τίς Έν. Πολιτεΐες (20%). Μεταξύ των τουριστών ύπάρχουν και Έλληνες, πού είναι έγκαταστημένοι στό έξωτερικό (πίνακας 55).

ΠΙΝΑΚΑΣ 55

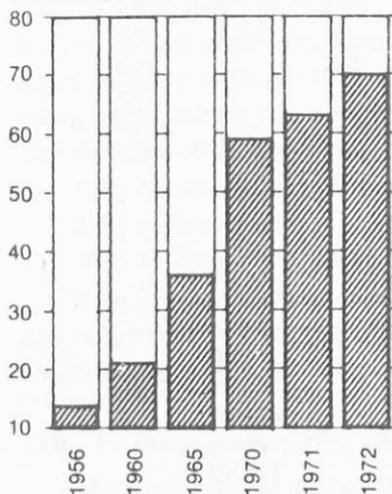
Ταξιδιωτική κίνηση

Άφίξεις	1955	1976
Έλληνες ύπήκοοι	24.380	1.133.152
Ξένοι ύπήκοοι	184.000	4.247.233
Σύνολο	208.380	5.380.385

117. Τό εξωτερικό εμπόριο.

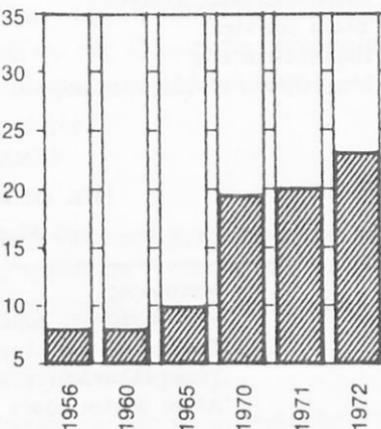
Ἡ Ἑλλάδα εἶναι κυρίως ἀγροτική χώρα, πού σήμερα προσπαθεῖ νά ἀναπτύξει τήν παραγωγική δραστηριότητά της. Ἐπομένως ἀναγκάζεται νά εἰσάγει διάφορα προϊόντα γιά τή συντήρηση τοῦ πληθυσμοῦ της καί γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομίας της. Καί γιά νά καλύψει τίς εἰσαγωγές προσπαθεῖ συνεχῶς νά ἀυξήσει τίς ἐξαγωγές. Ἀπό τήν ἀξία, τῶν εἰσαγωγῶν περίπου τά 40% ἀναλογοῦν σέ βιομηχανικά προϊόντα μηχανήματα καί μεταφορικά μέσα, καί τά 11% σέ τρόφιμα. Ἀπό τήν ἀξία τῶν ἐξαγωγῶν περίπου τά 42% ἀναλογοῦν σέ εἶδη τῆς ἀγροτικῆς παραγωγῆς (καπνά, φρούτα, ἐλαιόλαδο, ποτά, βαμβάκι, ξεροί καρποί). Ἡ χώρα μας προσπαθεῖ νά ἐξάγει τά προϊόντα της στίς βιομηχανικές χώρες, πού ἔχουν ψηλό βιοτικό ἐπίπεδο καί ὁ πληθυσμός τους μπορεῖ νά ἀπορροφήσει τά πολύτιμα ἑλληνικά προϊόντα (πίνακας 56). Ἀπό τίς βιομηχανικές χώρες πού εἶναι ἀγοραστές τῶν ἑλληνικῶν προϊόντων ἡ χώρα μας προμηθεύεται τά περισσότερα εἰσαγόμενα εἶδη. Ἐτσι περισσότερες ἀπό τίς μισές εἰσαγωγές γίνονται ἀπό τίς Ἡν. Πολιτείες, τή Μ. Βρετανία, τή Δ. Γερμανία, τή Γαλλία καί τήν Ἰταλία.

Δισεκατομμύρια δραχμές

Σχ. 7. Ἡ ἐξέλιξη τῶν εἰσαγωγῶν (1965-1972).

Δισεκατομμύρια δραχμές

Σχ. 8. Ἡ ἐξέλιξη τῶν ἐξαγωγῶν (1965-1972).

Κατά τό 1974 οί εισαγωγές έφτασαν σέ 132 δισεκατομμύρια δραχμές καί οί εξαγωγές έφτασαν σέ 61 δισεκατομμύρια δραχμές. Έτσι τό έλλειμμα τοῦ έμπορικοῦ ισοζυγίου έφτασε σέ 71 δισεκατομμύρια δραχμές. Τά σχήματα 8 καί 9 δείχνουν τήν εξέλιξη τοῦ έξωτερικοῦ έμπορίου.

118. Τό έμπορικό ισοζύγιο.

Στή χώρα μας οί πόροι ἀπό τίς εξαγωγές ποτέ δέν κάλυψαν τήν ἀξία τῶν εισαγωγῶν. Έτσι ἡ χώρα μας παρουσιάζει πάντοτε έλλειμμα έμπορικοῦ ισοζυγίου. Τό 1974 οί πόροι ἀπό τίς εξαγωγές κάλυψαν μόνο τά 46% ἀπό τήν ἀξία τῶν εισαγωγῶν. Μέρος ἀπό τό έλλειμμα τοῦ έμπορικοῦ ισοζυγίου τό καλύπτουν οί **ἀδηλοι πόροι**. Έτσι ονομάζονται

ΠΙΝΑΚΑΣ 56

1974. Τό έξωτερικό έμπόριο

(Άναλογία πάνω στήν ἀξία τῶν εισαγωγῶν καί εξαγωγῶν %)

Κατηγορίες	Εισαγωγές	Έξαγωγές
Τρόφιμα καί ζωντανά ζῶα	10,5	19,3
Ποτά καί καπνός	0,2	9,7
Πρώτες ὕλες ἐκτός ἀπό καύσιμα	9,5	10,6
Όρυκτά καύσιμα, λιπαντικά	22,2	9,0
Έλαια καί λίπη	0,3	1,5
Βιομηχανικά εἶδη	17,8	34,6
Μηχανήματα καί ὕλικο μεταφορῶν	28,1	2,7

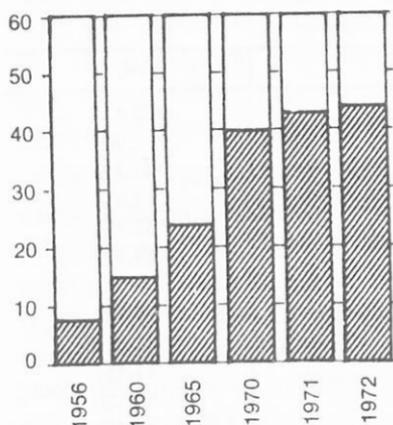
ΠΙΝΑΚΑΣ 57

1976. Οί ἀδηλοι πόροι

(χιλιάδες δολλάρια)

Μεταφορές	914.149
Μεταναστευτικά ἐμβάσματα	803.184
Τουριστικό συνάλλαγμα	823.665
Τόκοι ἑλληνικῶν κεφαλαίων	108.492
Άλλοι ἀδηλοι πόροι	374.302
Σύνολο ἀδηλων πόρων	3.023.772

Δισεκατομμύρια δραχμές

Σχ. 9. Τό έλλειμμα του έμπορικου ισοζυγίου.

τά ναυτιλιακά έμβάσματα, τό τουριστικό συνάλλαγμα, τά έσοδα έλληνικών κεφαλαίων πού είναι τοποθετημένα στό έξωτερικό κ.λ. (πίνακας 57). 'Αλλά οί άδηλοι πόροι είναι παράγοντες άστάθμητοι και μεταβλητοί. Γι' αυτό καταβάλλονται μεγάλες προσπάθειες για να αύξηθει ή παραγωγή, τόσο σε ποσότητες, όσο και σε είδη, για να καλυφθούν οί ανάγκες τής χώρας κι άκόμα για να αύξηθούν οί εξαγωγές. Στο σχήμα 10 φαίνεται ή εξέλιξη του έλλειμματος του έμπορικου ισοζυγίου.

119. Τό έθνικό εισόδημα.

Η συνολική άξια των άγαθών πού παράγονται και των άμοιβών έξαιτίας των ύπηρεσιών λέγεται **έγχώριο προϊόν**. Άν σ' αυτό προστεθούν τά εισοδήματα από τό έξωτερικό, τότε τό άθροισμα πού προκύπτει λέγεται **έθνικό εισόδημα**. Κατά τά τελευταία χρόνια τό έθνικό εισόδημα διαρκώς αύξάνει. Αύτή ή σταθερή αύξηση του έθνικού εισοδήματος είναι δείγμα τής σταθερής άνόδου τής έλληνικής οικονομίας. Στη διαμόρφωση του έθνικού εισοδήματος συμβάλλουν κατά:

17% ή γεωργία και οί συναφείς κλάδοι,

20% ή βιομηχανία,

10% τό έμπόριο.

Έτσι οί τρεις αυτοί κλάδοι τής έθνικής οικονομίας εισφέρουν σχεδόν τό μισό από όλόκληρο τό έθνικό εισόδημα (πίνακας 58). Τό 1974 τό έθνικό εισόδημα έφτασε σε 537 δισεκατομμύρια δραχμές περίπου.

120. Η διάρθρωση τής έλληνικής οικονομίας.

Μετά τό δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο παρατηρείται συνεχής άνάπτυξη τής έλληνικής οικονομίας. Η άνάπτυξη αύτή είχε ως άποτέλεσμα τήν αισθητή βελτίωση του βιοτικού επιπέδου του έλληνικού λαού.

ΠΙΝΑΚΑΣ 58
1976. Τό εθνικό εισόδημα
(έκατομμύρια δραχμές)

Κλάδος	Άξια
1. Γεωργία, δάση, αλιεία	135.123
2. Μεταλλεία, όρυχεία, λατομεία, άλυκές	9.905
3. Μεταποίηση	142.252
4. Έπιχειρήσεις ηλεκτρισμού, φωταερίου, νερού	12.034
5. Κατασκευές	52.842
6. Μεταφορές, επικοινωνίες	59.729
7. Έμπόριο	95.878
8. Τράπεζες, ασφάλειες, κτηματικές επιχειρήσεις	21.326
9. Κατοικίες	43.652
10. Δημόσια διοίκηση και ασφάλεια	63.565
11. Υπηρεσίες υγείας και εκπαίδευσεως	34.670
12. Διάφορες υπηρεσίες	46.518
Άκαθάριστο έγχωριο προϊόν	717.494
13. Εισόδημα από άλλοδαπή	24.942
Άκαθάριστο εθνικό εισόδημα	742.436
14. Μείον άποσβέσεις	59.226
Καθαρό εθνικό εισόδημα	683.210

Άπό τό 1948 προχωρεί συστηματικά ή άξιοποίηση των πλουτοπαραγωγικών πηγών τής χώρας. Μεγάλα έργα ύποδομής έγγυώνται ότι θά άναπτυχθεί ή παραγωγική δραστηριότητα τής χώρας. Η σημερινή όμως διάρθρωση τής έλληνικής οικονομίας παρουσιάζει τό μειονέκτημα ότι συνεχώς αυξάνει ή διαφορά μεταξύ τής άξιας των εισαγωγών και των εξαγωγών. Έτσι βασικό πρόβλημα τής Έλληνικής οικονομίας είναι τό πώς θά καλυφθεί τό έλλειμμα του έμπορικού ισοζυγίου.

α) Οί εισαγωγές. Η συνεχής αύξηση των εισαγωγών όφείλεται στην αύξηση των εισοδημάτων, γιατί τό αυξημένο εισόδημα όδηγεί τό λαό στό νά άποκτήσει άγαθά άνωτερου βιοτικού επιπέδου. Πολλά άπό αυτά τά άγαθά ή έσωτερική παραγωγή ή τά παράγει σέ άνεπαρκείς ποσότητες ή δέν τά παράγει διόλου. Έπίσης ή συνεχής άνοδος τής έλληνικής οικονομίας προκαλεί αύξηση των εισαγωγών, για νά πλουτιστεί ό μηχανικός έξοπλισμός τής χώρας. Είναι φανερό πώς δέν μπορούμε νά περιορίσουμε τίς εισαγωγές χωρίς αντίκτυπο στό βιοτικό επίπεδο του λαού και τήν άνάπτυξη τής οικονομίας. Οί εισαγωγές αυτόματα θά περιοριστούν, όταν ή έσωτερική παραγωγή γίνει ίκανή νά καλύπτει μεγάλο μέρος άπό τίς σύγχρονες άνάγκες του λαού. Τά

τρία τέταρτα των εισαγωγών αποτελούνται από μη γεωργικές πρώτες ύλες, από βοηθητικές ύλες και από βιομηχανικά προϊόντα. Η αδυναμία της εσωτερικής παραγωγής να ικανοποιήσει τις αξιώσεις που έχει τό καταναλωτικό κοινό, οφείλεται κυρίως στον ανεπαρκή εξοπλισμό της χώρας με παραγωγικά κεφάλαια.

β) Οι εξαγωγές. Οι εξαγωγές σημείωσαν κατά τα τελευταία χρόνια σταθερή αύξηση. Περίπου τό 40% των εξαγωγών αποτελούνται από γεωργικά προϊόντα. Ο γεωργικός χαρακτήρας των εξαγωγών μας αποτελεί βασικό μειονέκτημα, γιατί ή γεωργική παραγωγή εξαρτάται από τις καιρικές συνθήκες και από άλλους παράγοντες, που επιδροούν στην ποσότητα και την ποιότητα των γεωργικών προϊόντων. Τά εξαγόμενα γεωργικά προϊόντα χαρακτηρίζονται ως ήμιπολυτελή, γιατί δέν καλύπτουν βασικές βιοτικές ανάγκες και γι' αυτό εξαγονται σέ λίγες μόνο χώρες μέ ψηλό βιοτικό επίπεδο. Άλλά ή εξάρτηση των ελληνικών εξαγωγών από λίγες μόνο αγορές του εξωτερικού κάνει τις εξαγωγές εύπαθεις, όταν σημειωθούν οικονομικές κρίσεις σέ αυτές τις χώρες.

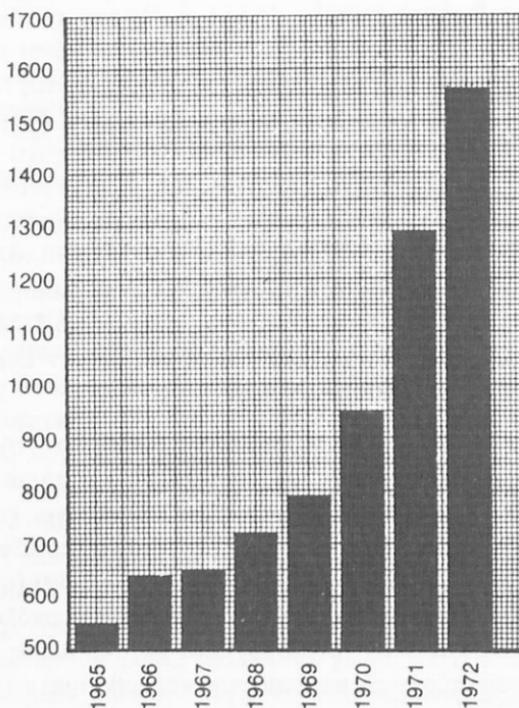
Τά τελευταία χρόνια παρατηρείται αύξηση στις εξαγωγές μεταλλευμάτων. Αυτή όμως ή εξαγωγή δέν είναι ώφέλιμη, γιατί τά προϊόντα που εξαόουμε τά επεξεργάζονται οί χώρες που τά εισάγουν. Έτσι όμως χάνονται γιά τήν ελληνική οικονομία σημαντική απασχόληση εργατών και ειδικών επιστημόνων, αλλά και πολύτιμο συνάλλαγμα, που ξοδεύεται γιά νά εισαχθούν τά προϊόντα της ξένης βιομηχανίας. Πολύ μεγάλη σημασία γιά τήν οικονομική και πολιτιστική εξέλιξη της χώρας μας ελπίζουμε πώς θά έχει ή σύνδεσή μας μέ τήν Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ).

γ) Οί άδηλοι πόροι. Γιά τή σημερινή διάρθρωση της ελληνικής οικονομίας σημαντικός παράγοντας είναι οί άδηλοι πόροι. Αυτοί εξασφαλίζουν τήν εισροή συναλλάγματος, που έλαττώνει κατά πολύ τό έλλειμμα του έμπορικού ισοζυγίου. Κατά τά τελευταία χρόνια τό συνάλλαγμα από τούς άδηλους πόρους συνεχώς αυξάνει (σχ. 11). Αυτή ή αύξηση οφείλεται στό μεγάλο ελληνικό έμπορικό στόλο, στους ελληνες μετανάστες και στόν τουρισμό. Ένα μεγάλο μέρος των άδηλων πόρων αντιπροσωπεύουν τά μεταναστευτικά έμβάσματα (πίνακας 57).

Η αύξηση των μεταναστευτικών έμβασμάτων οφείλεται στην οικονομική ισχύ των χωρών, στις όποιες έχουν εγκατασταθεί οί Έλληνες

μετανάστες. Ἡ αύξηση τῶν ναυτιλιακῶν ἐμβασμάτων ὀφείλεται στήν πολύ γρήγορη ανάπτυξη τῆς ἑλληνικῆς φορτηγοῦ ναυτιλίας, πού ἀπασχολεῖ σήμερα μεγάλο ἀριθμό ναυτικῶν. Ἀλλά τά ναυτιλιακά ἐμβάσματα εἶναι στοιχεῖο πού ἐπηρεάζεται ἀπό τήν ἔνταση τῶν θαλάσσιων μεταφορῶν. Πολύ συχνά παρατηρεῖται μακροχρόνια ὕφεση στίς θαλάσσιες μεταφορές, πού προκαλεῖ σημαντικό περιορισμό στά ναυτιλιακά ἐμβάσματα. Τέλος ἡ αύξηση τοῦ τουριστικοῦ συναλλάγματος ὀφείλεται στήν ανάπτυξη τῆς διεθνοῦς τουριστικῆς κινήσεως. Γιά νά ἐκμεταλλευτεῖ ἡ χώρα μας αὐτή τή διεθνή κίνηση, καταβάλλει πολλές καί συστηματικές προσπάθειες (διαφημίσεις, πύκνωση συγκοινωνιῶν, συγχρονισμένα ξενοδοχεῖα κ.ἄ.). Ἀλλά ἡ τουριστική κίνηση εἶναι

Χιλιάδες δολλάρια

Σχ. 10. Ἡ ἐξέλιξη τῶν ἀδηλων πόρων. 1965-1972.

στοιχείο πολύ ευαίσθητο, γιατί επηρεάζεται από την οικονομική κατάσταση της χώρας του τουρίστα και από διάφορους άλλους παράγοντες (π.χ. οι πολιτικές ή διεθνείς κρίσεις κ.ά.).

δ) Τό ξένο κεφάλαιο. Τά ξένα κεφάλαια βρίσκουν περισσότερο αποδοτικές επενδύσεις στο έσωτερικό της χώρας τους ή προτιμούν όρισμένες μόνο επενδύσεις (π.χ. τά πετρέλαια). Από τό 1954 ως σήμερα τό Κράτος έλαβε διάφορα μέτρα, γιά νά προσελκύσει μεγάλα ξένα κεφάλαια σέ παραγωγικές επενδύσεις. Μετά την αποκατάσταση της Δημοκρατίας παρατηρείται ότι αυξήθηκε σημαντικά ή εμπιστοσύνη του ξένου κεφαλαίου πρós τή χώρα μας.

121. Οί κατευθύνσεις της έλληνικής οικονομίας.

Στήν Έλλάδα ως τό 1955 τό κατά κεφαλή έτήσιο έθνικό εισόδημα ήταν μικρό σχετικά μέ τίς χώρες της Δυτικής Εύρώπης (πίνακας 59). Μέσα όμως σέ λίγα χρόνια τό κατά κεφαλή έτήσιο εισόδημα αυξήθηκε σημαντικά κι έτσι τό βιοτικό επίπεδο του λαού μας ανέβηκε.

α) Τό φυσικό περιβάλλον. Η χώρα μας δέν είναι προικισμένη μέ τούς φυσικούς πόρους πού είχαν στή διάθεσή τους, όταν άρχιζαν τήν ανάπτυξή τους, τά κράτη πού σήμερα είναι οικονομικά αναπτυγμένα. Αλλά και στή χώρα μας υπάρχουν ευνοϊκές προϋποθέσεις γιά τήν ανάπτυξη της οικονομίας της σέ άνώτερα επίπεδα παραγωγής. Σήμερα ή διαφορά στήν οικονομική ανάπτυξη δέν οφείλεται πιά σέ διαφορές του φυσικού πλούτου των χωρών Οί σύγχρονες συνθήκες της τεχνικής επιτρέπουν τήν εκμετάλλευση φυσικών πόρων της χώρας, πού μέχρι πριν λίγα χρόνια τούς θεωρούσαμε ως μη εκμεταλλεύσιμους. Σήμερα ή καθυστέρηση των ανεξέλικτων χωρών αποδίδεται στήν έλλειψη παραγωγικού κεφαλαίου και στήν έλλειψη των απαραίτητων τεχνικών και οργανωτικών γνώσεων. Η ελληνική οικονομία, κατευθυνόμενη από τό Κράτος, εξελίσσεται σταθερά και επιδιώκει τήν άξιοποίηση του φυσικού πλούτου της χώρας και τήν εξασφάλιση έργασίας στους κατοίκους της.

β) Οί κατευθύνσεις της άγροτικής οικονομίας. Υπάρχουν μεγάλα περιθώρια γιά τήν αύξηση της γεωργικής παραγωγής. Η καλλιέργεια του σιταριού μεταβάλλεται γρήγορα σέ έντατική καλλιέργεια. Έτσι

έχουμε αύξηση της στρεμματικής αποδόσεως και επομένως ελάττωση του κόστους της παραγωγής, κι ακόμα πετυχαίνουμε να ελευθερωθούν μεγάλες εκτάσεις από την καλλιέργεια σιταριού και να αποδοθούν σε καλλιέργειες που δίνουν μεγαλύτερο εισόδημα. Η γεωργική παραγωγή τείνει να προσαρμοστεί προς τις περιορισμένες εποχές των βροχών, αλλά σύγχρονα εκτελούνται διάφορα τεχνικά έργα, για να εξασφαλιστεί τό πότισμα μεγάλων εκτάσεων. Οί μέθοδοι καλλιέργειας διαρκώς συγχρονίζονται και διαρκώς αυξάνει ή χρησιμοποίηση λιπασμάτων και γεωργικών μηχανών.

Γενικά παρατηρείται μιá τάση για άναδιάρθρωση των καλλιεργειών. Έτσι επεκτείνεται ή καλλιέργεια λαχανικών και όπωρικών, που μπορούν να εξάγονται.

Η ανάπτυξη της οικονομίας των όρεινων περιοχών επιδιώκει να περιοριστεί ή έκτατική κτηνοτροφία, που προκαλεί πολύ μεγάλη ζημία στο μικρό δασικό πλούτο της χώρας. Στις όρεινές περιοχές προ-

ΠΙΝΑΚΑΣ 59
Μέσος ετήσιος όρος
του έγχώριου προϊόντος κατά κεφαλή
(δολάρια)

	1955	1974
Ήν. Πολιτείες	1.870	6.598
Καναδάς	1.310	6.464
Έλβετία	1.010	7.340
Σουηδία	950	6.878
Βέλγιο	800	5.466
Μ. Βρετανία	780	3.371
Ίαπωνία	600	4.152
Δανία	750	6.026
Γαλλία	740	5.061
Νορβηγία	740	5.847
Δ. Γερμανία	510	6.195
Όλλανδία	500	5.109
Αύστρια	370	4.372
Ίταλία	310	2.706
Έλλάδα	210	2.139
Τουρκία	188	748

βλέπεται νά κατασκευαστοῦν βαθμίδες στά ἐπικλινή ἐδάφη, ὥστε αὐτά νά γίνουν ἀποδοτικά, κι ἀκόμα μέ τεχνικά ἔργα νά ἐξασφαλιστεῖ τό πότισμα ὀρεινῶν ἐκτάσεων. Τέλος οἱ ὀρεινοί πληθυσμοί θά ἐφοδιαστοῦν μέ ζῶα γιά γαλακτοπαραγωγή καί γιά πάχυνση, ὥστε νά αὐξηθεῖ τό εἰσόδημα αὐτῶν τῶν πληθυσμῶν. Γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς κτηνοτροφικῆς παραγωγῆς ἐπιδιώκεται ἡ χρησιμοποίηση καλύτερων παραγωγικῶν ζῶων, ἡ ἴδρυση συγχρονισμένων ἐγκαταστάσεων γιά τήν ἐκτροφή ζῶων καί ἡ ἴδρυση σύγχρονων ἐργοστασίων ἐπεξεργασίας τοῦ γάλακτος καί, τέλος, αὐξηση τῆς παραγωγῆς κτηνοτροφῶν.

Γιά τήν ἐκμετάλλευση τοῦ ὑπόγειου πλούτου τῆς χώρας, γίνεται συστηματική ἔρευνα τοῦ ὑπεδάφους, γιά νά προσδιοριστεῖ ἂν ὑπάρχουν ὀρυκτά καί μεταλλεύματα, ἡ ἔκταση τῶν κοιτασμάτων καί ἡ περιεκτικότητά τους. Ἐπίσης γίνονται ἐντατικές ἔρευνες γιά νά ἐξακριβωθεῖ ἂν ὑπάρχει πετρέλαιο καί σέ ἄλλες περιοχές, ἐκτός ἀπό τῆ Θάσο.

γ) Οἱ κατευθύνσεις τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς καί τοῦ ἐξαγωγικοῦ ἐμπορίου. Ἡ οἰκονομική ἀνάπτυξη τῆς χώρας δέν μπορεῖ νά στηριχτεῖ μόνο στίς ἀγροτικές ἀπασχολήσεις. Ἐπίσης δέν μπορεῖ ἡ ἐθνική οἰκονομία νά βασίζεται στούς ἄδηλους πόρους, γιατί αὐτοί ἐπηρεάζονται πάρα πολύ ἀπό τή διεθνή οἰκονομική καί πολιτική κατάσταση. Ὁ δρόμος γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς ἐλληνικῆς οἰκονομίας εἶναι σήμερα μόνο πρὸς τήν κατεύθυνση τῆς ἐκβιομηχανίσεως τῆς χώρας. Ἐτσι αὐτόματα θά περιοριστοῦν οἱ εἰσαγωγές καί θά αὐξηθοῦν οἱ ἐξαγωγές. Πρὸς τήν κατεύθυνση αὐτή γίνεται σταθερή πρόοδος. Τά διυλιστήρια πετρελαίου, τά ναυπηγεῖα, τά ἐργοστάσια ζάχαρης, τό συγκρότημα τῆς Πτολεμαΐδας καί τοῦ Μέγδοβα, καί ἄλλες μεγάλες βιομηχανικές ἐγκαταστάσεις ἄνοιξαν τό δρόμο γιά τήν ἐκβιομηχάνιση τῆς χώρας.

Στίς ἐξαγωγές μας σημαντική θέση θά κατέχουν ἀσφαλῶς τά γεωργικά προϊόντα καί γι' αὐτό ἐπιδιώκεται ἡ αὐξηση καί ἡ βελτίωση τῆς παραγωγῆς, ἡ τυποποίηση τῶν ἐξαγόμενων προϊόντων, ἡ ἀναζήτηση νέων ἀγορῶν καί ἡ διεύρυνση τῶν σημερινῶν. Γιά νά ἐξυπηρετηθεῖ ἡ ἐξαγωγή τῶν γεωργικῶν προϊόντων, ἐπιδιώκεται ἡ δημιουργία «ψυκτικῆς ἀλυσίδας», δηλαδή ἡ ἴδρυση μεγάλων ψυκτικῶν ἐγκαταστάσεων σέ ἐπίκαιρα σημεῖα τῆς χώρας γιά τή συντήρηση τῶν προ-

ϊόντων καί ἡ ὕπαρξη εἰδικῶν μεταφορικῶν μέσων, ὥστε τά προϊόντα νά φτάνουν στήν κατανάλωση σέ ἄριστη κατάσταση.

Ἡ ἐξαγωγή πολύτιμων ὀρυκτῶν χωρίς προηγούμενη ἐγγῶρια ἐπεξεργασία ἀποτελεῖ σπατάλη τοῦ ἐθνικοῦ πλούτου. Ἡ ἴδρυση βιομηχανιῶν γιά τήν ἐπεξεργασία τῶν μεταλλευμάτων νικελίου, χρωμίου, σιδήρου, ἀργιλίου (βωξίτη) θεωρεῖται σήμερα ἀπαραίτητη γιά τήν ἐξέλιξη τῆς ἐλληνικῆς οἰκονομίας, γιατί αὐτές οἱ βιομηχανίες, ἐκτός τοῦ ὅτι ἀπασχολοῦν πολλές χιλιάδες Ἑλλήνων, θά βοηθήσουν νά ἐξάγονται ἐξευγενισμένες πρῶτες ὕλες, πού σπανίζουν. Ἔτσι ἡ χώρα μας τείνει νά ἀποκτήσει σημαντική καί σταθερή ἐξαγωγική βιομηχανία, ἀλλά καί τίς βάσεις γιά μιά πιά πέρα βιομηχανική ἀνάπτυξη. Μέ τά μέτρα πού παίρνει σήμερα τό Κράτος διανοίγεται ὁ δρόμος γιά τήν ἰσότιμη ἔνταξη τῆς χώρας μας στήν Εὐρωπαϊκή Οἰκονομική Κοινότητα (ΕΟΚ).

Ἐκτός ἀπό τίς μεταλλουργικές βιομηχανίες ὑπάρχουν καί ἄλλες παραγωγικές δραστηριότητες, πού μποροῦν νά ἐξελιχθοῦν καί νά ἀνταγωνιστοῦν σέ διεθνές πεδίο.

Ὁ Ἑλληνικός λαός διακρίνεται γιά τήν ἐνεργητικότητά του καί τήν πρωτοβουλία του. Σήμερα διανοίγει τίς νέες κατευθύνσεις τῆς ἐθνικῆς του οἰκονομίας, πού θά τοῦ ἐξασφαλίσουν καλύτερους ὄρους πνευματικῆς καί οἰκονομικῆς ζωῆς.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΤΗΤΑΣ

122. Ἡ διατροφή τῆς ἀνθρωπότητας.

Τό 1973 ὁ πληθυσμός τῆς Γῆς ἦταν 3.860 ἑκατομμύρια ἄνθρωποι καί ὑπολογίζεται ὅτι στό τέλος τοῦ εἰκοστοῦ αἰώνα θά ζοῦν πάνω στή Γῆ 6 δισεκατομμύρια ἄνθρωποι. Τό μεγαλύτερο μέρος τοῦ νέου πληθυσμοῦ θά ἐμφανιστεῖ στίς χῶρες τοῦ Τρίτου Κόσμου, δηλαδή σέ ὑποανάπτυκτες χῶρες, πού ἀκόμα δέν ἐκμεταλλεύονται ἀποτελεσματικά τίς πλουτοπαραγωγικές πηγές τους (σχ. 12). Στά τρία τέταρτα τοῦ σημερινοῦ πληθυσμοῦ τῆς Γῆς ἀντιστοιχεῖ μόνο τό ἕνα τέταρτο τῶν πηγῶν, πού παράγουν εἶδη διατροφῆς. Γι' αὐτό σήμερα σέ πολλές χῶρες ἑκατομμύρια ἀνθρώπων συνεχῶς πεινοῦν. Ἡ ἐξασφάλιση τῆς διατροφῆς τῆς ἀνθρωπότητας ἐπιδιώκεται μέ διάφορα μέτρα. Τά σπουδαιότερα ἀπό αὐτά εἶναι τά ἑξῆς:

α) Νά αὐξηθοῦν οἱ καλλιεργούμενες ἐκτάσεις. Αὐτό μπορεῖ νά γίνει μέ τήν ἀποξήρανση λιμνῶν, ἐλῶν ἢ καί θαλάσσιων κόλπων, μέ τή βελτίωση φτωχῶν ἐδαφῶν καί μέ τήν ἄρδευση ξερῶν ἐκτάσεων ἢ ἀκόμα καί ἐρήμων. (Χάρη στό φράγμα τοῦ Ἄσσουάν μεγάλη ἔκταση ἀπό τήν ἔρημο ἐγινε καλλιεργήσιμο ἔδαφος).

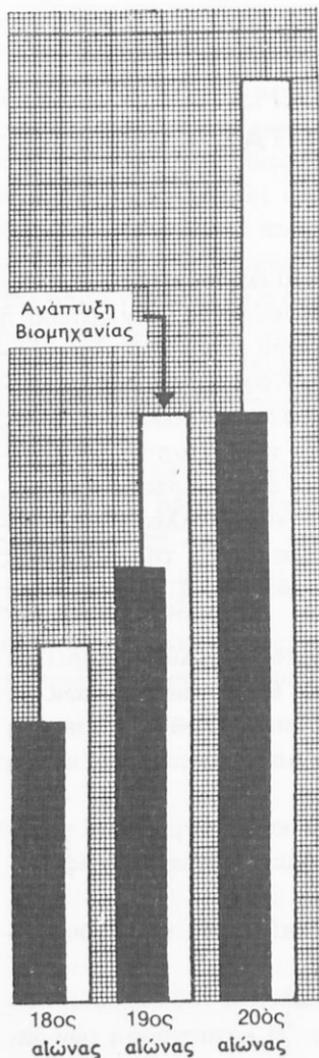
β) Νά χρησιμοποιηθοῦν σέ μεγάλη κλίμακα λιπάσματα καί γεωργικές μηχανές. Οἱ παράγοντες αὐτοί εἶναι σήμερα ἄγνωστοι στίς ὑποανάπτυκτες χῶρες.

γ) Νά ἐπιλεγθοῦν κατάλληλα εἶδη ζῶων καί φυτῶν, πού ἔχουν μεγάλη ἀπόδοση.

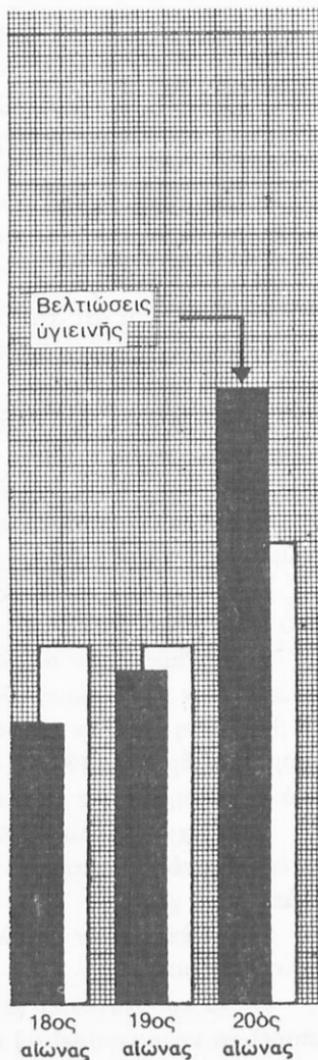
δ) Νά προστατευτεῖ τό παραγωγικό ἐπικάλυμμα τοῦ ἐδάφους, πού μπορεῖ νά καταστραφεῖ μέ πολλούς τρόπους. Ἡ καταστροφή τῶν δασῶν καί τῶν θάμνων μέ πυρκαγιές, ἢ καταστροφή τῆς βλαστήσεως ἀπό τά κοπάδια ζῶων (πρόβατα, γίδες) ἔχουν ὡς ἀποτέλεσμα νά ἐξαφανιστεῖ τό ἐδαφικό ἐπικάλυμμα (ἔδαφος).

Τό πρόβλημα τῆς διατροφῆς τῶν ὑποανάπτυκτων λαῶν, πού αὐ-

Αναπτυγμένες χώρες

Υποανάπτυκτες χώρες

■ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ
□ ΠΑΡΑΓΩΓΗ

Σχ. 11. Η αύξηση του πληθυσμού και της παραγωγής στις αναπτυγμένες χώρες και τις υποανάπτυκτες χώρες.

ξάνονται σέ πληθυσμό πολύ γρήγορα, δέν λύνεται μέ δωρεές καί έκδηλώσεις ἀλληλεγγύης. Τό πρόβλημα αὐτό μπορεῖ νά λυθεῖ, ἂν οἱ λαοί, πού εἶναι οἰκονομικά καί τεχνικά ἀναπτυγμένοι, ἐξασφαλίσουν στούς ὑποανάπτυκτους τά ἀπαραίτητα μέσα, γιά νά παράγουν αὐτοί οἱ λαοί μόνοι τους τά εἶδη διατροφῆς τους ἢ ἀκόμα καί νά ἐκμεταλλευτοῦν τίς ἄλλες πλουτοπαραγωγικές πηγές τῶν χωρῶν τους.

123. Ἡ μόλυνση τοῦ περιβάλλοντος.

Ἡ συντήρηση τῶν ὀργανισμῶν (ζῶα, φυτά) βασίζεται σέ τρία φυσικά στοιχεῖα, τό ἔδαφος, τό νερό καί τόν ἀέρα. Σήμερα καί τά τρία αὐτά στοιχεῖα κινδυνεύει νά καταστήσουν ἀκατάλληλα γιά τή συντήρηση τῆς ζωῆς. Τά βιομηχανικά λύματα, οἱ ἀναθυμιάσεις ἀπό τίς καπνοδόχους τῶν ἐργοστασίων, τά καυσαέρια πού παράγουν τά αὐτοκίνητα καί τά ἀεροπλάνα, τά ἀπορρίματα καί οἱ ἀποχετεύσεις τῶν μεγάλουπόλεων προκαλοῦν συνεχῆ μόλυνση τοῦ ἐδάφους, τοῦ νεροῦ (ποταμοί, λίμνες, θάλασσες) καί τοῦ ἀέρα. Ἀκόμη καί αὐτά τά μνημεῖα τοῦ Πολιτισμοῦ, πού τά σεβάστηκαν οἱ αἰῶνες, κινδυνεύουν νά καταστραφῶν ἀπό τήν ὑπερβολική μόλυνση τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ἀέρα. Ἡ ραδιενέργεια ἀπλώνεται ὅλο καί περισσότερο στό περιβάλλον μας.

Ἡ μόλυνση τοῦ περιβάλλοντος ἐμποδίζει τήν ἀνακύκλωση τῶν φυσικῶν στοιχείων, δηλαδή τοῦ ἄνθρακα, τοῦ ἀζώτου καί τοῦ φωσφόρου.

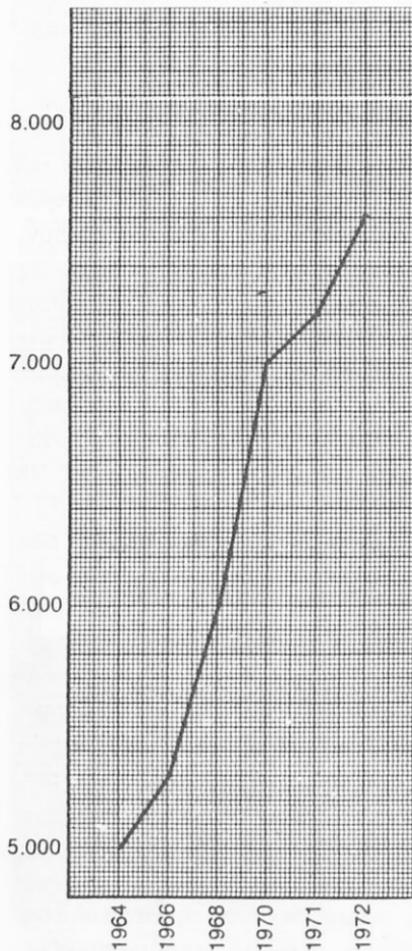
Ἡ μόλυνση τοῦ περιβάλλοντος εἶναι ἓνα πρόβλημα πού ἔχει τεράστια σημασία γιά τήν ἀνθρωπότητα. Σήμερα μερικές κλειστές θάλασσες ὅπως π.χ. ἡ Μεσόγειος, ἔχουν μολυνθεῖ ἐπικίνδυνα. Ὁλόκληρη ἡ πολιτισμένη ἀνθρωπότητα προσπαθεῖ νά βρεῖ μέ ποιούς τρόπους θά μπορέσει νά περιορίσει τήν καταστροφή τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος.

124. Τό ἐνεργειακό πρόβλημα.

Οἱ ἀνάγκες τῆς ἀνθρωπότητας σέ ἐνέργεια διαρκῶς αὐξάνονται (σχ. 13, 14). Διαπιστώθηκε ὅτι μέσα σέ μιά δεκαετία ἡ κατανάλωση ἠλεκτρικῆς ἐνέργειας ὑπερδιπλασιάζεται. Σήμερα χρησιμοποιοῦμε τέσσερις μορφές ἐνέργειας, τήν ἐνέργεια τῶν ὕδατοπτώσεων, τή χημική ἐνέργεια πού περιέχουν τά καύσιμα (γαιάνθρακας, πετρέλαιο, γαιαέρι), τήν πυρηνική ἐνέργεια καί τήν ἡλιακή ἐνέργεια.

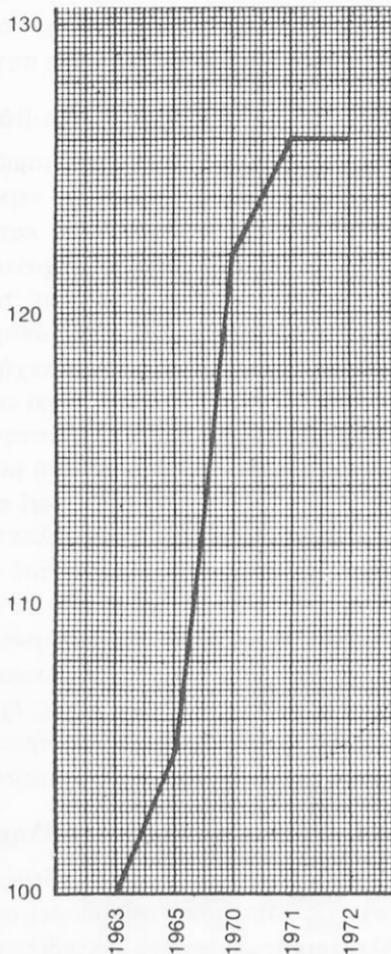
Οἱ ὕδατοπτώσεις ἀποτελοῦν ἀνεξάντλητη πηγή ἐνέργειας καί

Έκατομμύρια
τόνοι
άνθρακα

Σχ. 12. Η παραγωγή ενέργειας σε ισοδύναμο τόνων άνθρακα (1964 - 1972).

Δείκτης
1963 = 100

Σχ. 13. Η εξέλιξη της παραγωγής τροφίμων στον κόσμο (1963 - 1972).

εξασφαλίζουν τό ένα δέκατο της ηλεκτρικής ενέργειας πού παράγεται σέ όλο τόν κόσμο. Τά αποθέματα τοῦ γαιάνθρακα, τοῦ πετρελαίου καί τῶν γαιαερίων δέν εἶναι ἀνεξάντλητα. Ἀλλά πρὶν ἐξαντληθοῦν τά φυσικά καύσιμα, πιστεύουμε ὅτι θά ἔχει ἀναπτυχθεῖ ἡ ἐκμετάλλευση τῆς πυρηνικῆς ἐνέργειας. Στήν ἀρχή ἡ πυρηνική ἐνέργεια θά προέρχεται ἀπό τή σχάση τῶν βαριῶν πυρήνων (οὐράνιο 235, πλουτόνιο 239, οὐράνιο 233), καί ἀργότερα θά προέρχεται ἀπό τή σύντηξη ἐλαφρῶν πυρήνων. Αὐτή ἡ δευτέρα μέθοδος μπορεῖ νά λύσει ὀριστικά τό ἐνεργειακό πρόβλημα τῆς ἀνθρωπότητας, γιατί ὡς πρώτη ὕλη μποροῦμε νά χρησιμοποιήσουμε τό δευτέριο, πού ὑπάρχει ἄφθονο στό νερό τῶν θαλασσῶν. Σήμερα ἡ ἡλιακή ἐνέργεια μετατρέπεται σέ ηλεκτρική ἐνέργεια μόνο πάνω σέ τεχνητούς δορυφόρους καί δοκιμάζεται ἡ χρησιμοποίησή της σέ πειραματικούς σταθμούς. Ἡ ἐξασφάλιση ἀρκετῆς ἐνέργειας εἶναι βασικό πρόβλημα γιά τή διατήρηση καί τήν ἐξέλιξη τῆς ζωῆς τῶν λαῶν.

ΔΙΕΘΝΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

ΠΙΝΑΚΑΣ 60

1967. Στοιχεῖα ἀπό τή διατροφή τῶν λαῶν
κατά κάτοικο

Χῶρες	Ἄλευρι	Πατάτες	Ζάχαρη	Κρέας	Λίπη	Θερμίδες κάθε μέρα	Πρωτεΐνες (γραμμάρια κάθε μέρα)
	(γραμμάρια κάθε μέρα)						
Ἦν. Πολιτεῖες	178	145	140	310	66	3.300	99
Καναδάς	186	215	137	247	58	3.200	95
Αὐστρία	260	205	104	206	65	3.260	87
Βέλγιο	223	329	104	204	80	3.220	90
Γαλλία	229	270	92	247	67	3.210	103
Δ. Γερμανία	192	303	95	209	74	3.150	82
Ἑλλάδα	331	161	56	111	51	2.900	99
Ἰταλία	358	125	72	130	52	2.960	87
Αἴγυπτος	595	27	50	32	17	2.900	82
Ἰαπωνία	379	175	57	36	22	2.440	75
Τουρκία	229	270	110	114	54	2.990	90

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Όρισμός και διαιρέσεις τῆς Γεωγραφίας

1. Όρισμός τῆς Γεωγραφίας. 2. Διαιρέση τῆς Γεωγραφίας 5

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Ό προϊστορικός ἄνθρωπος

3. Ό ἄνθρωπος πάνω στή Γῆ. 4. Τό φυσικό περιβάλλον τοῦ προϊστορικοῦ ἀνθρώπου. 5. Οἱ προϊστορικοὶ χρόνοι 6

Ό ἄνθρωπος καί τό φυσικό περιβάλλον

6. Ἡ ἐπίδραση τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος στόν ἄνθρωπο. 7. Ἡ ἐπίδραση τοῦ ἀνθρώπου στό φυσικό περιβάλλον. 8. Ἡ Γῆ ὡς κατοικία τοῦ ἀνθρώπου 9

Οἱ βαθμοὶ τοῦ πολιτισμοῦ

9. Βαθμὸς πολιτισμοῦ καὶ οἰκονομικὲς ἐνέργειες. 10. Ληηλασία τῆς φύσεως καὶ παραγωγή. 11. Κατώτερος βαθμὸς πολιτισμοῦ. 12. Μέσος βαθμὸς πολιτισμοῦ. 13. Ἀνώτερος βαθμὸς πολιτισμοῦ. 14. Φαινόμενα τοῦ ἀνώτερου πολιτισμοῦ 12

Τά φαινόμενα τοῦ πληθυσμοῦ

15. Ό πληθυσμὸς τῆς Γῆς. 16. Γεωγραφικὴ κατανομή τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Γῆς. 17. Ἡ αὔξηση τοῦ πληθυσμοῦ μιᾶς χώρας. 18. Διάρκεια ζωῆς καὶ πυραμίδα τῶν ἡλικιῶν. 19. Οἱ μετακινήσεις τοῦ πληθυσμοῦ. 20. Ἡ ἀποδημία καὶ ἡ μετανάστευση. 21. Ἡ συγκέντρωση τῶν ἀνθρώπων. 22. Ἡ ἀνάπτυξη τῶν μεγάλων πόλεων. 23. Τά χαρακτηριστικὰ τῶν μεγάλων πόλεων 17

Οἱ μεγάλες διαιρέσεις τῆς ἀνθρωπότητας

24. Οἱ φυλές. 25. Οἱ γλώσσες. 26. Οἱ θρησκείες. 27. Οἱ ἐθνικὲς ὁμάδες 25

Ὁ πνευματικός πολιτισμός

28. Ὁ πολιτισμός. 29. Τά στοιχεῖα τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ. 30. Ἀρχαῖες κοιτίδες τοῦ πολιτισμοῦ. 31. Τά κέντρα τοῦ σύγχρονου πολιτισμοῦ. 32. Τά κέντρα τῆς καλλιέργειας τῶν καλῶν τεχνῶν καί τῶν ἐπιστημῶν 28

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ**ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΖΩΗ****Ἡ οἰκονομική ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου**

33. Ἡ οἰκονομική ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου. 34. Ἡ παραγωγή. 35. Ἀναπτυγμένες καί ὑπανάπτυκτες χῶρες 32

ΟΙ ΔΙΑΦΟΡΟΙ ΚΛΑΔΟΙ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ**Γεωργική παραγωγή**

36. Ἡ γεωργική παραγωγή. 37. Τό σιτάρι. 38. Τό ρύζι. 39. Τά ἄλλα δημητριακά. 40. Κρασί, ζάχαρη, καπνός καί φυτικά ἔλαια 35

Κτηνοτροφική παραγωγή

41. Ἡ κτηνοτροφική παραγωγή. 42. Ἡ ἀλιευτική παραγωγή 41

Δασική παραγωγή

43. Ἡ παραγωγή ξυλείας. 44. Ἡ παραγωγή καουτσούκ 43

Παραγωγή ὑφαντικῶν ὑλῶν

45. Τό βαμβάκι. 46. Τό μαλλί. 47. Τό μετάξι. 48. Οἱ τεχνητές καί συνθετικές ὑφαντικές ὑλες 46

Παραγωγή ἐνέργειας

49. Σημασία τῆς ἐνέργειας. 50. Ὁ λιθάνθρακας. 51. Τό πετρέλαιο. 52. Ἡ ἠλεκτρική ἐνέργεια 49

Παραγωγή μετάλλων

53. Τά μέταλλα. 54. Ἡ παραγωγή μεταλλευμάτων σιδήρου. 55. Ἡ παραγωγή ἄλλων χρήσιμων μεταλλευμάτων. 56. Τά πολύτιμα μέταλλα καί τό οὐράνιο. 57

Βιομηχανική παραγωγή

57. Ἡ σύγχρονη βιομηχανία. 58. Κλάδοι τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς. 59. Τά μεγάλα κέντρα βιομηχανικῆς παραγωγῆς. 60. Ἡ παραγωγή μετάλλων. 61. Οἱ ναυπηγήσεις. 62. Ἡ παραγωγή σιδηροδρομικοῦ ὑλικοῦ. 63. Ἡ παράγωγι αὐτοκινήτων. 64. Ἡ παραγωγή γεωργικῶν μηχανῶν 65. Τά κέντρα τῆς μεγάλης ὑφαντουργικῆς παραγωγῆς 61

Τά μεγάλα κέντρα τοῦ διεθνoῦς ἐμπορίου

66. Τό ἐξωτερικό ἐμπόριο. 67. Οἱ Ἴν. Πολιτείες. 68. Ἡ Μ. Βρετανία. 69. Ἡ Δ. Γερμανία. 70. Ἡ Γαλλία. 71. Τά ἄλλα μεγάλα κέντρα τοῦ ἐμπορίου. 72. Τό σύγχρονο διεθνές ἐμπόριο 67

Οἱ διεθνεῖς μεταφορές

73. Ἡ σημασία τῶν συγκοινωνιῶν 71

I. Χερσαῖες μεταφορές

74. Οἱ ὁδικές μεταφορές. 75. Οἱ σιδηροδρομικές μεταφορές 72

II. Μεταφορές μέ πλωτά μέσα

76. Οἱ μεταφορές σέ ποταμούς. 77. Οἱ θαλάσσιες μεταφορές. 78. Οἱ διεθνεῖς διώρυγες. 79. Οἱ μεγαλύτεροι ἐμπορικοί στόλοι 75

III. Ἐναέριες μεταφορές

80. Ἡ ἀεροπορική συγκοινωνία. 81. Οἱ μεγάλες γραμμές τῶν ἐναέριων μεταφορῶν 78

IV. Ἡ μετάδοση τῆς σκέψεως

82. Οἱ τηλεπικοινωνίες 80

V. Διεθνῆς τουρισμός

83. Ὁ διεθνῆς τουρισμός 81

ΟΙ ΜΕΓΑΛΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ

84. Οἱ Μεγάλες Δυνάμεις. 85. Παράγοντες γιά τήν ἐξέλιξη μιᾶς χώρας σέ Μεγάλη Δύναμη. 86. Τά βασικά προϊόντα. 87. Ἡ κατοχή τῶν βασικῶν προϊόντων. 88. Οἱ προσπάθειες γιά ἐξασφάλιση καί ὑποκατάσταση βασικῶν προϊ-

- όντων. 89. Οί άνθρωποι παράγοντες τής ισχύος μιᾶς χώρας. 90. Οί σύγχρο-
νες Μεγάλες Δυνάμεις 82

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Ἐ πληθυσμός τῆς Ἑλλάδας

91. Οί κάτοικοι. 92. Τό φυσικό περιβάλλον. 93. Ἡ ἐπιφάνεια. 94. Ὁ πληθυ-
σμός. 95. Ἡ πυκνότητα τοῦ πληθυσμοῦ. 96. Κατανομή τοῦ πληθυσμοῦ κατά
ἡλικίες. 97. Ἡ μόρφωση τῶν κατοίκων. 98. Ἡ ἐθνογραφική σύνθεση τοῦ πλη-
θυσμοῦ. 99. Ἡ κατανομή τοῦ πληθυσμοῦ κατά ὑψομετρικές ζώνες. 100. Ἡ
συγκέντρωση τοῦ πληθυσμοῦ. 101. Ἀστικός, ἡμιαστικός καί ἀγροτικός πλη-
θυσμός. 102. Ἡ ἀπασχόληση τῶν κατοίκων. 103. Ὁ ἑλληνισμός τοῦ ἐξωτε-
τερικοῦ. 104. Ἡ πνευματική ζωή. 105. Ἡ κοινωνική ἀντίληψη καί ἀσφάλιση 96

Ἡ οικονομική ζωή τῆς Ἑλλάδας

106. Ἡ ἐξέλιξη τῆς ἐλληνικῆς οικονομίας. 107. Ἡ γεωργία. 107. Ἡ κτηνοτρο-
φία. 109. Ἡ ἀλιεία. 110. Τά δάση. 111. Ὁ ὀρυκτός πλοῦτος. 112. Ἡ παραγω-
γή τῆς ἠλεκτρικῆς ἐνέργειας. 113. Ἡ βιομηχανία. 114. Οί μεταφορές. 115.
Ὁ ἐλληνικός ἐμπορικός στόλος. 116. Ὁ τουρισμός. 117. Τό ἐξωτερικό ἐ-
μπόριο. 118. Τό ἐμπορικό ἰσοζύγιο. 119. Τό ἐθνικό εἰσόδημα. 120. Ἡ διάρ-
θρωση τῆς ἐλληνικῆς οικονομίας. 121. Οί κατευθύνσεις τῆς ἐλληνικῆς οἰκο-
νομίας 104

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΤΗΤΑΣ

122. Ἡ διατροφή τῆς ἀνθρωπότητος. 123. Ἡ μόλυνση τοῦ περιβάλλοντος. 124.
Τό ἐνεργειακό πρόβλημα 127

Τά αντίτυπα τοῦ βιβλίου φέρουν τό κάτωθι βιβλιοσῆμο γιά ἀπόδειξη τῆς γνησιότητος αὐτῶν.

Ἄντίτυπο στερούμενο τοῦ βιβλιοσῆμου τούτου θεωρεῖται κλεψίτυπο. Ὁ διαθέτων, πωλῶν ἢ χρησιμοποιῶν αὐτό διώκεται κατά τίς διατάξεις τοῦ ἀρθροῦ 7 τοῦ Νόμου 1129 τῆς 15/21 Μαρτίου 1946 (Ἐφ. Κυβ. 1946, Α' 108).

ΕΚΔΟΣΗ Ζ' 1981 (VI) — ΑΝΤΙΤΥΠΑ 85.000 — ΣΥΜΒΑΣΗ 3617/19-6-81

ΕΚΤΥΠΩΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ : Δ. ΒΑΣΙΛΑΚΟΥ & ΣΙΑ Ο.Ε.

